

**Харківський національний економічний університет
імені Семена Кузнеця
Факультет економіки і права
Кафедра правового регулювання економіки**

ЗБІРНИК

*матеріалів Круглого столу
«Конституція України: історія, сучасність, перспективи»
до 25-річчя Конституції України
(Харків, 23 червня 2021 року)*

Харків 2021

УДК 342.4(477)

Конституція України: історія, сучасність, перспективи [Електронний ресурс]: Збірник матеріалів Круглого столу, присвяченого 25-річчю Конституції України; 23 червня 2021 року. – Х. : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2021. – 220 с.

У Збірнику розміщено матеріали, що були подані на Круглий стіл «Конституція України: історія, сучасність, перспективи», присвяченого 25-річчю Конституції України (23 червня 2021 року, м. Харків).

Круглий стіл проведено на виконання указу Президента України від 30.03.2021 року № 128/2021 «Про відзначення 25-ї річниці Конституції України».

Представлені матеріали охоплюють широке коло дискусійних питань щодо:

історії та витоків українського конституціоналізму;

верховенства Конституції як принципу засад конституційного ладу України;

конституційного та міжнародного права: впливу глобалізаційних процесів на формування національної правової системи;

сучасного стану, тенденції та перспектив розвитку конституційного права в Україні.

Матеріали викладено в авторській редакції з незначними коректорськими правками. Відповідальність за точність поданих фактів, цитат, цифр і прізвищ несуть автори.

Відображена у доповідях наукова позиція авторів може не співпадати з думкою редакції. Автори несуть повну відповідальність за висловлені ідеї, висновки та пропозиції.

Електронна копія збірника безоплатно розміщується у відкритому доступі у репозитарії Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця (<http://www.repository.hneu.edu.ua/>).

© Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, 2021

© Автори доповідей, 2021

ЗМІСТ

ЗИМА О. Г., БРУСИЛЬЦЕВА В. Д. СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ФОРМУВАННЯ ПРАВОСВІДОМОСТІ ТА КУЛЬТУРИ МОЛОДІ.....	8
ГЕТМАНЕЦЬ О.П. ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА У КОНСТИТУЦІЙНИХ ЗАСАДАХ ДЕРЖАВИ.....	13
КИРИЧЕНКО Ю. М. ЩОДО ПИТАННЯ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ.....	16
КОЖЕВНИКОВА В.О., ДІДУК А. Г. ПАТРОНАТ ЯК ОДНА ІЗ ФОРМ ПРИЙНЯТТЯ ДІТЕЙ НА ВИХОВАННЯ.....	21
КЛІМОВА С. М. КОНСТИТУЦІЙНА МОДЕРНІЗАЦІЯ УПРАВЛІННЯ ПУБЛІЧНИМИ ФІНАНСАМИ В УКРАЇНІ.....	25
ОСТАПЕНКО О. Г. ПРОБЛЕМИ УЗУРПАЦІЇ ВЛАДИ: КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ.....	31
ДОЦЕНКО О. М. ПАТРОНАТНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ: ДОСВІД КРАЇН ЄС ДЛЯ УКРАЇНИ.....	38
ГРИШКО Л. М. РЕФОРМУВАННЯ МІСЦЕВИХ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ: ОГЛЯД ЗАКОНОПРОЄКТІВ ПРО ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ.....	42
ЛОЛА Ю. Ю. ГРОМАДСЬКЕ САМОВРЯДУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ДЕМОКРАТИЧНОГО СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ.....	46
ЛУК'ЯНЧИКОВ О. М. ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ (SARS-COV-2).....	50

NOVIKOV D. HISTORICAL AND LEGAL ORIGINS OF ESTABLISHING THE RIGHT TO WORK IN THE CONSTITUTION OF UKRAINE.....	55
РОГОВА О. Г. ВПЛИВ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА НА ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ: ПРОБЛЕМИ ТА НАДБАННЯ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ.....	58
ХАРЛАМОВ Н. І. КОНСТИТУЦІЙНІ АКТИ УКРАЇНИ ЕПОХИ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ.....	64
КОРНЕВА О. С. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОСТІ НОРМАТИВНИХ АКТІВ ЯК ПІДґРУНТЯ НАЛЕЖНОГО СУДОВОГО УПРАВЛІННЯ.....	67
РЕБРИШ Б. Ю. ВИБІР ПРАВА ЩОДО ПРАВОЧИНУ, В ЯКОМУ ВІДСУТНІЙ ІНОЗЕМНИЙ ЕЛЕМЕНТ.....	73
ВОРЖЕВІТІНА Г. І., ВІНЦОВСЬКИЙ А., ЛИТВИН А., ЗНАЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ ДЛЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ГРОМАДЯН.....	78
БЕВЗ О.В., МАТУС Т.А., СУБ'ЄКТИ, ЯКІ РЕАЛІЗУЮТЬ ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА.....	83
КИРИЧЕНКО Ю.М., КИРИЧЕНКО Є. В., КОНСТИТУЦІЙНЕ СТАНОВЛЕННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ.....	87
ЧУПРИНА Я. О. РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА ЗАНЯТТЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ В УМОВАХ КОРОНАВІРУСНОЇ ХВОРОБИ (COVID-19).....	91

Доповіді студентів

АНАЦЬКА К. ПІДВАЛИНИ УКРАЇНСЬКОГО КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ.....	96
АРХИПОВА П. ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОГО КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ.....	100
ВОЛОШИН А. ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ.....	105
ГАЛЬЧЕНКО К. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА В УКРАЇНІ.....	108
ГОРБАЧ І. РІЧНИЙ ТРАНСПОРТ УКРАЇНИ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ ПРИЧОРНОМОР'Я І ПРИДУНАВ'Я В СИСТЕМІ МІЖНАРОДНИХ КОРДОНІВ.....	112
ГОРОХ Д. СУТНІСТЬ ТА ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ.....	116
ЄЖОВА Н. ВИТОКИ УКРАЇНСЬКОГО КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ.....	125
ЄРЬОМЕНКО Д. СУЧАСНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМ ТА КОНСТИТУЦІЙНА РЕФОРМА.....	130
ЗАЛЕВСЬКИЙ І. ПРОБЛЕМА БІПАТРИЗМУ В УКРАЇНІ.....	136
КАЛЮЖНА А. КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМ І КОНСТИТУЦІЯ.....	141
КВАЩУК П. ПРАВОВА ГЛОБАЛІЗАЦІЯ.....	146
КІМАКОВИЧ Я. ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ ФУНКЦІЙ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА.....	149

КІПЕТЬ Д. РОЗВИТОК УКРАЇНИ ЯК ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ.....	153
КОРОБКО І. ВЕРХОВЕНСТВО КОНСТИТУЦІЇ ЯК ПРИНЦИП ЗАСАД КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ УКРАЇНИ.....	157
КУДЕНКО В. КОНСТИТУЦІЙНА РЕФОРМА ТА ЇЇ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА В УКРАЇНІ.....	160
КУХАРЕНКО Є. ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ІНСТИТУТУ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ УКРАЇНИ.....	163
КУЩИНСЬКА А. ГОЛОВНІ ЕТАПИ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ ТА ЇХ ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА.....	168
ЛЯШЕНКО А. ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ІНСТИТУТУ ВИБОРЧОГО ПРАВА В УКРАЇНІ. ПРИНЦИПИ ВИБОРЧОГО ПРАВА.....	174
ПАЛАЛАДЗЕ Е. ПРАВОВИЙ СТАТУС ОСОБИ В УКРАЇНІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ.....	180
ПУХНО М. ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА ПРАВОВУ СИСТЕМУ.....	186
РАНДОХА Д. ВЕРХОВЕНСТВО КОНСТИТУЦІЇ ЯК ПРИНЦИП ЗАСАД КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ УКРАЇНИ.....	190
РУДАКОВ Є. СУЧАСНИЙ СТАН, ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА УКРАЇНИ.....	194
СОЯ Ю. ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ.....	199
СТОРОЖЕНКО Д. ВЕРХОВЕНСТВО КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ.....	204

ТИХОНОВИЧ А. ВИТОКИ УКРАЇНСЬКОГО КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ.....	208
ТКАЧИНА Д. ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ТЕОРІЇ КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ.....	212
ЩЕРБИНІНА Є. ПОЛІТИКО-ПРАВОВЕ ЗНАЧЕННЯ УХВАЛЕННЯ КОНСТИТУЦІЇ В УКРАЇНІ.....	216

УДК 378.091.59:342.7

Зима Олександр Григорович
кандидат економічних наук,
професор кафедри туризму
Харківського національного
економічного університету ім С. Кузнеця
Email: zima@hneu.edu.ua
Брусільцева В.Д.
здобувач освіти 1-го курсу
факультету Інформаційних технологій
Харківського національного
економічного університету ім С. Кузнеця
Email: brusiltseva.v@gmail.com

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ФОРМУВАННЯ ПРАВОСВІДОМОСТІ ТА КУЛЬТУРИ МОЛОДІ

Відома цитата римського політичного діяча, філософа, вченого Марка Туллія Цицерона проголошує – «Благо народу – вищий закон». Історія конституціоналізму містить ще багато висловів, афоризмів, думок щодо ролі та значення основоположного закону держави у розвитку громадянського суспільства та молоді, формування їхньої правосвідомості, культури та виховання. Відомими діячами та вченими, які приділяли особливу увагу формуванню правової держави, забезпеченні правосвідомості та культури громадянського суспільства і молоді були Н. Макіавеллі, який у своєму видатному творі «Державець» зазначав про негідність прийняття закону та його недотримання, особливо з боку законодавця; Наполеон I, який стверджував, що «любов до Батьківщини – перша чеснота цивілізованої людини», Дж. Г. Байрон, який наголошував «той хто не любить свою країну, нічого любити не може». Серед висловлювань видатних українських громадських та політичних діячів стосовно любові та поваги до своєї країни можна привести цитату В. Чорновола – «Україна починається з тебе».

Зазначені висловлення та багато інших дозволяють стверджувати, що прояв поваги до країни та її законів є ознакою зрілості суспільства, спадковості традицій від покоління до покоління.

Проте, сучасні процеси демократизації українського суспільства характеризуються правовим нігілізмом як з боку державних службовців, так й з боку пересічних громадян – представників різних поколінь. Головним свідченням цього є події, що відбувалися в Україні у 2014 році та призвели до анексії частини території. Порушення територіальної цілісності, повалення конституційного ладу, державна зрада, перешкоджання законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань, наруга над державними символами є злочинами, які караються законом та не мають строків давності. Тому своєчасне реагування уповноважених органів державної влади щодо застосування юридичної відповідальності за злочини проти країни та суспільства повинно бути негайним та невідворотним по відношенню до правопорушників незалежно від їх правового статусу, наданих привілеїв тощо. Однак, у протигагу реалізації функцій уповноважених органів в більшості випадків постає лобювання політичних та бізнес інтересів злочинних угруповань та структур. Все це призводить до розчаруванням у владі, зневіри у справедливість правових інститутів, відчуття безнадійності майбутнього та як наслідок викликає деструктивні процеси серед молодіжного середовища, проявами яких є підліткова наркоманія, алкоголізм, проституція, відсутність зайнятості, злочинність, безпритульність. Все це викликано, у тому числі й низьким рівнем правової культури населення та недостатністю використання засобів правовиховного впливу на формування правової культури молоді. Ще одним негативним фактором є низька зацікавленість молоді у політичному та соціальному житті країни. Як показують результати соціологічних досліджень, проведених Державним інститутом сімейної та молодіжної політики в Україні [1], лише 9,3% молодих людей постійно

стежать за політичним життям в Україні та 22,4 % відслідковує головні події в політичному житті країни. Водночас, майже третина молоді каже про відсутність інтересу до політичних процесів в українській державі (32,1%). Серед головних чинників «аполітичності» сучасної молоді – недовіра політикам та владі (48 %), зневіра щодо важливості своєї громадянської позиції (30,1 %) та низька самооцінка власної політичної культури («Я нічого в цьому не розумію») (23,6 %).

Тільки 6,8 % молоді знає та бере активну участь у діяльності молодіжних громадських організацій в Україні. Однак значна частина молоді не відчуває себе здатною вплинути на ті події та процеси, що відбуваються сьогодні в країні чи населеному пункті, в якому вона мешкає (48 % та 30,3 %).

Більше половини опитаних молодих людей вважає, що місцева влада не враховує думку молоді при ухваленні рішень, що стосуються розвитку громади (57,3 %). Лише 14,2 % молоді підтвердило функціонування при місцевих органах влади їхнього населеного пункту молодіжних консультативно-дорадчих органів – молодіжних рад, колегій, парламентів тощо, однак 10,9 % вважає, що їх діяльність є формальною.

В розрізі регіонів України досить критично до діяльності молодіжних консультативно-дорадчих органів (молодіжних рад, колегій, парламентів) при місцевих органах влади поставилася молодь східного (15,3 %) та північного (11,7 %) макрорегіонів країни. Проте, кожна п'ята молода людина має бажання долучитися до діяльності молодіжних консультативно-дорадчих органів при місцевій владі (20,6 %); це переважно молодь, яка мешкає у сільській місцевості, порівняно із міською молоддю (24,3% та 18,9% відповідно), а також молодь Заходу (24,6%), Центру (25,6%) та Півночі (21%) країни [2].

Отже, відсутність інтересу у молодих людей до права і закону обумовлюється нестачею уваги органів правопорядку та інших державних структур до роботи з молоддю. З огляду на це, важливими

завданнями держави має бути виховання суспільства, особливо молоді з втіленням принципів патріотизму, правосвідомості, гідності, любові та поваги до Батьківщини, а також формування правової культури щодо дотримання законів держави. Як показує досвід розвинених країн успіхів досягають тільки ті держави, які приділяють посилену увагу розвитку молоді, та країни, що інвестують в неї як у власне майбутнє.

Проте не одна тільки держава повинна формувати правову культуру та виховання суспільства, а й саме громадянське суспільство та молодь повинні усвідомлювати свою роль у формування правової держави та створенні цивілізованого правопорядку в країні. Підтвердженням цього є слова 35-го президента Сполучених Штатів Америки Дж. Кенеді, який зазначав «не думайте, що ваша країна може зробити для вас, думайте, що ви можете зробити для вашої країни».

Одним з дієвих механізмів вирішення ситуації, що склалася, та реалізації завдань держави має бути комплексна робота державних органів, громадянського суспільства та студентського самоврядування, представленого студентськими радами різних рівнів: Всеукраїнською студентською радою, обласними студентськими радами, молодіжними радами та організаціями університетів із здійснення злагодженого співробітництва у питаннях виховання правової свідомості та обізнаності молоді. Таке співробітництво може реалізовуватися у формах інтелектуально-наукової співпраці, виконанні організаційно-управлінських функцій, проведенні інформаційної політики з популяризації правової культури суспільства та молоді.

Механізмом інтелектуально-наукової співпраці можуть стати проведення всеукраїнських заходів науково-практичного та теоретичного формату (конференцій, семінарів, засідання «круглих столів», нарад, громадських слухань та інших заходів) із залученням представників центральної влади та органів місцевого самоврядування, на яких можуть розглядатися важливі питання, що постають у українського суспільства

та молоді. Окрім того, такі заходи можуть бути плацдармом розроблення та узгодження програм підтримки розвитку правової свідомості та правового виховання молоді та суспільства.

Виконання організаційно-управлінських функцій передбачає реалізацію спільних проєктів в сфері молодіжної політики, а саме участь молоді у вшануванні пам'яті видатних осіб, знаменних подій, організації флешмобів, створенні промо-роликів та хештегів, які дозволять сформувати у молодих людей чіткі ціннісні установки, а отже і почуття відповідальності за кожне прийняте рішення.

Інформаційними мають стати заходи з популяризації правової культури та свідомості, які включатимуть розміщення інформаційних ресурсів в соціальних мережах, проведення соціологічних досліджень та моніторингу стану правової культури та свідомості молоді використовуючи сучасні інформаційні технології.

Отже, ретельно виважена політика держави по відношенню до молоді, побудована на принципах взаєморозуміння, підтримки, ефективного співробітництва створить умови самореалізації молодих громадян в інтересах особистості, суспільства та держави.

Список бібліографічних посилань:

1. Молодь України – 2017 / Результати соціологічного дослідження – Тернопіль: ТОВ «Терно-граф», 2017. – 72 с. Режим доступу: <https://dismp.gov.ua/molod-ukrainy-2017-rezultaty-reprezentatyvnoho-sotsiologichnoho-doslidzhennia/>

УДК 347.73

*Гетманець Ольга Петрівна,
доктор юридичних наук, професор
завідувач кафедр правового забезпечення господарської діяльності
факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ
ORCID: <https://orcid.org/...0000-0003-4826-5799>
olga.getmanec12@gmail.com*

ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА У КОНСТИТУЦІЙНИХ ЗАСАДАХ ДЕРЖАВИ

Найвищою соціальною цінністю, як проголошує Конституція України є безпека людини, її життя, здоров'я, честь і гідність. Забезпечення безпеки життєдіяльності складається з різних складових, до яких слід віднести і фінансову безпеку, як фактор стабільного розвитку економічних відносин. Саме на це і націлена Стратегія економічної безпеки України до 2025 року (далі – Стратегія), проект, якої ухвалив Уряд 10.03.2021 року на підставі Стратегії національної безпеки. Стратегія визначила, що упродовж останніх 10 років стан фінансової безпеки оцінювався як незадовільний (при середньому значенні оцінки стану фінансової безпеки за цей період на рівні 42 % від оптимального рівня) через постійний дефіцит державного бюджету та пов'язане з цим суттєве боргове навантаження, не достатній розвиток довгострокового інвестиційного кредитування економіки та фондового ринку [1]. На незадовільний стан фінансової безпеки впливають наступні фактори: низький рівень бюджетної дисципліни, суттєвий обсяг бюджетного дефіциту, недостатній рівень фінансової інклюзії, не вирішеність питань фінансів окупованих територій, проблеми у правовому забезпеченні організації оподаткування, кредитування, інвестиційної діяльності, соціального страхування та низький рівень ліквідності фондового ринку. Сукупність цих факторів створює критичний вплив на функціонування фінансової системи країни.

Проблеми забезпечення фінансової безпеки держави, підприємств,

господарюючих суб'єктів, термінологічної узгодженості та організації діяльності уповноважених суб'єктів присвячені праці багатьох науковців. В чинних нормативно-правових актах відсутні визначення фінансової безпеки, проте зважаючи на її складові та значення для розвитку економіки, важливо враховувати, що з позицій юридичної науки, економічна безпека розглядається, як стан захищеності національної економіки та забезпечення її розвитку та матеріальних інтересів людей [2, с. 209]. У закордонних дослідженнях фінансової безпеки зазначається, що побудова правової системи, яка регулює фінансову систему, повинна враховувати специфічні, національні особливості країни, бути унікальною[3].

Враховуючи думки вчених, фінансова безпека – це узгодженість та збалансованість фінансової системи, здатність її протистояти до зовнішніх та внутрішніх загроз і забезпечувати в процесі функціонування захист національних фінансових інтересів на всіх рівнях господарювання [4, с.34]. Надане визначення потребує законодавчого встановлення та відповідного правового регулювання інститутів фінансової системи.

Вчені визначають, що «правове регулювання – це регулювання поведінки людей засобами правових велінь. Головне тут усвідомлені правомірні дії суб'єктів не по відношенню до норм права і їх оцінці, а юридично значущі вчинки, здійснені відповідно до правових вимог» [5, с. 201]. Потрібно також враховувати, що термін «регулювання» у юридичній науці вказує на сукупність нормативно-правових актів, які регламентують діяльність у суспільстві. У фінансовій діяльності регулювання визначає, як пруденційні правила, які впливають на умови доступу до фінансів, так і ті, які спрямовані на контроль ризиків, пов'язаних з фінансовою діяльністю, корпоративним управлінням та системами внутрішнього контролю, правилами ведення бізнесу та методами нагляду. Враховуючи конституційні засади оподаткування, побудови бюджетної системи та соціальні гарантії захисту важливо

правове регулювання фінансової безпеки побудувати спираючись на основні положення, що регламентують фінансову діяльність держави.

Висновок. Правове регулювання фінансової безпеки повинно спиратися и охоплювати підготовку, видання та виконання нормативно-правових актів, які визначають засади функціонування інститутів і ланок фінансової системи, повноваження управлінського апарату, як на державному, місцевому рівні, на рівні підприємницьких структур, так і громадян з метою захисту фінансових інтересів, які проголошує Конституція України. Враховуючи конституційні засади забезпечення безпеки життєдіяльності в Україні, розробку Стратегії та чинне законодавство з національної безпеки, доцільно визначити на законодавчому рівні основні положення щодо організації складових фінансової безпеки, попередження та усунення внутрішніх та зовнішніх загроз стійкості фінансової системи країни, забезпечення стабільного її розвитку.

Список бібліографічних посилань

1. Стратегія економічної безпеки України до 2025 року. URL: <http://kyiv-heritage.com/sites/default/files/%D0%A1%D1%>
2. Xiao Jian-ming. American Open Protectionism and China's Banking Security Regulation. URL: http://en.cnki.com.cn/Article_en/CJFDTOTAL-CLSJ200901025.htm
3. Юридична енциклопедія: в 6 т. / Редкол. : Ю. С. Шемшученко та ін. К. : «Укр. Енцикл». 1998. Т. 1: А-Г. 672 с.
4. Гетманець О.П. Фінансова безпека, як об'єкт правового регулювання. Підприємство, господарство та право. 2020. № 3. С. 27-35
5. Котенко О. А. Правове регулювання в контексті дії права та його основоположних принципів. Альманах права. 2012. № 1. с. 199-200

УДК 342.25

Кириченко Юлія Миколаївна,
доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри правового забезпечення
господарської діяльності факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ

ЩОДО ПИТАННЯ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

Загальновідомо, що визначальним законодавчим актом-орієнтиром, що є, так би мовити, «обличчям» держави виступає Конституція України [1]. Вона є, по-перше, вищим правовим актом держави і основним джерелом національної правової системи; по-друге, базою поточного законодавства, що визначає компетенцію органів державної влади; по-третє, встановлює цілі, завдання, об'єкти правового регулювання і визначає співвідношення норм внутрішнього і міжнародного права [2, с. 174]. Саме норми Основного Закону закріпили місцеве самоврядування як один із найважливіших конституційних інститутів, визнали гарантії щодо його існування та окреслили основні правові засади його функціонування, які підлягають безумовному та першочерговому виконанню на всій території України.

На першочерговість конституційних норм у впорядкуванні суспільних відносин, що виникають у сфері місцевого самоврядування, вказує те розмаїття точок зору, які викладено на сторінках юридичної літератури. Наведемо декілька з них: «Конституція України створила правові передумови утвердження місцевого самоврядування в Україні, окреслила загальні засади конституційної моделі територіальної організації влади на місцях, визначила концептуальні напрямки діяльності виконавчих органів місцевого самоврядування і компетенції сільських, селищних, міських рад, згідно з якими місцеве самоврядування в Україні здійснюється територіальною громадою» [3, с. 89]; «на формування правовідносин таких суб'єктів місцевого

самоврядування, як: територіальна громада, сільський, селищний, міський голова винятковий установчий характер мала Конституція України, оскільки до її прийняття цих суб'єктів просто не існувало. Саме чинна Конституція сприяла зміцненню правосуб'єктності окремих суб'єктів місцевого самоврядування» [4, с. 7].

Без перебільшення, головним поштовхом для демократизації суспільства варто визнати конституційне закріплення статусу місцевого самоврядування у ст. 7 Основного Закону, гарантуючи його існування та функціонування. Цьому інституту присвячений також XI Розділ «Місцеве самоврядування» Конституції України, що є нормативним фундаментом, на якому ґрунтуються процедури щодо розробки та прийняття інших законодавчих та нормативно-правових актів, спрямованих на розвиток сталих і спроможних у всіх аспектах територіальних громад.

Зміст окремих конституційних норм, які регулюють питання місцевого самоврядування (ст.ст. 5, 7, 13, 19, 38, 47, 55, 56, 71, 140 та ін.) закріплюють вихідні засади для багатопланової нормотворчої та правозастосовної діяльності органів місцевого самоврядування. З іншого боку, реалії сьогодення засвідчують активні реформаційні процеси у сфері місцевого управління та врядування, тим самим спонукають науковців і політичних діячів безупинно спрямовувати свої зусилля та весь потенціал на вдосконалення даного інституту.

Проголосивши у ст. 9 Конституції України положення про те, що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства [1], українська держава закріпила пріоритетність міжнародних норм у випадку виникнення правових колізій під час впорядкування внутрішньодержавних суспільних відносин. При цьому органічне проникнення міжнародного права у національне право створює систему поєднання національних та міжнародних інтересів. Зміст ч. 2 цієї ж конституційної норми дозволяє констатувати факт того, що всі

міжнародні договори України повинні повністю відповідати Основному Закону України та займати другорядне місце після нього, адже «укладення міжнародних договорів, які суперечать Конституції України, можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції України» [1]. Зауважимо, що імплементація міжнародних договорів у вітчизняне законодавство здійснюється відповідно до Закону України «Про міжнародні договори України» [5], норми якого регламентують загальні вимоги щодо порядку укладення, виконання та припинення дії міжнародних договорів України.

Більшість норм Конституції України фактично ґрунтуються на положеннях Всесвітньої декларації місцевого самоврядування та Європейської Хартії місцевого самоврядування (надалі – Хартія), що цілком об'єктивно і закономірно, оскільки названі документи виступають не лише загальноприйнятими європейськими стандартами не одне десятиріччя для країн-членів Ради Європи, а також свого часу стали потужним імпульсом для реалізації європейської моделі розвитку місцевого самоврядування в Україні.

Так, у Всесвітній декларації аргументується доцільність заснування системи місцевого самоврядування, і наголошується, що «принцип місцевого самоврядування повинен бути визнаний у Конституції країни або в основному законі про урядові структури держави» (ст. 1). Як «право та обов'язок місцевих органів влади регулювати та вести державні справи під свою особисту відповідальність і в інтересах місцевого населення», пояснює місцеве самоврядування норма Всесвітньої декларації (ст. 2) [6, с. 65].

Основні пріоритети, визначені як у Всесвітній декларації, так і у Хартії, є джерелом нормотворчої діяльності для всіх органів влади, які наділені Конституцією України і законами відповідними повноваженнями у сфері місцевого самоврядування. Вони виконують регулятивну роль, у тому числі при застосуванні її норм і принципів під час впорядкування

адміністративно-правових відносин за участю органів місцевого самоврядування. Між іншим, чинне законодавство України, на жаль, ще не в повному обсязі відповідає положенням Хартії, про що неодноразово наголошується практичними діячами і науковцями.

Так, найменш реалізованим залишається принцип реальності місцевого самоврядування, визначений у Хартії через право і здатність місцевої влади в межах закону здійснювати регулювання й управління значною частиною суспільних справ, які належать до їхньої компетенції в інтересах місцевого населення. Не до кінця втіленими у національне законодавство залишаються також принципи субсидіарності, децентралізації, публічної влади, представницької демократії, автономії, свободи об'єднань, які визначено у Хартії як пріоритетні.

Висновок. Варто констатувати, що обговорення законопроектів про внесення змін до Конституції України та законів про місцеве самоврядування зараз гальмується і зазнає певних складнощів: до них вносяться поправки і доповнення, окремі політичні кола їх взагалі не сприймають і висловлюють власні зауваження, в окремих аспектах їх положення суперечать один одному або взаємно не узгоджуються. Саме та обставина, що зміни до Конституції України так і не було прийнято українським парламентом у другому читанні, підкреслює затягування законотворчого процесу щодо розроблення значної кількості інших нормативно-правових актів, що мали б значно посилити реалізацію, закладених в адміністративно-територіальній реформі, організаційно-правових заходів.

Подальше результативне проведення адміністративно-територіальних і регіональних реформ, впровадження конструктивного соціального партнерства між центром і територіями неможливе без оновлення відповідної нормативно-правової бази у зазначеній сфері, яке потребує вдосконалення на засадах зміцнення організаційної, правової, фінансово-матеріальної, адміністративної автономності місцевого

самоврядування і розбудови європейської моделі адміністративно-територіального устрою, спираючись на принципи субсидіарності, децентралізації та залучення громадян до прийняття управлінських рішень. Адже особлива мета та сфера діяльності органів місцевого самоврядування обумовлює побудову унікальної системи нормативно-правової бази, до якої входять різні за юридичною силою та природою походження законодавчі джерела.

Список бібліографічних посилань

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *База даних «Законодавство України»*. Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

2. Тодика Ю. М. Тлумачення Конституції і законів України: теорія та практика: монографія. Х. : Факт, 2003. 328 с.

3. Закон про місцеве самоврядування України: науково-практичний коментар. В. І. Батрименко, В. І. Борденюк, Г. В. Виноградова, М. І. Єфремова, І. Крегул. К. : Книга, 1999. 435 с.

4. Делія Ю. В. Правові основи місцевого самоврядування в Україні: проблеми теорії і практики: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.02 – «Конституційне право». К. : Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2002. 15 с.

5. Про міжнародні договори України: закон України від 29.06.2004 р. № 1906–IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15>.

6. Всесвітня декларація місцевого самоврядування. *Місьцеве та регіональне самоврядування України*. 1994. Вип. 1/2 (6/7). С. 65–69.

УДК347.642

Кожевникова Вікторія Олександрівна,
доктор юридичних наук,
професор кафедри цивільного права та процесу
Національного авіаційного університету,
Дідук Алла Григорівна,
кандидат юридичних наук,
професор кафедри цивільного права та процесу
Національного авіаційного університету

ПАТРОНАТ, ЯК ОДНА З ФОРМ ПРИЙНЯТТЯ ДІТЕЙ НА ВИХОВАННЯ

Патронат є однією з форм влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування. Загалом запроваджувався не для пониження ролі інститутів так званої «прийомної сім'ї» чи дитячих будинків сімейного типу, що лише формувалися, а як альтернативна форма забезпечення сімейним вихованням дитини, позбавленої батьківського піклування, з певними перевагами [1, с. 366].

Положення ст. 252 СК України визначають, що патронат над дитиною – це тимчасовий догляд, виховання та реабілітація дитини в сім'ї патронатного вихователя на період подолання дитиною, її батьками або іншими законними представниками складних життєвих обставин.

В юридичній літературі договір про патронат розглядається як сімейно-правовий договір, що укладається між патронатним вихователем і органом опіки і піклування [2, с. 519]. Необхідність отримання згоди дитини, передбачена ст. 253 СК України, не є підставою для включення її до суб'єктного складу договору про патронат [3, с. 131]. Відповідно, незважаючи на те, що дитина не є стороною договору про патронат, а від її імені діє орган опіки та піклування, проте і патронатний батько, і дитина, яка проживає разом з ним, перебувають у сімейних відносинах між собою на строк дії договору.

Натомість, встановлено, що сім'я патронатного вихователя – це сім'я, в якій за згоди всіх її членів, повнолітня особа, яка пройшла спеціальний

курс підготовки, виконує обов'язки патронатного вихователя на професійній основі. Сам патронатний вихователь – це особа, яка за участю членів сім'ї, надає послуги з догляду, виховання та реабілітації дитини у своїй сім'ї.

До сім'ї патронатного вихователя можуть бути одночасно влаштовані тільки діти, які є між собою рідними братами та сестрами, або діти, які виховувалися в одній сім'ї, на строк, визначений органом опіки та піклування, однак такий строк не може перевищувати трьох місяців. У разі наявності обставин, що обґрунтовують необхідність і потребу перебування дитини в сім'ї патронатного вихователя понад зазначений термін, орган опіки та піклування може його продовжити до шести місяців.

Специфіка договору про патронат як сімейно-правовий інститут, полягає в тому, що при влаштуванні дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування, до сім'ї патронатного вихователя, зв'язок такої дитини з кровною сім'єю не припиняється. Причому, як підкреслює законодавець, перебування (проживання) дитини в патронатній сім'ї має тимчасовий характер виникнення сімейних правовідносин. Дитина зберігає право на аліменти, пенсії, допомоги, на які вона мала право до влаштування її під патронат, дитина має право на спадкування після своїх кровних родичів, крім того, вона має право на спілкування з членами своєї кровної сім'ї [4, с.526]. З моменту досягнення повної дієздатності дитини, патронатний вихователь, за загальним правилом, втрачає своє право на виховання дитини, якщо інше не передбачено договором. Отже, сімейні правовідносини, що виникають між особами (патронатним вихователем та дитиною), тривають упродовж певного періоду часу і, відповідно, членом сім'ї патронатних батьків дитина вважається лише впродовж дії договірних відносин.

Існує позиція, що у правовідносинах, які виникають за патронатним договором, участь беруть одразу декілька сторін, тому їх йменують «тресторонніми» [4, с.526]. Однак, такий підхід є суперечливим, так як, з одного боку, держава в особі органу опіки та піклування, що зобов'язаний

виконувати батьківські обов'язки та має право на передачу дитини на виховання іншим особам, з іншого боку – патронатний вихователь, тому сторонами у патронатному договорі є лише два суб'єкта, а отже, окреслені відносини є «двосторонніми». У правовідносинах між дитиною та її патронатним вихователем не виникають аліментні та спадкові відносини, так як патронатний вихователь виконує зобов'язання, за яке отримує плату. Тому і вимагати в майбутньому сплати аліментів фізичні особи (патронатний вихователь та третя особа у договорі, дитина) одне від одного не мають права. Як правило, за своїм правовим статусом, патронатний вихователь прирівнюється до опікуна (піклувальника), а це, натомість, дає змогу застосувати аналогію закону, поширюючи стосовно патронатних вихователів вимоги щодо особи опікунів (піклувальників) [3, с. 475].

З моменту укладення договору про патронат між органом опіки та піклування та особою (патронатним вихователем), дитина набуває статусу члена сім'ї патронатного вихователя на строк дії договірних відносин. Підставою для цього є характерні ознаки, котрі притаманні членам сім'ї – спільність проживання та виконання патронатним вихователем низки батьківських обов'язків, передбачених законом. Патронат за своєю правовою природою істотно відрізняється від інших форм прийняття дітей на виховання. А саме: від усиновлення – договірним та тимчасовим характером; від опіки і піклування – віковими межами підопічних, порядком та способом оформлення відносин; від прийомної сім'ї та дитячого будинку сімейного типу – способом та порядком передачі дитини, а також кількістю вихованців [5, с. 142].

Отже, сімейні правовідносини, що виникають між фізичними особами (патронатним вихователем і дитиною), тривають упродовж певного періоду часу, встановленого умовами договору і, відповідно, членом сім'ї патронатного вихователя дитина вважається лише впродовж дії договірних відносин.

Список бібліографічних посилань

1. Ромовська З. В. Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар. 3-тє вид., перероб. і доп. Київ: Правова єдність, 2009. 432 с.
2. Сімейне право України: підруч. / за ред. В. С. Гопанчука. Київ: Істина, 2002. 304 с.
3. Ромовська З. В. Сімейний кодекс України: науково-практичний коментар. Київ: Видавничий дім «Ін Юре», 2003. 532 с.
4. Сімейний кодекс України: науково-практичний коментар / за ред. І. В. Жилінкової. Харків: Кислон, 2008. 855 с.
5. Маріц Д. О., Карпенко І. В. Договір про патронат // Часопис Київського університету права НАН України. 2014. № 4. С. 140–142.

УДК: 342.9: 352

Клімова Світлана Миколаївна,
доктор юридичних наук, доцент,
доцент кафедри права та
європейської інтеграції Харківського
регіонального інституту державного
управління Національної академії
державного управління при
Президентові України;
e-mail: svitlana@dergachi.net

КОНСТИТУЦІЙНА МОДЕРНІЗАЦІЯ УПРАВЛІННЯ ПУБЛІЧНИМИ ФІНАНСАМИ В УКРАЇНІ

Конституція як основний закон держави й стрижень національної правової системи повинна мати як інструменти змінювання, так і інструменти захисту від необґрунтованого впливу. Цей вплив може виявлятися в різних формах, проте основним його напрямом зазвичай є зміна (коригування) регулятивного потенціалу конституції або й зовсім нівелювання дії її окремих норм чи всього тексту.

Конституція захищає права людей від раптових змін та запобігання або уповільнення змін, які ініціюються короткостроковою політичною більшістю, яка не має широкої чи тривалої громадськості підтримки. Конституція захищає принцип верховенства права [4, с. 6], нівелювання якого особливо відчутним є у сфері публічних фінансів.

Сучасна система публічних фінансів в Україні постійно змінюється (див. законопроект про створення та функціонування Фонду розвитку сільських територій [3]), фінансові ресурси держави не забезпечують усіх її потреб, тому ця сфера потребує реформування взагалі і конституційної модернізації зокрема.

У наукових джерелах трактування поняття публічних фінансів настільки різноманітні, що видається більш точним розглянути їхнє матеріальне відображення за назвою «публічні кошти». Законом України «Про відкритість використання публічних коштів» до них віднесено

публічні кошти – кошти державного бюджету (крім таємних видатків), бюджету Автономної Республіки Крим та місцевих бюджетів, кредитні ресурси, надані під державні та місцеві гарантії, кошти Національного банку України, державних банків, державних цільових фондів, Пенсійного фонду України, фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування, а також кошти суб'єктів господарювання державної і комунальної власності, отримані ними від їхньої господарської діяльності [2]. Процес утворення, розподілу (перерозподілу) та використання цих коштів відбувається як на загальнодержавному так і регіональному рівнях. Найбільш проблемні питання розподілу і використання публічних коштів виникають саме на регіональному рівні, особливо у світлі децентралізації влади.

Проблеми фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування пов'язані не тільки зі внесенням базових/ключових змін до Конституції України в частині розвитку інституту місцевого самоврядування, а стільки з неможливістю держави профінансувати всі необхідні видатки. Тому і виникає потреба у вивченні європейського досвіду фінансового забезпечення органів публічної влади.

Трансформація державних фінансів у країнах Європи відбулася у другій половині ХХ ст., що перетворило їх у дійсно загальносуспільне надбання. Це явище знайшло свій юридичний вираз у переході від установлення правового режиму публічних фінансів переважно звичайними законами до регламентування основоположних засад їх безпосередньо нормами конституцій держав. Саме на цей період припадає утвердження та поширення найпрогресивнішої конституційної моделі – моделі соціально-інструментальної демократичної конституції.

Однією з перших, хто започаткував конституційне регламентування публічних фінансів, стала Федеративна Республіка Німеччини. Німецький народ у такий спосіб насамперед прагнув поставити надійний захист на майбутнє від волюнтаризму з боку правлячих кіл у поводженні

з публічними фінансами та унеможливити використання їх в антинародних, негуманних інтересах. У такий спосіб було зобов'язано публічну владу підпорядкувати публічні фінанси завданням поліпшення добробуту і благополуччя всього населення країни. Зокрема, регламентуванню публічних фінансів у конституції ФРН повністю присвячено окремий, ґрунтовний розділ «Фінанси».

Окрім ФРН, у Європі спеціально на засадничому рівні регламентуються публічні фінанси конституціями: Австрійської Республіки (розділ V «Контроль за розрахунковою та фінансовою діяльністю»); Республіки Албанія (частина XIII «Державні фінанси»); Бельгії (частина V «Про фінанси»); Греції (глава VI «Оподаткування та управління фінансами»); Іспанії (розділ VII «Економіка та фінанси»); Республіки Кіпр (частина XI «Положення про державні фінанси»); Литовської Республіки (глава XI «Фінанси та державний бюджет»); Великого герцогства Люксембург (глава VIII «Про фінанси») тощо.

Конституції багатьох неєвропейських держав також спеціально регламентують публічні фінанси. Практика публічного управління і фінансового забезпечення органів влади в цих країнах доводить те, що застосування саме такого підходу до правового регулювання публічних фінансів дозволяє докорінно змінити на краще порівняно з попередніми підходами використання публічних фінансів, управління ними, а головне – багаторазово примножити їх. Тому на часі внести зміни до Конституції України щодо публічних фінансів.

Розробка конституції може бути ініційована урядом, місцевою владою, а такою міжнародними організаціями (наприклад, Організацією Об'єднаних Націй (ООН)). Часто ООН або група країн пропонує фінансову допомогу і допомогу з підтримання миру за умови, що демократичні інститути створюються або відновлюються, і першим кроком часто є розробка нової конституції. Для написання проекту обирається в цьому разі асамблея або комітет політиків, група

шанованих громадян чи експертів, включаючи міжнародних учасників [4, с. 4].

Розвиваючи думку про необхідність конституційної модернізації системи публічних фінансів у нашій державі, з'ясуємо окремі аспекти конституційного регулювання визначеної галузі.

Аналізуючи норми Конституції України знаходимо декілька статей, в яких мова іде про фінансове забезпечення органів влади в регіонах.

Основи фінансового забезпечення місцевого самоврядування визначено у ст. 142 Конституції України [1], де зазначено, що матеріальною і фінансовою основою місцевого самоврядування є рухоме і нерухоме майно, доходи місцевих бюджетів, інші кошти, земля, природні ресурси, що є у власності територіальних громад сіл, селищ, міст, районів у містах, а також об'єкти їхньої спільної власності, що перебувають в управлінні районних і обласних рад.

Держава бере участь у формуванні доходів бюджетів місцевого самоврядування, фінансово підтримує місцеве самоврядування. Витрати органів місцевого самоврядування, що виникли внаслідок рішень органів державної влади, компенсуються державою.

Видається така трактовка фінансових гарантій функціонування місцевого самоврядування недосконалою.

По-перше, нормою Конституції не встановлено вичерпного переліку складників матеріальної та фінансової основи місцевого самоврядування. Краще було б використати термін, який охопить усі перераховані об'єкти. Якщо досягти цього не можливо, то варто, з нашої точки зору, згрупувати ці складники. Видається можливим такий варіант – майно та місцеві фінанси.

По-друге, визначення управлінських зв'язків через «державна бере участь» не відповідає моделі соціально-інструментальної демократичної конституції. Недосконалість цього формулювання вбачаємо у тому, що існує певна двозначності ролі держави «бере участь». Таким

формулюванням ставиться під сумнів можливість місцевих рад стати самодостатніми і фінансово забезпеченими. Таким підхід більше тяжіє до радянських принципів розподілу ресурсів між державою та регіонами. Тож він має бути змінений.

По-третє, спостерігаємо низький рівень структурованості та логічності досліджуваної норми під час з'ясування витрат органів місцевого самоврядування на делеговані повноваження. Необхідно вирішити питання фінансування державницьких функцій саме в Конституції України.

Під час формулювання юридичних понять у Конституції України, Бюджетному кодексі України та спеціальних нормативно-правових актах щодо фінансового забезпечення органів публічної влади в регіонах трапляються «неясності» у тексті, двозначності, неточності. Така ситуація ускладнює розуміння тексту нормативного акта про місцеве самоврядування, викликає труднощі в його застосуванні. Уважаємо, що, даючи визначення правових понять щодо управління публічними фінансами, законодавець повинен враховувати міжгалузеві зв'язки: або використовувати поняття в його галузевому значенні, або уточнити його зміст у тексті нормативного акта. Правова дефініція повинна бути повною і відбивати всі узагальнювальні явища. Порушення цього правила тягне за собою появу занадто вузького або широкого за своїм значенням визначення.

Деталізація управлінського процесу та процедур управління публічними фінансами відбувається за допомогою підзаконних нормативно-правових актів. Така ситуація є типовою як для європейських країн, так і для країн англо-американської системи права.

Висновок. Для подолання негативних явищ у правовому забезпеченні управління публічними фінансами в Україні необхідно: 1) конституційно визначити основи управління публічними фінансами. Першочерговим завданням законотворців є доповнення Конституції

України статтею – «Публічні фінанси» або «Управління публічними фінансами», оскільки це допоможе задовольняти дійсно корінні публічні інтереси усієї спільноти; 2) законодавчо визначити систему управління публічними фінансами, забезпечити впорядкованість, стабільність правової бази та поступово її систематизувати.

Успішність визначених заходів залежатиме певним чином від стабільності Конституції України як її ключової ознаки, що є запорукою зваженого й обґрунтованого коригування тексту основного закону.

Список бібліографічних посилань

1. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Про відкритість використання публічних коштів: Закон України від 11.02.2015 № 183-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183-19#Text>.
3. Проект Закону про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо створення та функціонування Фонду розвитку сільських територій 5584-1 від 15.06.2021 URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/-webproc4_1?id=&pf3511=72233.
4. Michael Clegg, Katherine Ellena, David Ennis, Chad Vickery. The Hierarchy of Laws. Understanding and Implementing the Legal Frameworks that Govern Elections. *International Foundation for Electoral Systems*. 2016. 32 p. URL: https://www.ifes.org/sites/default/files/2016_ifes_hierarchy_of_laws.pdf.

УДК 342.51:343.325

Остапенко Олена Геннадіївна,
кандидат юридичних наук,
доцент, доцент кафедри
правового регулювання економіки
Харківського національного економічного університету
імені Семена Кузнеця;
ostapenkold77@gmail.com

ПРОБЛЕМИ УЗУРПАЦІЇ ВЛАДИ: КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Процес становлення української державності, що супроводжувався двома революціями та неодноразовою зміною виду змішаної республіки, у політичному контексті пов'язують з проблемою узурпації влади.

Академічний словник української мови характеризує узурпацію як незаконне захоплення влади в країні або привласнення чужих прав на що-небудь, чиїхось досягнень і т. ін. Як приклад, наводить захоплення гітлерівцями влади у Німеччині [1]. В юридичній енциклопедії В. П. Нагребельний узурпацію державної влади (лат. – використання, незаконне захоплення, зловживання) визначає як насильницьке захоплення державної влади або її присвоєння будь-якою партією, організацією, державним органом чи посадовою особою, яким така влада або певний обсяг владних повноважень за конституцією і законами не належать. Вона може мати місце в результаті державного перевороту чи військового перевороту тощо [2].

Виходячи з наукового визначення сутності узурпації, остання передбачає саме **насильницький** спосіб набуття владних повноважень органом чи посадовою особою, яким **така влада або певний обсяг владних повноважень за конституцією і законами не належать** (курсив наш – О. О.). відповідно, виникає запитання: чи правомірно представники політичної еліти та журналісти використовують термін «узурпація» для характеристики впливу окремих Президентів Української

держави на органи законодавчої, виконавчої та/або судової влади?

Так, наприклад, рішення РНБО від 2 квітня 2021 року щодо застосування санкцій проти українських громадян, а також Указ Президента України №140/2021, яким це рішення було введено в дію, представники правозахисників та журналісти розглядають як прояви узурпації влади [3; 4], характеризуючи дії Глави держави як «директивне управління» нею [3]. Водночас «директивні методи управління» визначаються як методи, засновані на тому, що суб'єкт управління, керуючий орган виробляє директиви, команди, розпорядження, що підлягають неухильному виконанню з боку об'єкта управління, підпорядкованих суб'єкту осіб. Ці методи управління називають також адміністративними, розпорядчими, командними [5].

Таким чином, узурпація влади чомусь ототожнюється з адміністративно-командними методами управління, які жодним чином не пов'язані, зокрема, з насильницьким способом набуття владних повноважень за межами обсягу таких повноважень, встановлених нормативними актами.

Крім того, одного з українських Голів держави – В. Ф. Януковича обвинувачують у захопленні в 2010 р. державної влади шляхом вчинення дій, спрямованих на незаконне збільшення обсягу його повноважень як Президента України [6]. Тоді Конституційний Суд України у Рішенні від 30 вересня 2010 року № 20-рп/2010 визнав таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним), Закон України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 року № 2222-IV у зв'язку з порушенням конституційної процедури його розгляду та прийняття. Він втратив чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України цього Рішення, а згідно з ч. 2 ст. 70 Закону України «Про Конституційний Суд України» органи державної влади були зобов'язані привести нормативно-правові акти у відповідність до Конституції України від 28 червня 1996 року в редакції, що існувала до внесення до неї змін

Законом України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 року № 2222-IV [7]. Зауважимо, що суб'єктом права на конституційне подання були 252 народні депутати (більше 50% від конституційного складу парламенту). Внаслідок таких змін відбувся перехід від парламентсько-президентської до президентсько-парламентської республіки. До Рішення Конституційного суду України від 30 вересня 2010 року № 20-рп/2010 були дві окремі думки суддів зазначеного Суду: Шишкіна В. І. та Стецюка П. Б., які зазначили, що Конституційний Суд України, зробивши висновок про «відновлення дії попередньої редакції норм Конституції України, які були змінені, доповнені та виключені Законом № 2222» (абзац четвертий пункту 6 мотивувальної частини Рішення), здійснивши конституційний перегляд існуючого устрою влади в державі, перебрав на себе повноваження установчої влади в державі, що суперечить ч. 2 ст. 19 Конституції України. При цьому слід підкреслити, що вказані судді не заперечували проти мотивації і висновків в Рішенні щодо порушення конституційної процедури розгляду законопроекту «Про внесення змін до Конституції України» від 19 вересня 2003 року № 4180 та прийняття його як Закону України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 року № 2222-IV, що стало підставою для визнання Закону № 2222 неконституційним (пункти 3, 4, 5 мотивувальної та пункт 1 резолютивної частин Рішення) [8; 9].

Отже, Рішення про визнання неконституційним Закону України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 року № 2222-IV у зв'язку з порушенням конституційної процедури його розгляду та прийняття було ухвалено 18 суддями, а дві окремі думки стосувалися виходу суду за межі повноважень через відновлення попередньої редакції норм Конституції України.

З наукової точки зору видається незрозумілим, яким чином політично нейтральний орган конституційної юрисдикції «розширив

повноваження»Глави держави і, таким чином, сприяв, на думку окремих політиків, узурпації влади колишнім Президентом України В. Ф. Януковичем [6; 10].

У всіх демократичних країнах узурпація державної влади є тяжким державним злочином. Відповідно до ст. 5 Конституції України право визначати і змінювати конституційний лад в Україні належить виключно народові й не може бути узурповане державою, її органами або посадами, особами. Кримінальний Кодекс України (ст. 109) встановив відповідальність кримінальну за дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади. Саме у скоєнні цього злочину обвинувачують экс-президента України. Вчені у галузі кримінального права вказують, що з об'єктивної сторони злочин може виявитися у таких формах: 1) дії, вчинені з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади (наприклад, створення із вказаною метою не передбачених законодавством воєнізованих або збройних формувань чи груп, захоплення й утримання будівель або споруд, які належать органам влади, фактичне створення незаконних органів державної влади тощо); 2) змова про вчинення таких дій (ч. 1 ст. 109) – умисна угода двох або більшої кількості осіб про спільні насильницькі дії, спрямовані на зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади; 3) публічні заклики до насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або до захоплення державної влади, що передбачають хоча б одне відкрите звернення до невизначеного, але значного кола осіб, в якому висловлюються ідеї, погляди чи вимоги, спрямовані на те, щоб шляхом поширення їх серед населення чи його окремих категорій (представників влади, військовослужбовців тощо) схилити певну кількість осіб до певних дій; 4) розповсюдження матеріалів із закликами до вчинення таких дій (ч. 2 ст. 109) – це ознайомлення з такими матеріалами інших осіб або створення умов для такого ознайомлення (приміром, поширення книг,

розклеювання листівок тощо) [11].

На підставі викладеного, можемо зазначити, що сьогодні, на жаль, в Україні відбуваються політичні маніпуляції через нерозуміння і спотворення наукового конституційно-правового змісту поняття узурпації влади, що характеризується насильницьким способом набуття владних повноважень органом чи посадовою особою, яким така влада або певний обсяг владних повноважень за конституцією і законами не належать. Отже, потребують подальшого наукового дослідження проблеми узурпації влади у конституційно-правовому аспекті, в тому числі з метою забезпечення належного праворозуміння і правозастосування норм щодо узурпації влади.

Список бібліографічних посилань

1. Узурпація – Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970-1980). В 11 томах: он-лайн версія [в 11 т.] / АН Української РСР, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні ; редкол.: І. К. Білодід (голова) [та ін.]. – Київ : Наук. думка, 1970 – 1980. / Том 10, 1979. – С. 409. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sum.in.ua/s/uzurpacija>.

2. Узурпація державної влади – Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол. : Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. — К.: «Укр. енцикл.», 1998. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cyclop.com.ua/content/view/1401/1/1/4/>.

3. Правозахисники заявили про ознаки узурпації Зеленським влади через рішення РНБО [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://espresso.tv/sanktsii-proti-kontrabandistiv-pravozakhisniki-zayavili-pro-uzurpatsiyu-zelenskim-vladi>.

4. Радзиевский Ю. Санкции Зеленского: чем обернется узурпация власти через СНБО? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua/rus/columns/2021/04/5/7289014/>.

5. Словник економічних термінів. Універсальний словник економічних термінів. Букви А-Д, 2013 [Електронний ресурс]. – Режим

доступу: <http://epi.cc.ua/direktivnyie-metodyi-upravleniya-28975.html>.

6. Узурпація влади: розгляд апеляції на арешт Януковича перенесли [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3107714-uzurpacia-vladi-rozglad-apelacii-na-arest-anukovica-perenesli.html>.

7. Рішення Конституційного суду України у справі за конституційним поданням 252 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 року № 2222-IV (справа про додержання процедури внесення змін до Конституції України) від 30 вересня 2010 року № 20-рп/2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v020p710-10#Text>.

8. Окрема думка судді Конституційного Суду України Шишкіна В. І. стосовно Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 252 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 року № 2222-IV (справа про додержання процедури внесення змін до Конституції України) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/na20d710-10#n2>.

9. Окрема думка судді Конституційного Суду України Стецюка П. Б. стосовно Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 252 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 року № 2222-IV (справа про додержання процедури внесення змін до Конституції України) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/nb20d710-10#n2>.

10. Суд залишив заочний арешт Януковичу у справі про захоплення влади [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<https://mind.ua/news/20223861-sud-zalishiv-zaochnij-aresht-yanukovichu-u-spravi-pro-zahoplennya-vladi>.

11. Коментар до статті 109 КК. Дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://yurist-online.com/ukr/uslugi/yuristam/kodeks/024/107.php>.

*Доценко Олена Михайлівна,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри міжнародних відносин,
міжнародної інформації та безпеки,
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна,
olena.dotsenko@karazin.ua*

ПАТРОНАТНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ: ДОСВІД КРАЇН ЄС ДЛЯ УКРАЇНИ

Відповідно до статті 51 Конституції України «сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняється державою» [1]. У свою чергу, активний розвиток суспільних відносин зумовлює нові виклики такому базовому інституту суспільного устрою як сім'я. Зокрема, все більшої актуальності набувають питання правового регулювання різноманітних форм влаштування дітей-сиріт, дітей, що залишилися без піклування батьків, а також надання професійної допомоги дітям у формі патронату.

Так, законодавець у ч. 1 статті 252 Сімейного кодексу України визначає, що «патронат над дитиною – це тимчасовий догляд, виховання та реабілітація дитини в сім'ї патронатного вихователя на період подолання дитиною, її батьками або іншими законними представниками складних життєвих обставин», а у ч. 2 цієї ж статті закріплює визначення сім'ї патронатного вихователя як сім'ї, «в якій за згоди всіх її членів повнолітня особа, яка пройшла спеціальний курс підготовки, виконує обов'язки патронатного вихователя на професійній основі» [2].

Як зазначається у науковій літературі, патронатне виховання, як правило, визначається як форма соціального захисту поза рідною сім'єю для дітей-сиріт, залишених батьками дітей, а також дітей, що стали жертвами жорстокого поводження, яка забезпечує влаштування та піклування в патронатній сім'ї або в альтернативних орієнтованих на громаду закладах [4].

Влаштування у патронатні сім'ї відбувається з кількох причин, серед яких бідність, залишення, недбалість при вихованні, жорстоке поводження, вживання наркотиків біологічними батьками, психопатологія батьків та розпад сім'ї. Таке влаштування є обмеженим у часі та передбачає різні варіанти подальшого постійного влаштування дитини – найкращим довгостроковим рішенням є, звичайно, возз'єднання дітей з їхніми біологічними батьками, але також можливі варіанти перетворення патронатної сім'ї на законну шляхом взяття опіки над такою дитиною чи її усиновлення патронатним вихователем або ж опіка чи усиновлення дитини іншою сім'єю [3; 4].

Слід зазначити, що політико-правовий механізм регулювання патронатного виховання (foster care) відрізняється в різних країнах ЄС за типами (довгострокове, короткострокове чи тимчасове), умовами праці (заробітна плата чи гонорар) чи мережею надання підтримки [5, с. 34].

Патронатні вихователі повинні пройти навчання, яке проводить відповідальний орган та / або агентство патронатного виховання прийомних батьків, хоча в більшості країн-членів вимоги щодо навчання не застосовуються, якщо патронатні вихователі є родичами (у деяких країнах-членах родичі, які доглядають за дітьми, можуть підпадати під дію законодавства про патронатне виховання). Тривалість та зміст навчання значно відрізняється як у межах країн-членів ЄС, так і між ними. У багатьох країнах-членах ЄС діє інститут спеціалізованих патронатних сімей для окремих груп дітей (дітей з обмеженими можливостями чи безпритульних неповнолітніх осіб) [5, с. 34].

В Угорщині лише 6% патронатних вихователів офіційно працевлаштовані, тобто проходять професійний відбір, навчання та отримують підтримку для здійснення високого рівня догляду за дітьми. Досить значна кількість патронатних вихователів та дітей, що перебувають під патронатом, не мають професійної підтримки, грошова допомога досить низька, а діти з особливими потребами не завжди

отримують необхідні послуги. Крім того, слід відзначити, що має місце відсутність чіткої звітності навіть у випадках серйозних порушень або підозри щодо жорстокого поводження та недбалості [5, с. 34].

Станом на 2015 рік в Італії 28 449 дітей проживали поза своєю біологічною сім'єю, 14 194 з них у дитячих будинках 14 255 з патронатними вихователями прийомними батьками з витратами 170 євро на день на дитину. За відсутності уніфікованих європейського законодавства в цій сфері фактично кожен адміністративний регіон країни мав своє «автономне» регулювання відносин у сфері патронатного виховання [4].

Проте, практика Італії щодо патронатного виховання для безпритульних та розлучених зі своїми сім'ями дітей має також цікаві та перспективні аспекти. Так, у країні реалізуються різні патронатні проєкти для безпритульних неповнолітніх. Зокрема, проєкт Кремони є кроком вперед порівняно з іншими традиційними формами патронатного виховання. Тут слід звернути увагу на діяльність «Cooperative Nazareth», який спочатку діяв як приймальний центр для безпритульних та розлучених зі своїми сім'ями дітей через житлову громаду. З 2008 року «Cooperative Nazareth» розвиває форми «поширеного патронатного виховання» шляхом надання підтримки патронатним сім'ям, перш за все, через «Giona day centre», що входить до складу «Cooperative Nazareth» та проводить для безпритульних та розлучених зі своїми сім'ями дітей денні курси з навчання грамотності. У «Giona day centre» проводяться семінари-практикуми та діяльність з обслуговування та прибирання. Інші важливі розважальні заходи для соціальної інтеграції проводяться у співпраці з патріаршими приходами, які залучають безпритульних неповнолітніх до позашкільних заходах [5, с. 34].

Варто зауважити, що наведені вище проблеми є характерними для більшості європейських країн. Культурно-правові відмінності в сфері сімейних відносин (наприклад, різне тлумачення понять «діти-сироти»,

«залишені діти» в країнах-членах ЄС) в цілому значно ускладнюють пошук та прийняття спільних дієвих рішень, що забезпечили б належне піклування за дітьми, що потребують соціального захисту. Хоча інститут патронатного виховання є поширеним в одних європейських країнах (Чехія, Литва, Латвія), в цілому система патронатного виховання в країнах ЄС, як і в Україні, потребує подальшого вдосконалення її правового регулювання, управління та фінансування. Серед пріоритетів регулювання в цій сфері слід виділити, в першу чергу, реінтеграцію дітей в їх рідні біологічні сім'ї або влаштування у нові сім'ї на постійній основі.

Список бібліографічних посилань

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 10.06.2021).

2. Сімейний кодекс України : Закон України від 10 січня 2002 року № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення: 10.06.2021).

3. Dorsey S., Farmer E., Bath R., Greene K., Reid J., Landsverk J. Current Status and Evidence Base of Training for Foster and Treatment Foster Parents. *Children and Youth Services Review*. 2008. Vol. 30. Is. 12. P. 1403–1416. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2008.04.008>

4. Ferrara P., Corsello G., Sbordone A., Nigri L., Ehrich J., Pettoello-Mantovani M. Foster Care: A Fragile Reality Needing Social Attention and Economic Investments. *European Paediatric Association Pages*. 2016. Vol. 173. P. 270–271. URL: [https://www.jpeds.com/article/S0022-3476\(16\)00200-6/pdf](https://www.jpeds.com/article/S0022-3476(16)00200-6/pdf) (Last Accessed: 10.06.2021).

5. Lerch V., Nordenmark Severinsson A. Feasibility Study for a Child Guarantee. Target Group Discussion Paper on Children in Alternative Care. 2019. European Union, 2020. 62 p.

УДК: 342.553

*Гришко Лілія Миколаївна,
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник
науково-дослідного інституту
державного будівництва і місцевого
самоврядування НАПрН України
e-mail: gryshko.lm@gmail.com*

РЕФОРМУВАННЯ МІСЦЕВИХ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ: ОГЛЯД ЗАКОНОПРОЄКТІВ ПРО ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

Адміністративно-територіальна та муніципальна реформи передбачають перегляд місця та завдань місцевих органів виконавчої влади.

Метою нашої доповіді є характеристика статусу органів виконавчої влади, які пропонується заснувати у результаті ліквідації місцевих державних адміністрацій відповідно до проєктів Законів України про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації).

Законопроекти про внесення змін до Конституції України передбачали створення наступних інститутів виконавчої влади:

- *Представництва Кабінету Міністрів України* (в областях, містах Києві та Севастополі). Голови представництв мали призначатися на посаду і звільнятися з посади Урядом за поданням Прем'єр-міністра України; підзвітні і підконтрольні Уряду. (Проєкт Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо забезпечення реалізації прав територіальної громади)» від 3 жовтня 2008 року за № 3252) [1];

- *Глави державних адміністрацій* (в АРК, областях, місті Києві, містах, що прирівняні за статусом до області). Передбачалося, що вони мали призначатися на посаду і звільнятися з посади Президентом України (Проєкт Закону України «Про внесення змін до Конституції України» № 4290 від 31.03.2009 р.) [2];

- *Голови державних представництв* (в областях і районах, місті Києві та у Севастополі). Призначення на посаду та звільнення з посади було віднесено до повноважень Президента України. Однак, призначення мало здійснюватися за поданням Уряду; підзвітні Президенту України, відповідальні та підконтрольні перед Кабінетом Міністрів України (Проект Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади)» (В. Гройсмана) 2014 р.);

- *Префект*. Передбачалося, що призначатиме префекта на посаду та звільнятиме з посади Президент України за поданням Уряду; відповідальний перед Президентом України, підзвітний та підконтрольний Кабінету Міністрів України (в областях, у Києві та Севастополі та районах) (Проект Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади)» (доопрацьований) № 2217а від 15.07.2015р. (далі – Проект 2015 р.)) [3];

- *Префекти та територіальні органи центральних органів виконавчої влади* (в округах і областях, містах Києві та Севастополі). Префект призначається на посаду та звільняється з посади Президентом України за поданням Уряду. Префект під час здійснення своїх повноважень підзвітний та підконтрольний Президентові України та Уряду (Проект Закону про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади) № 2598 від 13.12.2019 р. допрацьований (далі – Проект 2019 р.) [4].

Головним повноваженням усіх інститутів місцевих органів виконавчої влади є нагляд за відповідністю актів органів місцевого самоврядування Конституції та законам України.

З урахуванням запропонованих інститутів чітко прослідковується дискусійність питання щодо підпорядкування місцевих органів виконавчої влади. За останні роки найбільше обговорювався інститут префекта, який повинен був замінити місцеві державні адміністрації, однак

відповідні законопроекти не було прийнято. Метою запровадження інституту префекта є відхід від централізованої моделі управління, забезпечення спроможності місцевого самоврядування, реалізація у повній мірі положень Європейської хартії місцевого самоврядування. Слід звернути увагу, що нагляд за доцільністю допускається лише щодо делегованих повноважень [5].

Відповідно до Проєкту 2015р., префект зупиняє дію актів місцевого самоврядування з мотивів їх невідповідності Конституції чи законам України з одночасним зверненням до суду (ч. 2 ст. 144). Однак, відповідно до Проєкту 2019 р. префект вносить Президенту України подання про зупинення дії ухваленого радою громади, головою громади, окружною, обласною радою акта, що не відповідає Конституції України та створює загрозу порушення державного суверенітету, територіальної цілісності чи загрозу національній безпеці, та про тимчасове зупинення у зв'язку з цим повноважень голови громади, складу ради громади, окружної, обласної ради.

Слід відзначити, що наділення префекта повноваженнями зупиняти дію актів з мотивів неконституційності передбачає необхідність звернення до Конституційного Суду України. Доречно уточнити механізм реалізації даного повноваження.

Інші повноваження Префектів за обома проєктами майже ідентичні. Так, префект на відповідній території (далі – Проєкт 2015 р.): здійснює нагляд за додержанням Конституції і законів України органами місцевого самоврядування; координує діяльність територіальних органів центральних органів виконавчої влади та здійснює нагляд за додержанням ними Конституції і законів України; забезпечує виконання державних програм; спрямовує і організовує діяльність територіальних органів центральних органів виконавчої влади та забезпечує їх взаємодію з органами місцевого самоврядування в умовах воєнного або надзвичайного стану, надзвичайної екологічної ситуації та ін.

Висновок. З огляду на проведені дослідження слід зробити наступні висновки:

1. Подальша децентралізація в Україні значною мірою залежить від внесення змін до Конституції України щодо децентралізації. Нагляд за доцільністю допускається лише щодо делегованих повноважень.

2. Важливо, щоб новостворений орган влади не був наділений абсолютним контролем за діяльністю органів місцевого самоврядування. Слід відзначити, що повноваження перфекта у порівнянні з місцевими державними адміністраціями істотно звужено.

Список бібліографічних посилань

1. Проект Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо забезпечення реалізації прав територіальної громади)» від 3 жовтня 2008 року за № 3252, внесений народними депутатами України В. Януковичем та О.Лавриновичем): коментар. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/LF2IC00A> (дата звернення: 08.06.2021).

2. Проект Закону України «Про внесення змін до Конституції України» № 4290 від 31.03.2009 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=4290&skl=7 (дата звернення: 08.06.2021).

3. Проект Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади)» (доопрацьований) № 2217а від 15.07.2015 р. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=55812

4. Проект Закону про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади) № 2598 від 13.12.2019 р. допрацьований https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67644 (дата звернення: 08.06.2021).

5. Європейська хартія Про місцеве самоврядування та пояснювальна доповідь. Конгрес місцевих і регіональних органів Ради Європи, 2012. 56 с. URL: <https://samoorg.com.ua/wp-content/uploads/2008/04/UEHMS.pdf> (дата звернення: 08.06.2021).

УДК 321.7:35

Лола Юлія Юрійовна
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри державного управління,
публічного адміністрування та регіональної економіки,
Харківського національного економічного університету
імені Семена Кузнеця;

ГРОМАДСЬКЕ САМОВРЯДУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ДЕМОКРАТИЧНОГО СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ

Не зважаючи на політичні та економічні виклики ХХІ сторіччя в Україні відбувається розбудова демократичного суспільства. Хоча, у 2020 році країна не суттєво змінила свої позиції на світовій політичній арені, однак, покращення все ж таки є: за глобальним індексом демократії зайняла 79 позицію (92 у 2014 році), за індексом розвитку електронного урядування – 69 (87 у 2014 році), за індексом верховенства права – 72 (68 у 2014 році), та за індексом корупції – 117 позицію (142 у 2014 році). У 1997 році Україна взяла вектор розбудови державного устрою, що базується на єдиних Європейських стандартах, та ратифікувала положення Європейської хартії місцевого самоврядування, а у 2014 році – Додатковий протокол про право участі у справах органу місцевого самоврядування. Реформа децентралізації влади в Україні, яка теж розпочалась у 2014 році, створила фундамент для розвитку демократії та розбудови громадського самоврядування.

Ефективне громадське самоврядування не може бути сформовано відразу, оскільки свідомість людей має досягнути певного рівня, що пов'язано з набуттям досвіду та залученням молоді до прийняття рішень з питань щодо їх життєдіяльності. Молоді люди можуть починати приймати участь у колективних рішеннях з розвитку організацій та територій у шкільному віці та формувати відповідну активну громадську позицію. Традиції учнівського самоврядування посилюються у

подальшому залученістю молодих людей до механізму студентського самоврядування та формує у громадян необхідні компетентності для приймання свідомих рішень щодо розвитку територіальних громад.

Посилення інститутів учнівського та студентського самоврядування сприяє формуванню системи громадських цінностей в українському суспільстві. Для того, щоб подолати загрози XXI сторіччя, система цінностей окремих людей має бути гармонійно поєднана з системою цінностей окремих соціумів та всього людства у цілому [1]. Наявність різних цінностей в суспільстві при відсутності цінності толерантного сприйняття оточуючих може призвести до конфліктних протистоянь, оскільки об'єднання людей в соціальні групи та громадські утворення відбувається на основі наявності значимих на даний час єдиних цінностей. Саме на основі системи цінностей визначається траєкторія розвитку, засоби, методи та технології розвитку суспільства. До фундаментальних європейських цінностей відносять демократію, мир та повагу до прав людини. Результати опитування європейців за міжнародним проектом регулярних опитувань «Євробарометр» представлені на рис. 1.

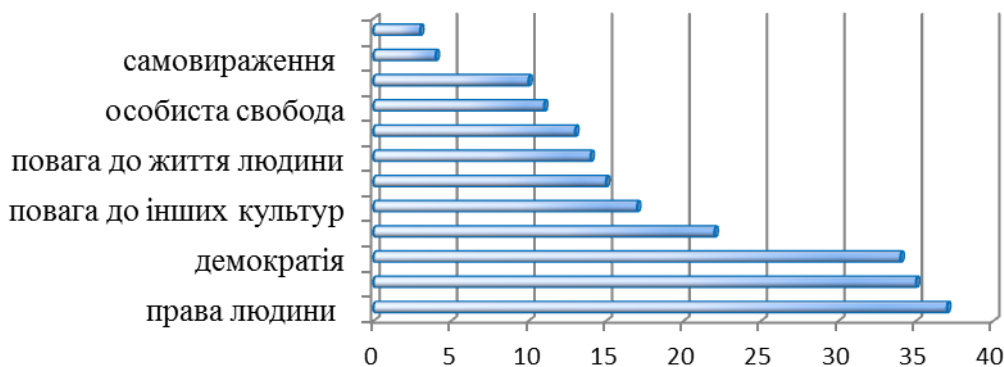

Рис.1. Цінності європейського суспільства [2]

Структура цінностей українців дещо відрізняється. Проведене власне дослідження молоді Харківської області у 2020 році показало, що пріоритетними є абсолютні та сімейні цінності. Найбільшою цінністю для української молоді є чесність (78%), турбота про дітей та батьків (70%),

справедливість (59%). Тобто, українці потребують посилення громадських цінностей із обов'язковим збереженням національної автентичності та традиційних цінностей.

Інститут громадського самоврядування формується на основі приєднання України до Європейської хартії місцевого самоврядування (ратифікована у 1997 році.), прийняття Закону України «Про місцеве самоврядування», створення Агенцій розвитку місцевого самоврядування, функціонування Української асоціації студентів (1999 р.), яка є членом Європейського союзу студентів з 2007 року.

В умовах сьогодення учнівське та студентське самоврядування має вирішувати наступні завдання:

залучення молоді до прийняття рішень.

захист прав та інтересів студентів.

реалізація студентських інтересів, підтримка їхніх здібностей, прав та свобод.

створення умов для самореалізації студентів

налагодження контактів із партнерами, міжсекторальна співпраця та реалізація спільних проєктів, що ініційовані студентами.

Студентські проєкти можуть реалізовуватися на засадах громадської ініціативи. Однак, більшість проєктів вимагає залучення додаткових коштів. До основних джерел фінансування проєктної діяльності відносяться: національні та міжнародні грантові фонди; участь у цільових державних та регіональних програмах; бюджет участі; краудфандинг (громадське фінансування) Kickstarter, IndieGoGo, RocketHub, PeerBackers і Boomerang, «Спільнокошт»; фандрайзинг (збір пожертв, які забезпечують спонсори, донори та меценати).

Проєктна діяльність та залучення додаткових коштів потребує проведення ряду навчальних заходів з навчання представників органів учнівських та студентських самоврядувань та подальшого масштабування проєктної діяльності.

Таким чином, у сучасному світі децентралізація влади викликана потребою в демократизації суспільства. Реформа децентралізації надала широких можливостей для розвитку громадянського самоврядування. Учнівське та студентське самоврядування є частиною громадянського самоврядування та мають сприяти формуванню точок змін у суспільстві. Інститут учнівського самоврядування має відіграти інтегруючу та координуючу роль між здобувачами освіти та адміністрацією закладу освіти, а також зайняти своє місце у взаємодії освітнє середовище-бізнес-громадянські установи – влада. Органи студентського самоврядування мають стати лідерами змін у освітньому та громадському середовищі та бути здатними: налагодити процеси впливу на створення сучасного освітнього середовища та механізми захисту студентських інтересів; створити атмосферу творчості та довіри; ініціювати та приймати участь у міжсекторальній співпраці; створювати соціальні проєкти, формувати коло однодумців та мотивувати їх до реалізації цих проєктів.

Список бібліографічних посилань

1. Гавкалова Н., Лола Ю. Демократична децентралізація та діджиталізація органів влади: досвід Євросоюзу / Н. Гавкалова, Ю. Лола // Інфраструктура ринку. – 2019. – № 36. – 300-306.
2. Європейські цінності: реальність чи міф? – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/25131805.html>.

УДК 342.734

Лук'янчиков Олег Миколайович,
кандидат юридичних наук, доцент,
Харківський національний економічний
університет імені Семена Кузнеця;
e-mail: lukonik@gmail.com

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ (SARS-COV-2)

У 2020 році Україна зіткнулася з викликами, до яких вона, як і інші країни, не була готова. 11 березня 2020 на всій території України було встановлено карантин, а вже 17 березня – введено заборони на проведення масових заходів, роботу суб'єктів господарювання, яка передбачає приймання відвідувачів, торговельно-розважальних центрів, інших закладів розважальної діяльності, фітнес-центрів, закладів культури, торговельного і побутового обслуговування населення; регулярні та нерегулярні перевезення пасажирів автомобільним транспортом у приміському, міжміському внутрішньообласному і міжобласному сполученні (крім перевезення легковими автомобілями); перевезення пасажирів метрополітенами; перевезення пасажирів залізничним транспортом в усіх видах внутрішнього сполучення, що викликало численні негативні наслідки в економіці держави, зокрема, безробіття [1].

Щоб зрозуміти масштаб цієї проблеми, звернемося до статистичних даних та порівняємо показники безробіття в Україні станом на I-й квартал 2020 року (на момент початку пандемії) і I-й квартал 2021 року: рівень безробіття – 8,6% та 10,5% [2]; кількість безробітного населення (за методологією МОП) – 1 млн. 548 тис. осіб [3] та 1 млн. 806 тис. осіб [4]; кількість зареєстрованих безробітних – 508,5 тис. осіб та 680,3 тис. осіб відповідно [5]. Як ми бачимо, показники безробіття демонструють суттєве збільшення.

Слід звернутись до Конституції України та нагадати, що

проголосивши Україну соціальною державою, Верховна Рада України визнала людину її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю та закріпила за людиною право на соціальний захист [ст.ст.1; 3; 46, 6].

Відповідно до ч.1 ст.46 Конституції України «громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом».

Як держава сприяла реалізації зазначеного права?

Перш за все 17.03.2020 р було прийнято Закон України № 530-IX [7], яким було внесено зміни до ст.84 КЗпП України, яку доповнили частиною четвертою такого змісту: «У разі встановлення Кабінетом Міністрів України карантину відповідно до Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб» термін перебування у відпустці без збереження заробітної плати на період карантину не включається у загальний термін, встановлений частиною другою цієї статті». Такими змінами держава фактично створила умови, за яких роботодавець може надати працівнику відпустку без збереження заробітної плати на весь період карантину (останній триває в Україні вже більше року).

Що це означає для держави та працівника?

Для працівника це означає неможливість отримати статус безробітного та одержати відповідну допомогу. Оскільки такий працівник не втратив роботу, а лише знаходиться у відпустці, то він не може отримати і допомогу по частковому безробіттю, що передбачена ст.47 ЗУ «Про зайнятість населення» [8].

А для держави це означає заощадження коштів на соціальних виплатах. У такій ситуації виграли і роботодавець, який має в резерві «безоплатного» працівника, і держава, якій не потрібно платити соціальні виплати працівнику, що знаходиться у відпустці. Виграли всі, окрім

працівника який фактично залишився без роботи, без заробітної плати і не має права на державну допомогу.

Такий працівник, на рівні з іншими працівниками та фізичними особами-підприємцями, за умови відповідності вимогам, міг отримати одноразову матеріальну допомогу у розмірі 8000 грн.

В контексті реалізації права на соціальний захист слід звернути увагу і на проблеми реалізації приписів ч.3 ст.46 Конституції України, відповідно до якої «пенсії, інші види соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом».

Станом на травень місяць 2021 року, відповідно до ст. 7 ЗУ «Про державний бюджет України на 2021 рік» «прожитковий мінімум на одну особу в розрахунку на місяць становить 2189 гривень, а для основних соціальних і демографічних груп населення: дітей віком до 6 років - 1921 гривня, дітей віком від 6 до 18 років – 2395 гривень, працездатних осіб – 2270 гривень, осіб, які втратили працездатність – 1769 гривень».

Відповідно до приписів Конституції України ці суми корелюють із сумами соціальних виплат та допомоги, але слід зробити одне зауваження: прожитковий мінімум, встановлений державою, не відповідає фактичному розміру прожиткового мінімуму (докладніше про це: [10]). Цікаво, що цей факт щомісячно визнається державою. Так, Міністерство соціальної політики України повідомляє, що «орієнтовний фактичний розмір прожиткового мінімуму у цінах травня 2021 року у розрахунку на місяць на одну особу становив 4 305 грн (з урахуванням суми обов'язкових платежів – 4 933 грн), для дітей віком до 6 років – 3 994 грн, для дітей віком від 6 до 18 років – 4 916 грн, для працездатних осіб – 4 471 грн (з урахуванням суми обов'язкових платежів – 5 554 грн), для осіб, які втратили працездатність, – 3 667 гривень» [11].

Отже, не зважаючи на формальне дотримання норм Конституції України, фактично держава не забезпечує особам, які потребують

соціального захисту, рівень життя не нижче ніж реальний прожитковий мінімум.

Позитивним моментом слід визнати той факти, що незважаючи на складну економічну ситуацію, викликану пандемією, держава визнає, що встановлений нею прожитковий мінімум не відповідає реальному про

Список бібліографічних посилань

1. Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2: Постанова Кабінету Міністрів України від 11 березня 2020 р. № 211. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/211-2020-%D0%BF#Text>.

2. Зайнятість та безробіття населення в I кварталі 2021 року. Експрес-випуск. 24.06.2021. Державна служба статистики України. URL: <http://ukrstat.gov.ua/express/expr2021/06/74.pdf>.

3. Безробіття населення (за методологією МОП) за статтю, типом місцевості та віковими групами у 2021 році. Державна служба статистики України. URL: http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/-rp/eans/bn_stmvg_21_ue.xls.

4. Безробіття населення (за методологією МОП) за статтю, типом місцевості та віковими групами у 2020 році. Державна служба статистики України. URL: http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2020/rp/eans/bnsmv2020_ue.xls.

5. Надання послуг Державною службою зайнятості у січні-березні 2020 - 2021 рр. Державна служба зайнятості. URL: https://www.dcz.gov.ua/sites/default/files/1_1_0.xlsx.

6. Конституція України від 28.06.1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19) : Закон України від 17 березня 2020 року № 530-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/530-20#n6>.

8. Про зайнятість населення: Закон України від 5 липня 2012 року № 5067-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#Text>.

9. Про державний бюджет України на 2021 рік: Закон України від 15 грудня 2020 року № 1082-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1082-20#Text>.

10. Лук'янчиков О.М. Базовий державний соціальний симулякр. Вісник ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка. 2020. Вип.3 (91). С.338-348. URL: <https://journal.lduvs.lg.ua/index.php/journal/article/view/1038/934> .

11. Інформація щодо фактичного розміру прожиткового мінімуму за травень 2021 року. Міністерство соціальної політики України. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/20221.html>.

УДК 342.734

Novikov Denys,
PhD in Law, Assistant Professor
of Department of Civil Law Disciplines and
Labor Law named after Prof. O.I. Protsevsky
of H.S. Skovoroda Kharkiv National
e-mail: d.novikov@hnpu.edu.ua

HISTORICAL AND LEGAL ORIGINS OF ESTABLISHING THE RIGHT TO WORK IN THE CONSTITUTION OF UKRAINE

The development of modern constitutional law of Ukraine is especially noticeable in the context of the content of the right to work. Historically, the content of the right to work has changed in accordance with the socio-economic and political vector of development of the state. The Constitution of Ukrainian Soviet Socialist Republic of 1919 did not explicitly formulate the right to work and enshrined the principle of universality of labor and proclaimed the slogan: “unemployed shall not eat” [1]. The Labor Code of the USSR of 1918 expanded this norm and established universal labor duty. The right to work was formulated in the Labor Code of 1918 in a declaration, according to which all able-bodied citizens have the right to apply work in their specialty and for remuneration established for this type of work.

The Labor Code of 1922 abolished compulsory labor and granted citizens of the Ukrainian SSR the right to employment on a voluntary basis through labor exchanges. Labor duty was applied only in exceptional cases: to combat natural disasters, with a shortage of labor to perform the most important state tasks. The Code of 1922 did not enshrine the right to work at all, but regulated in detail the employment contract as the main form of employment and as a manifestation of freedom of labor.

The right to work in its Soviet sense was included as the first fundamental right of a citizen in the Constitution of Ukrainian Soviet Socialist Republic in 1937 [2]. Labor duty was enshrined as one of the fundamental characteristics of the social system of the state. The Constitution of Ukrainian

Soviet Socialist Republic stated: “Labor is the duty and honor of every able-bodied citizen on the principle: “Unemployed shall not eat”, in the USSR the principle of socialism is implemented: “From each according to his abilities, to each – for his work” (Article 11). The Constitution of Ukrainian Soviet Socialist Republic of 1937 proclaimed that “citizens of the USSR have the right to work, i.e. the right to receive guaranteed work with payment for their work in accordance with its quantity and quality”, and also stated that the right to work is provided by “the socialist organization of the national economy, the steady growth of the productive forces of Soviet society, the elimination of economic crises and the elimination of unemployment” (Article 117).

The Constitution of Ukrainian Soviet Socialist Republic in 1978 [3] expanded the content and increased measures to ensure the right to work: “Citizens of the USSR have the right to work – that is, the right to receive guaranteed work with wages in accordance with its quantity and quality and not below the state minimum size, – including the right to choose a profession, occupation and work in accordance with the vocation, abilities, training, education and taking into account social needs”. The Constitution of 1978 stated that “this right is ensured by the socialist system of economy, the steady growth of productive forces, free vocational training in new specialties, the development of vocational guidance and employment” (Article 38). Under the 1978 Constitution, the state undertook to provide a citizen not with work at all, but with work that corresponded to his qualifications, vocation, including giving the citizen the freedom to choose work. The Constitution (Article 58) also formulated labor duty for every able-bodied citizen: “The duty and honor of every able-bodied citizen of the Ukrainian SSR is conscientious work in the chosen field of socially useful activity, observance of labor discipline. Evasion of socially useful work is incompatible with the principles of socialist society”.

The legal content of the right to work in independent Ukraine has changed in accordance with the vector of market relations. The Law of Ukraine “On Employment” of 1991 prohibited the use of forced labor: “Forced

labor in any form is not allowed, except as provided by the legislation of Ukraine”. In Part 1 of Art. 43 of the Constitution of Ukraine of 1996 [4] states that “everyone has the right to work, which includes the opportunity to earn a living by work, which he freely chooses or freely agrees to”. Consolidating the right to work, the state, in accordance with Part 2 of Art. 43 of the Constitution of Ukraine, “creates conditions for the full exercise of citizens right to work, guarantees equal opportunities in choosing a profession and type of work, implements programs of vocational training, training and retraining in accordance with social needs”. In Part 3 of Art. 43 of the Constitution of Ukraine, for the first time in the history of our state, a direct prohibition of forced labor was established, which became a significant legal guarantee of the principle of freedom of labor. This constitutional provision defines a new approach to understanding the right to work: it is established as a human right, not as a duty.

Thus, in the Constitution of Ukraine of 1996, the right to work in comparison with the Soviet understanding was transformed from a subjective right to an objective right and an element of legal capacity. The right to work has become synonymous with freedom of labor, was privatized and returned to the bosom of universal human rights.

Список бібліографічних посилань

1. Constitution of the Ukrainian Soviet Socialist Republic, 1919.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001316-19#Text>
2. Constitution of the Ukrainian Soviet Socialist Republic, 1937.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/001_001#Text
3. Constitution of the Ukrainian Soviet Socialist Republic, 1978.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/888-09#Text>
4. Constitution of Ukraine Adopted at the Fifth Session of the Verkhovna Rada of Ukraine on 28 June 1996. URL: <https://rm.coe.int/constitution-of-ukraine/168071f58b>.

УДК 316.42

Рогова Олена Геннадіївна
кандидат юридичних наук,
доцент, доцент кафедри
менеджменту і економіки в
сімейній медицині,
Харківська медична академія
післядипломної освіти
e-mail: rogoва31@ukr.net

ВПЛИВ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА НА ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ: ПРОБЛЕМИ ТА НАДБАННЯ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

Дослідження значення міжнародного права як потужного багатоаспектного феномену правової дійсності, який розвивається та спричиняє все більш відчутний вплив на національні правові системи, у сучасному науковому дискурсі носить контroversійний характер. Існує достатньо аргументована позиція науковців, що кінець ХХ – початок ХХІ сторіччя ознаменувався «активним утвердженням компонента прав людини в міжнародному праві, становленням індивіда його суб'єктом (гомоцентризм); формуванням міжнародного права світової спільноти» [1, с.46]. Як справедливо зазначає О. В. Буткевич, багато хто з дослідників міжнародного права навіть вбачав у новому етапі розвитку міжнародного права (після закінчення «холодної війни») мало чи не побудову його ідеальної системи [1, с.47].

З іншого боку, як зазначають Віце-президент Української асоціації міжнародного права Т. Короткий та професор кафедри порівняльного і європейського права Інституту міжнародних відносин КНУ ім. Тараса Шевченка К. Смирнова, розповсюдженою оманою є міф про кризу міжнародного права чи його неефективність [2]. З урахуванням зазначеного, на нашу думку, можна констатувати наявність двох суперечливих тенденцій впливу міжнародного права на національну правову систему України: 1) успадкована від радянського періоду історії

України «закритість» національної правової системи для міжнародного права у сучасній Україні трансформувалася у певний правовий нігілізм, що коливається у діапазоні від формального декларування прихильності принципам міжнародного права до свідомої недооцінки його ефективності; 2) участь України у багатьох міжнародних організаціях глобального та регіонального характеру створює значний масив не тільки зовнішньополітичних, а й внутрішньополітичних зобов'язань, у тому числі – щодо реформування національної правової системи в контексті імплементації міжнародних правових стандартів та цінностей. Зазначений процес потребує неформального сприйняття, усвідомлення, засвоєння та забезпечення ефективними національними правовими механізмами концептів верховенства права, пріоритету прав людини тощо.

Як загальновідомо, утворення суверенних держав після розпаду СРСР відбувалося в умовах руйнування біполярної організації світового правопорядку внаслідок закінчення «холодної війни», коли готовність всього суспільства до змін та трансформації стали ціннісним орієнтиром формування якісно нових правових систем новоутворених держав, серед яких і Україна. Ухваливши Конституцію 1996 року, яка й сьогодні є однією з найдемократичніших конституцій серед європейських країн, суверенна Україна для всієї глобальної спільноти продемонструвала повагу до широкого каталогу прав і свобод людини і громадянина, прихильність верховенству права, принципам розподілу влади, гуманізму, демократизму тощо.

Долучившись до процесів європейської інтеграції через набуття членства у Раді Європи та поступове зміцнення відносин з Європейським Союзом, Україна крок за кроком намагалася наблизити «фактичну конституцію» до «конституції юридичної» у всіх сферах правового регулювання. На нашу думку, цей період впливу механізмів міжнародного права на національну правову систему України можна

назвати свідомим, ініціативним та неформальним засвоєнням європейських правових цінностей, що супроводжувалося науково-теоретичним обґрунтуванням шляхів імплементації зазначених цінностей. Важливо акцентувати увагу, що для України процес визнання європейських правових цінностей виявився надзвичайно складним і амбітним завданням, оскільки чимало з цих цінностей раніше не були властиві правовій свідомості пересічних громадян, не були частиною нашої національної правової культури.

Зникнення двоблоковості сучасного світу після закінчення «холодної війни» у багатьох дослідженнях позиціонується як остаточна перемога гуманістичних цінностей, глобальне визнання верховенства права та універсальної цінності прав і свобод людини, що і стало аксіологічним підґрунтям єднання держав світу в межах глобальних та регіональних організацій. У свою чергу, зазначені аргументи додають авторитету існуючим правовим механізмам та інструментам міжнародного права, переконливо свідчать про його потужний об'єднуючий потенціал на основі загальноновизнаних універсальних цінностей.

Глобалізація як один з факторів розвитку викликала до життя існування такого її різновиду як правова глобалізація, який означає інтеграцію і універсалізацію, і формування нового рівня буття права як глобальної правової системи. Не складно помітити, що інтеграція і універсалізація права націлена на підрив монополії національної держави на право. Громадянство і територіальна приналежність індивіда перестали бути гарантією збереження відносин людини і державної влади [4, с.50]. Іронія історичного виміру виявляється у тому, що процес правової глобалізації поступово призводить до зростання ролі індивіда як головного суб'єкта міжнародного права шляхом визнання та утвердження його універсальних прав і свобод, а з іншого боку – цей процес підриває «монополію» держави на політико-правовий зв'язок з

власними громадянами, послаблює імперативність забезпечення «пакету» зобов'язань держави щодо прав і свобод людини і громадянина.

Найбільш красномовним у цьому контексті є процес поширення юрисдикції Європейського Суду з прав людини (надалі – ЄСПЛ) на Україну та її пересічних громадян внаслідок ратифікації у 1997 році Європейської конвенції Ради Європи про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року (надалі – Європейська конвенція). Загальновідомо, що протягом останніх років кількість звернень пересічних громадян України до ЄСПЛ зростає у геометричній прогресії, що свідчить про ефективність функціонування цього потужного наднаціонального органу Ради Європи. І хоча у багатьох своїх рішеннях ЄСПЛ неодноразово підкреслював, що у процесі удосконалення національних правових систем не може перебирати на себе повноваження суверенного законодавця, яким виступають парламенти держав-членів – учасниць Європейської конвенції, на практиці національні парламенти не завжди поспішають імплементувати рішення ЄСПЛ у законодавство та правозастосовну практику.

На нашу думку, не можна ігнорувати «зворотній бік» процесу правової глобалізації, що виявляється у певному нехтуванні багатьох суверенних держав традиційними, іманентно притаманними ним функціями, зокрема, функцією забезпечення соціального розвитку власного суспільства. Звісно, можна оптимістично сподіватися, що «...право спільноти поступово стає правом соціальної справедливості і загального добробуту. Сучасне міжнародне право вже не обмежується сферою політики, а приділяє зростаючу увагу рішенням глобальних проблем в економічній і соціальній сфері. Відзначаючи ці моменти, спеціалісти пишуть про право солідарності і загального благополуччя» [3, с.175].

В умовах формування наднаціональних утворень, зростання

потужності транснаціональних корпорацій, держава втрачає монополію на публічні фінанси, що, у першу чергу, позначається на соціально-орієнтованих зобов'язаннях (зокрема, зобов'язаннях щодо забезпечення реалізації соціально-економічних прав людини).

Вважаємо, що не буде перебільшенням стверджувати про зміну «системи координат» у аспекті відповідальності сучасних суверенних держав перед власними громадянами: якщо вихідним постулатом розвитку міжнародного права була ідея надати державам субсидіарну допомогу у вирішенні проблем, які носять універсальний характер, то в теперішніх умовах, скоріше, роль держав носить факультативний характер.

Підсумовуючи вплив різноспрямованих тенденцій впливу міжнародного права на Конституцію та законодавство України, можна зробити декілька висновків: 1) на формально-юридичному рівні Конституція України відображає найбільш широкий каталог прав і свобод людини і громадянина, визнаний і закріплений Міжнародним Біллем про права, численними правовими документами глобального та регіонального масштабів; 2) існує значний розрив між «юридичною Конституцією» та законодавством України в цілому та правозастосовною практикою, що обумовлено низкою чинників суб'єктивного та об'єктивного характеру; 3) успадковане від радянського праворозуміння сприйняття феномену міжнародного права як певним чином «паралельної реальності» ще й досі дається взнаки недооцінкою потужних правових механізмів впливу міжнародного права на національну правову систему України; 4) «прогаш» правозастосовної практики (фактичної Конституції України) у аспекті реального забезпечення цілої низки конституційних прав і свобод, на нашу думку, значною мірою обумовлено латентним правовим нігілізмом щодо міжнародного права: у національній правовій свідомості ще й досі живим залишається міф, що вплив міжнародного права обмежується

формальними деклараціями, а реальне забезпечення універсальних, визнаних на міжнародному рівні прав і свобод людини можна обмежити певною «імітацією» відповідних правозахисних механізмів. Зазначені висновки потребують подальших наукових досліджень та науково-практичної дискусії.

Список бібліографічних посилань

1. Буткевич О.В. Сучасне міжнародне право: продовження «холодної війни» чи початок нової епохи? *Сучасні проблеми міжнародного права. Liber Amicorum до 60-річчя проф. М.В. Буроменського* : моногр. / авт.кол.; за ред. В. М. Репецького та В.В. Гутника. Львів; Одеса : Фенікс, 2017. С.41-68.

2. Короткий Т., Смирнова Д. Міжнародне право: сто років самотності. *Юр.Газета*. 2020. 11 листопада. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshе/mizhнародне-pravo-sto-rokiv-samotnosti.html>.

3. Лукашук И.И. Глобализация, государство, право, XXI век / И.И. Лукашук. М. : Спарк, 2000. 279 с.

4. Оборотов Ю.М. Фактори формування сучасної держави і її трансформація. Тенденції розвитку та правовий образ сучасної держави: *Мат-ли міжнарод. круглого столу онлайн*. 20.12.2019 р. Національний університет «Одеська юридична академія». С. 49-53.

УДК 340.15 (477)

Харламов Михайло Іванович
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри соціальних і гуманітарних
дисциплін Національного університету
цивільного захисту України

КОНСТИТУЦІЙНІ АКТИ УКРАЇНИ ЕПОХИ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ.

Універсали Центральної Ради. У квітні 1917 року Український Національний конгрес, скликаний Центральною Радою, схвалив майбутній державний устрій Російської республіки у формі федеративної демократичної республіки з визнанням політичної автономії України. У червні 1917 року військові делегації фронтів зібралися в місті Київ на другий Всеукраїнський військовий з'їзд, на якому Володимир Винниченко оголосив Перший Універсал Української Центральної Ради. Конституційне значення першого Універсалу УЦР полягає в тому, що він проголошував автономію України й політичні свободи її народу, був документом значущим та державотворчим. Цим документом Українська Центральна Рада вперше висловилася саме як самодостатня влада.

Розвиток українського конституціоналізму було продовжено Другим Універсалом Української Центральної Ради (3 (16) липня 1917 року), який став результатом переговорів між УЦР та російським Тимчасовим урядом. Тимчасовий уряд погодився з автономією України і визнав УЦР повноважним представницьким органом українського народу. Революційний уряд України перетворився з органу народно-патріотичної влади на орган правової влади [1, с. 79]. Проте уряд Олександра Керенського позбавив УЦР законодавчих повноважень, обмеживши її роль консультативною функцією при Тимчасовому уряді російської республіки.

Під тиском політичних обставин УЦР 7 (20) листопада 1917 року

прийняла Третій Універсал, який проголосив створення парламентської Української Народної Республіки. І хоча федеративні зв'язки України та Росії при цьому зберігалися, Третій Універсал географічно точно визначив територію нашої країни та проголосив її парламентською республікою. Третій Універсал скасував поміщицьке землеволодіння, проголосив широкі демократичні права і свободи, ліквідував смертну кару й оголосив політичну амністію.

Національним меншинам гарантувалася «національно-персональна автономія». Третій Універсал став конституційним законом, який проголосив демократичний режим в Україні. У період між третім та четвертим Універсалами Центральної Ради політичні партії в Україні створили документи, які також містили в собі проекти багатьох конституційних норм.

Четвертий Універсал УЦР був прийнятий 9 (22) січня 1918 року. Він проголосив державну незалежність Української Народної Республіки і оголосив війну більшовикам під тиском останніх. Генеральний Секретаріат було перейменовано на Раду Народних Міністрів. Четвертий Універсал підтвердив націоналізацію української землі, державний контроль над торгівлею і промислами, а також статус національно-персональної автономії. В Четвертому Універсалі не згадувалися будь-які суверенні історичні права України. Її незалежність ґрунтувалася винятково на принципі демократичного самовизначення.

Конституція УНР 1918 року. Наступним за значенням після Універсалів УЦР документом стала Конституція Української Народної Республіки 1918 року, прийнята на останньому засіданні УЦР 29 квітня 1918 року. Оскільки часу на формальне проголошення її не залишалось, вона так і не набула законної сили. Конституція УНР мала відновлювати державне право України, права і свободи її громадян, проголошувала Українську республіку суверенною державою. Друга частина Конституції Української Народної Республіки проголошувала різноманітні права та

свободи людини. Вона гарантувала свободу слова, совісті, преси, організацій, страйків. Як історичний документ українська конституція 1918 року продемонструвала значні теоретичні можливості українського лібералізму початку двадцятого століття. А її творцями були мислячі політичні діячі, які намагалися створити правову модель справедливого устрою для всього населення України. Конституція передбачала організацію самоврядування земель і громад на основі принципу децентралізації. Встановивши систему пропорційного представництва, Конституція УНР 1918 року не передбачала посади глави держави та уряду. В ній, нажаль, також не були окреслені межі України.

Список бібліографічних посилань

1. Основи демократії: Навч. посібник для студентів вищ. навч. закладів / За заг. ред. А. Колодій; М-во освіти і науки України, Ін-т вищої освіти АПН України, Укр.-канад. проект «Демократична освіта», Інститут вищої освіти. — К.: вид-во «Ай-Бі», 2002. — 684 с.

УДК: 351.862.4:342.951

Корнева Ольга Сергіївна,
аспірант кафедри права та
європейської інтеграції
Харківського регіонального
інституту державного управління
Національної академії державного
управління при Президентові
України
e-mail: olhakor81@gmail.com

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОСТІ НОРМАТИВНИХ АКТІВ ЯК ПІДГРУНТЯ НАЛЕЖНОГО СУДОВОГО УПРАВЛІННЯ

Конституція кожної держави не лише знаходиться на вершині ієрархії нормативно-правових актів, а більше захищає суверенітет і систему управління в державі за умови широкої та тривалої підтримки громадськості. Саме тому конституція повинна мати інструменти її ефективного реалізації та захисту від необдуманих дій представників публічних інституцій. За відсутності підтримки з боку громадськості дії органів публічної влади можуть спотворювати зміст конституції, а невідповідна їй адміністративна практика та політична діяльність є основними загрозами дії конституції.

Наука намагається запобігти конфліктним ситуаціям у розрізі реалізації конституційно-правових норм, тому різні правові школи виробили власні позиції щодо правореалізації. Як відзначив С. Погребняк, сьогодні прихильники юридичного позитивізму і прихильники природного права, незважаючи на використання різних підстав для легітимації, можуть дійти згоди щодо переліку основоположних принципів сучасного права і завдяки цьому зникає підґрунтя для гострого конфлікту між різними школами праворозуміння при оцінці правового характеру тих чи інших норм [8]. Організаційний аспект судочинства досліджує більше конституційне право, а питання належної реалізації та

захисту прав людини, що лежить в основі всього конституційного права, розглядають в межах судово-адміністративного права та науки державного управління.

Розглянемо окремі аспекти судового управління у контексті підвищення ефективності роботи суду та рівня легітимності його діяльності. Відповідно до ст. 147 чинного Закону України «Про судоустрій і статус суддів» в Україні діє єдина система забезпечення функціонування судової влади – судів, органів суддівського врядування, інших державних органів та установ системи правосуддя [5]. Проведення судової реформи в Україні триває не одне десятиріччя, різко змінювалися вектори розвитку з приходом тієї чи іншої політичної більшості. Розвиток судового управління, що є складником судової діяльності, ґрунтується на положеннях Конституції України. Різні види судової діяльності, до яких П.Ю. Шпенова віднесла: «1) забезпечення реалізації права громадян на справедливе правосуддя; 2) здійснення судового адміністрування; 2) налагодження механізму кадрового забезпечення судів; 3) постійне підвищення професіоналізму суддів та працівників апарату суду; 4) забезпечення належного фінансування судових установ, ефективність використання ресурсів; 5) розробка та запровадження концептуальних засад удосконалення роботи суду» [9, с.26-27], змінювалися на підставі нормативно-правових актів, які приймалися на основі конституційних принципів. До них можна віднести закони України «Про судоустрій і статус суддів» від 07.07.2010 № 2453-VI та від 02.06.2016 № 1402-VIII [6; 5] тощо.

Цей приклад демонструє необхідність захищення Конституції України насамперед від політиків і політичного впливу, ніж від впливу громадськості, підприємців та міжнародної спільноти. Законодавча діяльність парламенту стосовно організації судів та управління ними в нашій державі й підзаконна нормотворчість Державної судової адміністрації України – поширені способи неконституційного втручання в

процес реалізації Основного Закону. Тому Україні іще далеко від «конституційної держави», яка «характеризується високим ступенем співпадіння між об'єктивною та офіційною конституційністю нормативних актів, а також якомога коротшими проміжками часу між прийняттям об'єктивно неконституційного акту та визнанням його неконституційним» [7], яка здатна забезпечити функціонування судової влади загалом.

Стабільність конституції як її ключова ознака є запорукою зваженого й обґрунтованого коригування тексту основного закону. Відповідно надто часті зміни до конституції, чи ухвалення її в новій редакції (ухвалення нових конституцій) є не тільки небажаним, а й вкрай шкідливим, оскільки порушуватиме один з ключових елементів верховенства права – визначеність правового регулювання. Зміна положень нормативних актів – очікуваний процес, адже еволюція суспільних відносин, зміни в соціальній, економічній, політичній та інших сферах потребують додаткового (оновленого) регулювання. До того ж критично важливим є врахування природи конституційних норм і конституції загалом. Ганс Кельзен зазначав, що тільки з використанням ускладненої процедури зміни конституції, можна досягнути певних юридичних наслідків для неконституційних законів [10]. А от прискорення процесу змінювання нормативних актів (особливо конституційних) досить часто в нашій державі не підкріплюється підтримкою громадськості та науковим обґрунтуванням, і таким чином відбувається роз'єднання змісту і форми права, протиставлення права закону, що на думку В. Шаповала, є неперспективним з позицій формування стрункої та ефективної системи права, визначення чітких орієнтирів у правозастосуванні [4].

Система забезпечення конституційності нормативних актів в Україні складається з двох основоположних підсистем: конституційного контролю та конституційного нагляду. Кінцевий результат функціонування наведених підсистем у контексті судової реформи – забезпечення конституційності тих нормативно-правових актів, які

регулюють організацію та функціонування судів в нашій державі та управління в них.

Інтерпретуючи те або інше положення, Конституційний Суд України розкриває зміст установлень, звертається до духу й букви закону, перевіряє відповідність положення, що заперечується, основним принципам, закладеним у Конституції України: про поділ влади, компетенції, розмежування предметів ведення і повноважень. І оскільки всю цю аргументацію спрямовано на вирішення конкретного спору, то сформульовані правові позиції, що виражають праворозуміння відповідного конституційного принципу в рішенні Конституційного Суду України, застосовуються не лише до конкретного випадку, а покликані запобігти неправильному розумінню правових вимог усіх осіб. Отже, виражена правова позиція стосовно конституційності певного акта або норми є правилом, яким повинні керуватися Верховна Рада України, Президент, судові й інші органи та посадові особи під час вирішення питань у межах своєї компетенції стосовно аналогічних за змістом актів і норм [3, с.119-120].

Конституційний Суд України уповноважений остаточно визнавати такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними) нормативні акти, але інші суб'єкти конституційного контролю і нагляду відповідально можуть оцінювати нормативні акти на предмет їх конституційності та вживати наявних у них засобів для гарантування верховенства національної Конституції [7]. На сучасному етапі державотворення ми маємо непоодинокі випадки розгляду нормативних актів щодо організації судової влади цим Судом. І його позиція може кардинально змінити механізми судового управління, оскільки судове управління має одну із задач – забезпеченням незалежності судів, а реалізація цього конституційного принципу найчастіше викликає дискусії серед політиків та учених. Незалежність судів має декілька рівнів і змістових компонентів: належні принципи інституційної самостійності в

управлінні (створення спеціальних судових органів адміністрування, наприклад ради правосуддя; гарантування ефективності суддівського самоврядування тощо); структурованість системи судів (створення простої та зрозумілої системи судів, яка унеможливить юрисдикційну конкуренцію між суддями та судами); справедливі й добросовісні механізми добору суддів (відбір кандидатів, проведення незалежних перевірок професійної придатності, призначення без політичного впливу чи упередженості тощо); гарантії індивідуальної незалежності суддів (зокрема функційний імунітет, визначена відповідальність за незаконний вплив на суддю, належні фінансові гарантії діяльності, неможливість свавільного звільнення з посади тощо); визначення й безумовне дотримання принципів та засад здійснення судочинства (що гарантуватиме реалізацію права на справедливий суд, реалізацію презумпції невинуватості, процесуальної рівності сторін в судовому провадженні) тощо [2, с.486].

Висновок. Від системності забезпечення конституційності нормативних актів як складової загальної системи правової охорони Конституції України великою мірою залежить ефективність механізмів судового управління, що відіграють велику роль у забезпеченні в Україні верховенства права, прав і свобод людини і громадянина та гідних умов життя.

Результатом проведення реформи судового управління повинно стати створення ефективної, прозорої, відкритої структури управління в судах із застосуванням новітніх інформаційно-комунікативних технологій для гарантування права кожного громадянина на чесний, незалежний та справедливий суд.

Список бібліографічних посилань

1. Братасюк М. Формула Радбруха в контексті сучасного українського правового розвитку. *Публічне право*. № 2. 2014. С. 207–208.
2. Конституційне право: підручник / за загальною редакцією

М.І. Козюбри./ Ю.Г. Барабаш, О.М. Бориславська, В.М. Венгер, М.І. Козюбра, А.А. Мелешевич. Київ: Ваіте, 2021. 528 с.

3. Лазарєв В. В. (2020). Тлумачення юридичної термінології Конституційним Судом України. *Право і безпека*. 2020. Вип. 79(4). С. 116-121. <https://doi.org/10.32631/pb.2020.4.18>

4. Погребняк С. Основоположні принципи права: автореф. дис... д-ра юрид. наук. Харків, 2009. С. 26.

5. Про судоустрій і статус суддів Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

6. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 07.07.2010 № 2453-VI. (*втрапив чинність*) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2453-17#Text>

7. Різник Сергій. Про поняття конституційності нормативних актів. *Український часопис конституційного права*. 2020. №2. <https://doi.org/10.30970/jcl.2.2020.1>.

8. Теорія держави і права: підручник. О. В. Петришин, С. П. Погребняк, В. С. Смородинський та ін.; за ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2015. С. 89.

9. Шпенова П. Ю. Апарат суду в системі організаційного забезпечення судової діяльності: дис. ... к.ю.н – 12.00.10 «Судоустрій; прокуратура та адвокатура». Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України. Харків, 2019. 234 с.

10. Kelsen Hans. *General Theory of Law and State, Etc.* (third Printing.). Cambridge, Mass, 1949. P. 262.

УДК 341.932.34

Ребриш Богдан Юрійович
кандидат юридичних наук,
асистент кафедри міжнародного приватного права та
порівняльного правознавства
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого;
b.yu.rebrysh@nlu.edu.ua

ВИБІР ПРАВА ЩОДО ДОГОВОРУ, В ЯКОМУ ВІДСУТНІЙ ІНОЗЕМНИЙ ЕЛЕМЕНТ

Незважаючи на істотне реформування колізійного права України в 2005 році, вітчизняна колізійна теорія і нормотворча практика наразі вже не відповідають доктринальним і законодавчим досягненням МПрП європейських країн. Яскравим прикладом цього є те, що за 16 років свого існування профільний Закон, порівняно з європейським законодавством, так і не зазнав будь-яких суттєвих трансформацій, незважаючи на зміни, які торкнулись міжнародного цивільного обороту за цей період часу.

Безумовно, рекодифікація норм МПрП у межах оновленого ЦК України повинна супроводжуватись формулюванням нових статей і внесенням додаткових положень, сфера застосування яких охоплювала б ті інститути приватного права, які не були врегульовані в попередній автономній кодифікації або були врегульовані фрагментарно.

До таких, очевидно, слід віднести й автономію волі, основні приписи якої хоч і сконцентровані в окремо виділеній ст. 5 Закону України «Про міжнародне приватне право», однак не містять відповідей на ряд практичних питань пов'язаних з її застосуванням. І одним із таких, на нашу думку, є питання вибору права до правочину, якщо відсутній іноземний елемент.

Зокрема, ч. 6 ст. 5 профільного Закону чітко встановлює, *що вибір права не здійснюється, якщо відсутній іноземний елемент у правовідносинах*. Указане правило послідовно впливає також із самих

визначення понять «вибір права» та «автономія волі», які закріплені в пп. 4, 5 ч. 1 ст. 1 цього Закону:

вибір права – право учасників правовідносин визначити право якої держави підлягає застосуванню до правовідносин з іноземним елементом;

автономія волі – принцип, згідно з яким учасники правовідносин з іноземним елементом можуть здійснити вибір права, що підлягає застосуванню до відповідних правовідносин.

Слід відмітити, подібного формулювання заборони автономії волі за ч. 6 ст. 5 Закону, жоден законодавчий акт зарубіжних країн з МПрП не містить. Навпаки, більшість сучасних національних кодифікацій допускають вибір застосовного права до внутрішніх контрактів, з одним лиш принциповим застереженням про те, що такий вибір не повинен завдавати шкоди застосуванню положень, від яких право країни, з якою виключно пов'язаний контракт, не дозволяє відступати за допомогою угоди. Такий підхід на сьогодні закріплений в ст. 3 Регламенту (ЄС) № 593/2008 Європейського парламенту і Ради «Про право, що застосовується до договірних зобов'язань ("Рим I")» від 17 червня 2008 р., ст. 1210.5 ЦК РФ, ст. 25 Закону Республіки Корея «Про колізії законів», ст. 3111 ЦК Квебека тощо.

Багато інших країн також не вважають за необхідне встановлювати таку пряму заборону серед статей, які стосуються правочинів (контрактів), хоча деякі з них нормативно закріплюють її в іншому формулюванні, шляхом прямої або опосередкованої вказівки на застосування власного права до внутрішніх правочинів (контрактів).

Наприклад, абз. 2 ч. 1 ст. 769 ЦК В'єтнаму встановлює, що [Цивільний] контракт, який укладається у В'єтнамі та виконується повністю у В'єтнамі, повинен відповідати праву Соціалістичної Республіки В'єтнам. Так само у ст. 113 Комерційного кодексу Чилі вказано, що контракт не вважається міжнародним, якщо місце його

укладення знаходиться за кордоном, а місце виконання – в Чилі. Іншими словами, контракт, укладений в одній країні, однак виконується в Чилі, не є міжнародним, а, отже, регулюється нормами чилійського права.

На думку російського вченого Асоскова А. В., інтерес правопорядку, пов'язаний із забезпеченням застосування звичайних імперативних норм для внутрішніх договорів, який може бути охарактеризований як інтерес в дотриманні імперативних приписів, вимагає проведення розмежування між внутрішніми і транскордонними договорами з наступним вирішенням дії принципу автономії волі тільки щодо транскордонних договорів.

Важливою особливістю дії принципу автономії волі в МПрП (колізійного вибору застосовуваного права) порівняно з принципом свободи договору у внутрішньому матеріальному праві є те, що вибране сторонами право виключає дію як диспозитивних, так і імперативних норм об'єктивного договірному статуту (того права, яке застосовувалося б за відсутності угоди сторін про вибір застосовного права).

Власне тому законодавець і вдається до подібного заборонного застереження, щоби не допустити можливих зловживань з боку сторін, направлених на свідоме виведення договірних правовідносин з під примусової дії імперативних приписів права тієї країни, з якою пов'язані всі елементи цих правовідносин. Наприклад, з під примусової дії норм про заборону звільнення наймодавця за договором від відповідальності за шкоду, завдану внаслідок особливих властивостей чи недоліків речі, або з під примусової дії норм про заборону викладення умов договору, що обмежують право творця на створення інших об'єктів інтелектуальної власності, або з під примусової дії норм про заборону кредитодавця змінювати розмір фіксованої процентної ставки в односторонньому порядку тощо.

При цьому, якщо слідувати традиційному розумінню іноземного елемента як суто об'єктивної категорії, що відбиває територіальні

(географічні) зв'язки відносин з іноземними правопорядками, то положення ч. 6 ст. 5 профільного Закону виглядають достатніми для того, щоб зафіксувати можливість колізійного вибору застосовуваного права тільки для транскордонних договорів, що мають об'єктивний зв'язок з іноземним правом (у вигляді іноземного суб'єкта та/або об'єкта та/або юридичного факту).

Виходячи із цього, застереження про вибір до договору (контракту) іноземного права, само по собі не наділяє його іноземним елементом, і, як наслідок, міжнародним характером, а, отже, до нього не можна застосувати норми розділу VI Закону України «Про міжнародне приватне право», в тому числі норми ст. 43 про вибір права за згодою сторін договору.

Отже, у контексті цивільно-правових договорів (контрактів) правило ч. 6 ст. 5 профільного Закону може означати лише те, що: 1) автономія волі дозволена тільки в міжнародних контрактах, зокрема, які мають територіальні зв'язки більше, ніж з одною державою; 2) міжнародний характер контракту не може бути набутий тільки на підставі угоди про вибір права.

Закономірними у цьому контексті видаються питання: 1) Які правові наслідки вибору права у правовідносинах, якщо відсутній іноземний елемент? 2) Правом якої країни ці правові наслідки повинні визначатись? 3) Які правові наслідки вибору права у правовідносинах, в яких іноземний елемент згодом відпав?

Відмітимо, що ні ст. 5, ні будь-яка інша стаття Закону не містять жодної відповіді на ці запитання. На жаль, указані прогалини не заповнені на сьогодні й вітчизняною судовою практикою. Тому очевидно, що указана проблема повинна бути вирішена в спеціальних нормах нової книги восьмої «Міжнародне приватне право» оновленого ЦК України, оскільки без них сама по собі заборона вибору права до договору, в якому відсутній іноземний елемент, й надалі буде

позбавлена регулятивного ефекту.

Список бібліографічних посилань

1. Асосков А. В. Коллизионное регулирование договорных обязательств [Электронное издание]. – М.: М-Логос, 2017. – 640 с.
2. Symeonides S. C. Codifying Choice of Law Around the World: An International Comparative Analysis. – O.: Oxford University Press, 2017. – 464 p.

УДК 342.7

Воржевітіна Ганна Ігорівна,
кандидат юридичних наук,
викладач Харківського національного університету
повітряних сил імені Івана Кожедуба
vorzevitinaanna@gmail.com
Вінцовський Артем Олексійович, бакалавр
Литвин Андрій Олександрович, бакалавр

ЗНАЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ ДЛЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ГРОМАДЯН

Конституція (від лат. *constitutio* — установлення, устрій) у матеріальному розумінні — писаний акт, сукупність актів або конституційних звичаїв, які проголошують і гарантують права й свободи людини та громадянина, а також визначають основи суспільного ладу, форму правління й територіального устрою, основи організації центральних і місцевих органів влади, їх компетенцію і взаємовідносини, державну символіку та столицю; у формальному розумінні — це закон або група законів, які мають вищу юридичну силу стосовно інших законів [1, С. 122].

За загальною характеристикою конституція — це насамперед основний закон держави. Крім того, вона визначає основи суспільного ладу. Будь-яка конституція виникає й діє передусім для того, щоб визначити устрій (лад) держави, а не суспільства, проте вона не може бути індиферентною до проблем суспільства [2, С. 83-84].

За словами німецького соціаліста Ф. Лассаля, чинна конституція — це фактичне співвідношення сил у країні; писана конституція лише тоді надійна й має значення, коли є точним відтворенням реальних співвідношень соціальних сил.[3, С. 72].

Конституція становить основу правової системи держави. Це означає, що норми всіх галузей права, нормотворча і правозастосовча

діяльність щодо здійснення правових приписів повинні бути зорієнтовані на конституцію. Правова система держави – доволі широке поняття. Елементами цієї системи є також усі юридичні установи (суди, прокуратура, різні інспекції, які стежать за дотриманням норм права відповідно до профілю), державні органи, які видають правові акти (парламенти, органи місцевої державної влади), державні та громадські організації, громадяни, яким адресуються правові приписи.[4, С. 74].

Крім того, слід враховувати й те, що конституція є документом прямої дії - це найчастіше підкреслюється в самому її тексті. І її організуючий початок полягає в тому, що багато суспільних відносин можуть виникати безпосередньо на базі конституції. [5, С. 83].

Конституція України – це закон, що має вищу юридичну силу, тобто всі інші нормативно-правові акти повинні відповідати положенням Конституції. Жоден нормативно-правовий акт держави не може суперечити Конституції. Про це прямо говориться в ст. 8 Основного Закону України: в Україні визнається і діє принцип верховенства права. Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй [5, С.8].

У випадку появи будь-якого нормативно-правового акта, положення якого не відповідають Конституції України, даний акт повинен бути відмінений.

Конституція України як нормативний акт має підвищений ступінь стабільності в порівнянні з іншими нормативно-правовими актами. Останнє забезпечується як особливим порядком внесення змін до Конституції України, так і наявністю системи її правової охорони.[6, С. 3].

Протягом всього існування людства актуальними питаннями завжди залишались права людини. Так у 5 частині статті 55 Конституції України закріплено, що кожному громадянину гарантується захист своїх прав, свобод та інтересів від порушень і протиправних посягань будь-

якими не забороненим законом засобами. Є кілька відомих способів захисту прав та свобод людини і громадянина.

Один з перших є судовий механізм захисту прав та свобод людини і громадянина. На судовий захист має право кожний громадянин держави, відповідно до статті 10 Загальної декларації права людини, це також виражене у Конституції України. Кожна людина може оскаржувати рішення, дій чи бездіяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування у суді. Також громадянин може звернутись до всіх міжнародних судових установ, учасником яких Україна за допомогою у захисті своїх прав та свобод. Конституція гарантує усім судовий захист його прав у межах конституційного, цивільного, господарського, адміністративного і кримінального судочинства України. Для того, щоб громадянин міг звернутись до суду, повинен зробити просту процедури, яка займає невеликий проміжок часу. Потрібно скласти позивну чи іншу заяву передбачену законодавством України, надати докази, та сплатити судовий збір.

Другим видом захисту прав та свобод людини і громадянина є позасудовий. Згідно до ст. 40 Конституції України кожна людина має право направляти індивідуальні чи письмові звернення або особисто звертатись до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, до посадових та службових осіб. Порядок звернення визначається Законом України «Про звернення громадян» [7]. У цьому законі визначено, що громадянин з будь-яким статусом у суспільстві має право звернутись до усіх органів держави. Але, як виняток, військовослужбовці, працівники органів внутрішніх справ і державної безпеки мають право звертатись по тим питання, які не стосуються їхньої діяльності.

Розглянемо дію Конституції України на прикладі спалаху інфекційної хвороби коронавірус Covid-19. На початку пандемії в Україні було запроваджено карантинні заходи. У зв'язку з ними було заборонено

відвідувати громадські заклади та заборона проводити масові заходи, і стало обов'язковим проходження термометрії, постійне носіння документів, які підтверджують особу.

Так, це є обмеженням прав людини на свободу пересування, закріплених у Конституції України. Однак, пункт 4 статті 2 Протоколу № 4 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод встановлює, що право вільного пересування в певних місцевостях може підлягати обмеженням, що встановлено законом і виправдано суспільними інтересами в демократичному суспільстві.

Кожний громадянин може розсудити це як порушення його прав на свободу та особисту недоторканність. Але карантин встановлюється на період, необхідний для ліквідації епідемії чи спалаху особливо небезпечної інфекційної хвороби.

Можна побачити, що держава на час карантину заборонила відвідування закладів освіти. Але суд постановив і аргументував це тим, що держава не забороняє право на освіту, а є можливість перевестись на дистанційний формат здобування освіти. І таких прикладів на даний момент дуже багато. Наша країна аналізує Конституцію України, та вводить нові правила, та обмеження на час пандемії, щоб не порушувати права і свободу своїх громадян. І перед реалізацією їхніх рішень, вони проходять перевірку через КСУ, який постановляє правильність даного рішення.

Згідно з інформаційною платформою “Слово і діло”, станом на 9 квітня 2021 в Україні зросла підтримка локдауну з 56% до 65% [8]. Таким чином, ми можемо бачити зростаання довіри до прийнятих рішень державою серед рядових громадян. Ці висновки можна вважати непоганими, так як більш ніж 60 відсотків населення довіряють своїй державі, та вважають її дії правильними і справедливими до громадян. Але цей результат дійшов не відразу, так як держава зробила помилку, відразу не розповівши суспільству України про всі тонкості у

впровадженні їхніх рішень, що призвело до багатьох скарг до державних органів.

Завдяки наведеній вище інформації, можна зробити висновок, що держава діяла для захисту здоров'я людей і подолання інфекційного захворювання. Тобто конституція орієнтована на здійснення такої політики, яка відповідає потребам суспільства і є гарантом нашої безпеки і захисту. Це добре проілюстровано на прикладі коронавірус Covid-19.

Список бібліографічних посилань

1. Конституционное право. Энциклопедический словарь / ред. С. А. Авакьян. – М. : Норма, 2000 – 675 ст.
2. Конституційне право України: Підруч. Для студ. вищ. навч. закл./ За ред. В. П. Колісника та Ю. Г. Бапрабаша. – Х. : Право, 2008. – 416 с.
3. Погорілко В. Ф., Федоренко В. Л. Конституційне право України: підручник / за заг. ред. В. Ф. Погорілка. – К. : Наукова думка; 2006. – 344 с.
4. Конституція України від 28 червня 1996 р. // ВВР України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
5. Тацій В., Тодика Ю. М. Проблеми розвитку науки конституційного права України // Право України. – 1994.– №10. – С. 3–10
6. Про звернення громадян: Закон України від 2 жовтня 1996 року № 47. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 45. Ст. 257.
8. Аналітичний портал «Слово і діло» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.slovoidilo.ua/2021/04/09/novyna-/suspilstvo/zhorstkyj-lokdaun-pidtrymuuyut-vse-bilshe-ukrayincziv-opytuvannya>.

УДК 342.7

Бевз Олена Валеріївна
кандидат фармацевтичних наук,
асистент кафедри медичної хімії
Національного фармацевтичного університету
e-mail: bevez.helen@gmail.com
Матус Тетяна Андріївна
здобувач вищої освіти 1 курсу
фармацевтичного факультету
Національного фармацевтичного університету
e-mail: tanya.matuss@gmail.com

СУБ'ЄКТИ, ЯКІ РЕАЛІЗУЮТЬ ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА

Права і свободи людини і громадянина є першочерговою цінністю суспільства та мають універсальний характер. Багато науковців, досліджуючи цю тему, звертаються саме до базових основ прав людини, залишаючи поза увагою особливості прав громадян в контексті їх захисту. Проте захист прав громадян на сьогоднішній день визначається однією з невід'ємних ознак сучасної держави. Забезпечення реалізації прав, свобод людини та громадянина розуміється як невід'ємна ознака сталої та зрілої держави.

Необхідно відмітити, що Конституція 1996 року закріпила нову систему прав і свобод людини і громадянина, в поєднанні з положеннями міжнародно-правових актів, вона значно розширила обсяг громадянських (особистісних), політичних, соціальних, економічних, культурних, інформаційних, екологічних прав.

До громадянських прав і свобод людини і громадянина, зокрема, належать такі: право на життя (ст. 27), право на повагу до своєї гідності (ст. 28), право на свободу та особисту недоторканість (ст. 29), право на недоторканість житла (ст. 30), таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції (ст. 31), право на

невтручання в особисте та сімейне життя (ст. 32) та інші [1].

Аналізуючи суб'єкти захисту прав людини та громадянина, можна звернутися до положень Конституції, що закріплюють їх повноваження у даній сфері суспільних відносин та наводять наступний перелік: Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, місцеві державні адміністрації, система судів, Конституційний Суд України, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, прокуратура, адвокатура, інші правоохоронні органи України.

Отож, провідне місце в цьому переліку належить Президенту України. Відповідно до ст. 102 Конституції України він є гарантом прав і свобод людини і громадянина. Реалізація цих повноважень Президента здійснюється через ініціювання законів, видання указів, спрямованих на забезпечення прав і свобод людини і громадянина. Повноваження глави держави у сфері захисту прав і свобод громадян знаходять вираження у праві вето щодо прийнятих Верховною Радою України законів, у праві Президента скасовувати акти Кабміну, рішення голів місцевих державних адміністрацій, деякі інші нормативні акти у разі порушення ними прав і свобод особи в Україні [1].

Що стосується законодавчої гілки влади, то Верховна Рада України здійснює захист прав і свобод через законодавчу діяльність шляхом визначення виключно в законах України прав і свобод людини і громадянина, гарантій цих прав і свобод, основних обов'язків громадян; громадянства, правосуб'єктності громадян, статусу іноземців і осіб без громадянства; прав корінних народів і національних меншин; основ соціального захисту; визначення правового режиму власності, правових засад і гарантій підприємництва, правил конкуренції та норм антимонопольного регулювання (пп. 1-3, 6-8 ч. 1 ст. 92 Конституції) [1].

Додержання захисту прав і свобод на місцевому рівні забезпечується місцевими державними адміністраціями та органами місцевого самоврядування. Відповідно до положень Основного Закону, а

саме ч. 2 ст. 119, то на місцеві органи виконавчої влади покладається обов'язок забезпечувати законність і правопорядок, додержання прав і свобод громадян. Що стосується органів місцевого самоврядування, то відповідно до пп. 2 п. а ч.1 ст. 38 Закону України «Про органи місцевого самоврядування» до відання виконавчих органів сільських, селищних, міських рад належать: сприяння діяльності органів суду, прокуратури, юстиції, служби безпеки, Національної поліції, Національного антикорупційного бюро України, адвокатури і Державної кримінально-виконавчої служби України та інші повноваження визначені цим законом [1,2].

Ще одним важливим суб'єктом в системі суб'єктів захисту прав і свобод людини та громадянина є суд, адже ст. 124 Конституції зазначає, що правосуддя в Україні здійснюють виключно суди. Визначальне місце в такій системі належить Конституційному Суду як єдиному органу конституційної юрисдикції, що вирішує питання про відповідність Конституції України законів України та у передбачених цією Конституцією випадках інших актів, здійснює офіційне тлумачення Конституції України, а також інші повноваження відповідно до цієї Конституції (ст. 147 Конституції) [1].

Парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина та захист прав кожного на території України і в межах її юрисдикції на постійній основі здійснює Уповноважений Верховної Ради України з прав людини (ст. 1 Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради з прав людини») [3]. Інститут Уповноваженого існує в рамках парламентаризму, де зазначена посадова особа реалізує свою діяльність шляхом зменшення прогалин та недоліків судових органів та здійснює парламентський та відомчий контроль за адміністративними органами.

Широким обсягом повноважень щодо захисту прав і свобод людини наділена прокуратура України при виконанні функцій нагляду за

додержанням і застосуванням законів. Діяльність цих органів спрямована на вирішення звернень та заяв від громадян, сигналів від засобів масової інформації про порушення законності. Вона забезпечує своєчасну та повну перевірку звернень, а також поновлення порушених прав і законних інтересів громадян або притягнення винних осіб до відповідальності.

Забезпечення прав і свобод громадян неможливе без специфічного демократичного інституту, яким є адвокатура. Адвокат зобов'язаний здійснювати представництво, сприяти захисту прав та законних інтересів громадян і юридичних осіб за їх дорученням в усіх органах, установах, організаціях. Вказана діяльність базується на принципах верховенства права, незалежності, гуманізму, демократизму і конфіденційності [4].

Підсумовуючи все вище наведене, можна зазначити, що система суб'єктів, які захищають права та свободи людини та громадянина є досить широкою, незважаючи на це, вони діють у безпосередній єдності один з одним, що дозволяє досягти максимального результату у сфері захисту прав людини.

Список бібліографічних посилань

1. Конституція України: станом на 01 січня 2020 р. – Х. : Право, 2020. – 76 с.
2. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>.
3. Про Уповноваженого Верховної Ради з прав людини: Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр#Text>].
4. Конституційне право України: Посібн. для підготовки до іспиту / Ю. Г. Барабаш, Л. К. Байрачка, І. І. Дахова та ін.; заг. ред. Ю. Г. Барабаша. – 2-ге вид., переробл. та допов. – Х. : Право, 2014. – 328 с.

УДК 342.25

Кириченко Юлія Миколаївна,
доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри правового
забезпечення господарської
діяльності факультету № 6
Харківського національного
університету внутрішніх справ;
Кириченко Єгор Вадимович,
студент гр. ФБСдср-18-1
факультету № 6 Харківського
національного університету
внутрішніх справ

КОНСТИТУЦІЙНЕ СТАНОВЛЕННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

Конституція України 1996 року визнала не лише належність влади народові, тобто володіння публічною владою як його природне право, а й право народу здійснювати належну йому владу. Адже, у статті 5 Основного Закону визначено конкретні форми здійснення влади народом: безпосереднє волевиявлення і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування [1]. З даного конституційного положення прямо випливає, що органи місцевого самоврядування не входять до єдиного державного механізму.

Дійсно, проголошення відокремлення місцевого самоврядування від системи органів державної влади на конституційному рівні було визнано в Україні як одну з підвалин формування демократичної, правової держави. Загальним підґрунтям для організації та функціонування реального народовладдя є громадянське суспільство. Саме у такому суспільстві народовладдя, головним елементом якого є загальна воля усіх вільних особистостей – членів суспільства – здатне реалізовуватися у повному обсязі.

Отже, визнання місцевого самоврядування як самостійного рівня здійснення народом належної йому влади передбачає передусім

організаційну відокремленість та незалежність місцевого самоврядування від державної влади, його самостійність при вирішенні питань місцевого значення в межах власних повноважень. Це є принципово новою конституційною системою влади народу України, адже у радянський період у законодавстві зазначалося, що народ здійснює державну владу лише через ради народних депутатів. Натомість, особливістю сучасної конституційної системи влади народу є виділення такого способу її здійснення, як органи місцевого самоврядування, які не відносяться до системи органів державної влади. Саме тому необхідно розрізнати конституційну систему влади народу і державної влади [2, с. 60].

З прийняттям Конституції України 1996 року розпочався зовсім новий період у становленні інституту місцевого самоврядування. З цього часу він набуває конституційного статусу і стає однією з основ конституційного ладу України. Так, ст. 7 Основного Закону визнала місцеве самоврядування і надала відповідні гарантії для його функціонування. Законодавець на конституційному рівні не лише замінив поняття «органи державного управління» такими категоріями, як: «виконавча влада», «органи виконавчої влади» і «місцеві органи виконавчої влади», тобто остаточно організаційно розмежував самоврядні та державні структури, а також безпосередньо відзначив незалежність і самостійність органів місцевого самоврядування від представницьких органів у структурно-функціональному аспекті; присвятив окремий XI Розділ (ст. ст. 140-146) Основного Закону питанням організації діяльності місцевого самоврядування України та системі управління нею.

Варто констатувати, що починаючи з 1996 р. була відкрита нова сторінка в історії становлення вітчизняного місцевого самоврядування, закладено міцне нормативне підґрунтя для створення найбільш оптимальної, уніфікованої та демократичної моделі місцевої влади,

закріплено права територіальних громад на здійснення самоврядування та задоволення місцевих потреб-інтересів тощо. Як слушно з цього приводу наголошує А. М. Онупрієнко, місцеве самоврядування створювало можливість для реалізації безпосередніх потреб мешканців населених пунктів, узгодження загальнодержавних і місцевих інтересів, що є невід'ємною рисою системи сучасного демократичного правління [3, с. 44]. Інститут місцевого самоврядування стає ефективним і необхідним елементом створення дієвого механізму стримувань і противаг між законодавчою та виконавчою гілками влади, протистояння між якими не лише не припиняється, а іноді навіть загострюється. Саме «створення чіткого механізму стримувань і противаг між різними гілками влади, а головне – неухильне дотримання владними структурами Конституції України, є неодмінною умовою поглиблення демократичних тенденцій в управлінні державою та функціонуванні політичної системи сучасної України. Постійне удосконалення місцевого самоврядування, яке відіграє роль механізму узгодження інтересів місцевих громад і державних інституцій, – основа стабільності й повноцінного розвитку держави. Закордонний досвід переконує, що відсутність самостійності у місцевих громадах неминуче призводить до криз із можливою зміною державного ладу» [4, с. 22].

Висновок. Нормативно-правове забезпечення діяльності інституту місцевого самоврядування в Україні регламентується Конституцією України, яка визначає систему місцевого самоврядування, його фінансово-матеріальну базу, державні гарантії, роль та функціональне призначення як форми залучення громадян до управління суспільно-політичними процесами.

Не виникає сумнівів, що місцеве самоврядування, проголошене в Україні на конституційному рівні в 1996 році, пройшовши відносно довгий і тернистий шлях, стало для нашої держави надзвичайно складним, багатовимірним, соціально-політичним та правовим інститутом, у межах

якого здійснюється управління місцевими справами через органи місцевого самоврядування, через самоорганізацію місцевих жителів, за згодою і, головне, – за підтримки держави.

Список бібліографічних посилань

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *База даних «Законодавство України»*. Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Кириченко Ю. М. Місцеве самоврядування як форма реалізації народовладдя. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Право», 2014. Вип. 24. Том 3. С. 59-62.
3. Онупрієнко А. М. Становлення законодавства про місцеве самоврядування: традиційні моделі і національний досвід. *Проблеми законності. Республіканський міжвідомчий науковий збірник*. 2003. Вип. 61. С. 44-49.
4. Павко А. Місцеве самоврядування в структурі політичних систем: вітчизняний і зарубіжний досвід. *Віче*. 2008. № 12. С. 22 -23.

*Чуприна Яніна Олександрівна,
викладач кафедри правового
регулювання економіки Харківського
національного економічного університету
імені Семена Кузнеця*

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА ЗАНЯТТЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ В УМОВАХ КОРОНАВІРУСНОЇ ХВОРОБИ (COVID-19)

Covid-19 вніс корективи в життя на глобальному рівні. Немає жодного сектору економіки, який би не зазнав впливу кризи в умовах пандемії. Не виключенням є і підприємницька діяльність.

Право на зайняття підприємницькою діяльністю задекларовано Конституцією України [1]. Відповідно до ст. 42 Конституції України, кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом. Відповідно до ст. 42 Господарського кодексу України (далі – ГК України) підприємництво – це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку [2].

Проте, під час пандемії право на зайняття підприємницькою діяльністю суб'єктів підприємництва зазнало великої кількості проблем, однією з яких є питання щодо реалізації права на підприємницьку діяльність в умовах пандемії.

Актуальність цієї проблеми зумовлена тим, що під час дії карантину заборона щодо здійснення підприємницької діяльності поширюється не на усіх фізичних осіб-підприємців. Одні суб'єкти підприємницької діяльності продовжують здійснювати підприємницьку діяльність, а інші обмежені у реалізації свого права на здійснення підприємницької діяльності. Відповідно до ст. 64 Конституції України, конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України; в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і

свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. Таким чином виникає порушення ст. 43 ГК України щодо свободи на заняття підприємницькою діяльністю.

З введенням карантину на території України Верховна Рада прийняла Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)» [5] та було прийнято Постанову Кабінету Міністрів України «Про встановлення карантину та запровадження обмежувальних протиепідемічних заходів з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» [6] яким було внесено заборони щодо:

1) приймання відвідувачів суб'єктами господарювання, які провадять діяльність у сфері громадського харчування (барів, ресторанів, кафе тощо), крім діяльності з надання послуг громадського харчування із здійсненням адресної доставки замовлень, замовлень на винос та закладів громадського харчування в аеропортах;

2) приймання відвідувачів у торговельно-розважальних центрах;

3) приймання відвідувачів в інших закладах розважальної діяльності;

4) приймання відвідувачів суб'єктами господарювання, які провадять діяльність у сфері торговельного і побутового обслуговування населення, крім: торгівлі виключно товарами, що належать до продуктів харчування, на торговельних площах, не менш як 60 відсотків яких призначено для торгівлі продуктами харчування, лікарськими засобами, виробами медичного призначення, засобами гігієни, засобами зв'язку, ветеринарними препаратами, кормами, насінням, засобами захисту рослин. Торговельна діяльність іншими групами товарів може відбуватися лише із здійсненням адресної доставки замовлень; торгівлі пальним; провадження діяльності з надання фінансових послуг,

діяльності фінансових установ і діяльності з інкасації та перевезення валютних цінностей, діяльності операторів поштового зв'язку, а також медичної практики, ветеринарної практики, діяльності автозаправних комплексів (без зон харчування), діяльності з технічного обслуговування та ремонту транспортних засобів, перукарень та салонів краси за попереднім записом;

5) приймання відвідувачів закладів культури і проведення культурних масових заходів, крім роботи історико-культурних заповідників, суб'єктів господарювання, пов'язаної з виробництвом аудіовізуальних творів, зокрема здійснення кіно- та відеозйомки, за умови обмеження доступу до місця зйомки (знімального майданчика) сторонніх осіб та використання персоналом (крім акторів під час знімального процесу), залученим до виробництва аудіовізуального твору, засобів індивідуального захисту, зокрема респіраторів або захисних масок, що закривають ніс та рот, у тому числі виготовлених самостійно. Діяльність суб'єктів господарювання, пов'язана з виробництвом аудіовізуальних творів, не є масовим заходом;

6) приймання відвідувачів спортивних залів, фітнес-центрів, басейнів, крім відвідування спортсменами національних збірних команд України та їх тренерами за умови дотримання відповідних санітарних і протиепідемічних заходів;

7) проведення всіх масових (розважальних, спортивних, соціальних, рекламних та інших) заходів (крім організації гірськолижного дозвілля (без роботи закладів громадського харчування та продажу алкогольних напоїв), новорічних та різдвяних свят ялинки (без концертів та ярмарків, у тому числі продуктових), проведення офіційних спортивних заходів, включених до Єдиного календарного плану фізкультурно-оздоровчих та спортивних заходів України, та матчів командних ігрових видів спорту професійних спортивних клубів без глядачів за умови дотримання учасниками таких заходів відповідних

санітарних і протиепідемічних заходів та здійснення обов'язкового щоденного контролю за станом здоров'я учасників);

8) робота закладів громадського харчування та місць для харчування в готелях з 11-ї години до 6-ї години наступної доби, крім надання послуг з харчування в готельному номері за замовленням клієнтів;

9) діяльність непродовольчих ринків;

10) відвідування закладів освіти незалежно від форми власності її здобувачами, крім закладів дошкільної освіти та спеціальних закладів освіти.

Висновок. Отже, на нашу думку, під час карантинних заходів порушується: право на зайняття підприємницькою діяльністю, передбачене ст. 42 Конституції України; право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується, закріплене у ст. 43 Конституції України; ст. 43 ГК України, що передбачає свободу підприємницької діяльності: підприємці мають право без обмежень самостійно здійснювати будь-яку підприємницьку діяльність, яку не заборонено законом.

Список бібліографічних посилань

1. Конституція України від від 01.07.2014 р. № 1556-VII. Дата оновлення: 28.09.2017. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> .

2. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV. Дата оновлення: 16.10.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>.

3. Про торгово-промислові палати в Україні : Закон України від 02.12.1997 р. № 671/ 97-ВР. Дата оновлення: 17.03.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671/97-%D0%B2%D1%80#Text>.

4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19) :

Закон України від 30.03.2020 р. № 540-ІХ. Дата оновлення: 24.06.2020.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540-20#Text> (дата звернення: 01.02.2021).

5. Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2 : Постанова Кабінету Міністрів України від 11.03.2020 р. № 211-2020-п. Дата оновлення: 12.12.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/211-2020-%D0%BF#Text> .

6. Про встановлення карантину та запровадження обмежувальних протиепідемічних заходів з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2 : Постанова КМ України від 09.12.2021 в. № 1236. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vstanovlennya-karantinu-ta-zaprovadzhennya-obmezhuvalnih-protiepidemichnih-zahodiv-1236-091220>.

Наукові доповіді студентів

УДК 340.15(477)

Анацька Крістіна Вадимівна,
Студентка групи 6.05.081.010.20.2
ХНЕУ ім. Семена Кузнеця
e-mail: kristinaanatska@gmail.com

ПІДВАЛИНИ УКРАЇНСЬКОГО КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ

Історія українського конституціоналізму має глибоке історичне коріння та є складовою частиною історії нашої держави. Розвиток вітчизняного конституціоналізму залежав від державно-правового, соціально-економічного, політичного, культурного, релігійного розвитку українського суспільства. Крім того, на формування українського конституціоналізму мали вплив зовнішні чинники: європейські конституційні ідеї та конституційні явища тих країн, до складу яких входили етнічні землі України.

Перша відома кодифікація права на українських територіях відбулася за часів Давньої Русі і була зафіксована в “Руській Правді” (XI–XII століття). Також, “Литовські статuti”, акти періоду Гетьманщини (“Березневі статті” тощо), тобто конституційні акти, що ставили Україну в один ряд з іншими європейськими країнами. Відомий фахівець у галузі конституційного права України Ю. М. Тодика стверджував, що витoki українського конституціоналізму беруть початок від Конституції Пилипа Орлика 1710 р. – “Договір та Встановлення прав і вольностей Війська Запорозького та всього вільного народу Малоросійського між Ясновельможним гетьманом Пилипом Орликом та між Генеральною старшиною, полковниками, а також названим Військом Запорозьким, що за давнім звичаєм і за військовими правилами схвалені обома сторонами вільним голосуванням і скріплені найяснішим гетьманом урочистою

присягою”. Це правова пам’ятка, в якій уперше в Європі обґрунтовується можливість існування парламентської демократичної республіки. Основна ідея Конституції полягає у тому, що українська державність бере свій початок у Київській Русі. Цим закладався історичний пріоритет українського народу та його природне право на власну національну державу. Конституція проголошувала Україну незалежною державою: “Україна обох боків Дніпра має бути на вічні часи вільною від чужого панування”. З огляду на те, що Конституцію Пилипа Орлика було ухвалено в еміграції, вона не була введена в дію. А отже, її слід розглядати як результат розвитку національної конституційної ідеї та правової думки.

Період національно-визвольної боротьби 1917-1921 рр. започаткував новітній етап розвитку вітчизняного конституціоналізму. Перший етап конституційного процесу розпочався після ухвалення Українською Центральною Радою (УЦР) 10 червня 1917 р. I Універсалу – політико-правового акту, що проголошував право України на автономію у складі федеративної Росії. 29 квітня 1918 року Центральна Рада прийняла Конституцію Української Народної Республіки. Першим українським діючим Основним Законом стала Конституція УСРР, ухвалена у березні 1919 р. Цінність її полягає у тому, що до утворення СРСР вона була справді основним законом відносно незалежної, “напівсуверенної” України. Згодом до Конституції вносились значні зміни, особливо після утворення СРСР, а 15 травня 1929 р. її замінила нова Конституція УСРР, затверджена XI Всеукраїнським з’їздом Рад. Дія Конституції УСРР 1929 р. припинялась з прийняттям Конституції УРСР 1937 р., розробленою у відповідності з Конституцією СРСР 1936 р.

Процес творення нового Основного Закону нашої держави, що супроводжувався низкою суттєвих змін і доповнень до Конституції 1978 р., розпочався 16 липня 1990 р., коли Верховна Рада УРСР прийняла Декларацію про державний суверенітет України.

Ще одна визначна подія на шляху конституційного становлення України відбулась 1 грудня 1991 р. На підставі всеукраїнського референдуму 5 грудня 1991 р. Україна першою з колишніх союзних республік заявила, що вважає стосовно себе Договір 1922 р. про утворення Союзу РСР недійсним і недіючим. Остання крапка на 69-літньому існуванні СРСР через кілька днів – 8 грудня – була поставлена у Біловезькій Пущі вищими посадовими особами Російської Федерації, Білорусії і щойно обраним Президентом України Л. Кравчуком.

1 липня 1992 р. Верховна Рада ухвалила постанову про винесення проекту Конституції України 1 листопада 1992 р. на всенародне обговорення. Результатом всенародного обговорення і напруженої праці Конституційної комісії став черговий проект Основного Закону в редакції від 26 жовтня 1993 р., але проект Конституції від 26 жовтня 1993 р. став не новою хвилею конституційного процесу, а, навпаки, майже повного його занепаду.

11 березня 1996 р. Конституційна комісія схвалила і передала на розгляд Верховної Ради ще один проект Конституції України. 28 червня 1996 р. 09 годині 18 хвилин після 24 годин Верховна Рада прийняла і ввела в дію нову Конституцію України.

Отже, доки існує держава, конституційний процес буде тривати. Історія Конституції України дійсно має глибоке історичне коріння. Вагоме значення для зародження українського конституціоналізму мало поширення демократичних правових звичаїв нашого народу. Але визначальним фактором формування українського конституціоналізму був процес національного державотворення. За умов створення незалежної української держави відбувався динамічний розвиток конституційного права та властивих для нього державних і суспільних інститутів.

Список бібліографічних посилань

1. Мироненко О. М. Історія Конституції України / О. М. Мироненко. –

К. : 1н Юре, 1997. – 60 с.

2. Історія українського конституціоналізму має глибоке історичне коріння // Офіційний сайт Департаменту інформаційної діяльності та комунікації з громадськістю Полтавської обласної державної адміністрації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://polinfo.gov.ua/informatsiini-materialy/derzhavni-sviata-ta-pamiatni-daty/4984-istoriia-ukrainskoho-konstytutsionalizmu-maie-hlyboke-istorychne-korinnia>.

3. Козаченко А. І. Історія розвитку конституціоналізму в Україні: Навч. посібник / А. І. Козаченко. – Полтава: “Астроя”, 2020. – 217 с.

4. Тодика Ю. М. Політико-правове значення Конституції Пилипа Орлика для розвитку українського конституціоналізму // Державне будівництво та місцеве самоврядування. – 2006. – Вип. 11.

УДК 340.15(477)

Архипова Поліна Сергіївна,
Студентка групи 6.05.081.010.20.2
Харківського національного економічного університету
імені Семена Кузнеця
e-mail: polina0820@ukr.net

ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОГО КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ

Конституція України 1996 р., яка є світочем незалежності нашої держави, стрижневим правовим регулятором всіх фундаментальних суспільних процесів, що в ній точаться, надійним засобом ствердження суверенної України у світовому співтоваристві, покликана стати дієвим механізмом не протистояння, а конструктивної взаємодії всіх владних гілок тощо, не писалась і не могла виникнути з чистої сторінки.

28 червня 1996 року Верховна Рада України ухвалила Конституцію України. Це стало важливим рішенням українського державотворення. Конституція становить ядро національної правової системи; вона фіксує головні юридичні та політичні аспекти відносин між державою та суспільством: від забезпечення прав і свобод людини до подальшого розвитку

Історія українського конституціоналізму має глибоке історичне коріння.

Перша спогадка права на українських територіях відбулася за часів Давньої Русі і була зафіксована в “Руській Правді”. Наступні історичні епохи продемонстрували безперервний пошук шляхів, методів та інструментарію для оформлення і закріплення основних принципів суспільно-державної взаємодії.

Український конституціоналізм має власні особливості. Найголовніші з них – демократизм, повага до суспільних та індивідуальних прав. Ці засади формувалися протягом століть у відповідності до національного характеру українців, способу життя,

цінностей і суспільних відносин.

Український конституціоналізм інколи випереджав європейський. Йдеться про конституцію Пилипа Орлика 1710 року – “Договір та Встановлення прав і вольностей Війська Запорозького та всього вільного народу Малоросійського між Ясновельможним гетьманом Пилипом Орликом та між Генеральною старшиною, полковниками, а також названим Військом Запорозьким, що за давнім звичаєм і за військовими правилами схвалені обома сторонами вільним голосуванням і скріплені найяснішим гетьманом урочистою присягою”. Це правова пам’ятка, в якій уперше в Європі обґрунтовується можливість існування парламентської демократичної республіки.

Основоположні акти Української Народної Республіки та ЗУНР продемонстрували правову та політичну зрілість нашої нації під час боротьби за державність у 1917–1921 роках. Конституціотворчі традиції були продовжені 15 березня 1939 року. Тоді в Хусті Сойм Карпатської України проголосив її незалежність і ухвалив два закони, що мали статус конституційних і визначали форму державного правління. Зокрема, підтверджували, що Карпатська Україна є республікою на чолі з президентом, обраним Соймом, державною мовою проголошено українську, затверджено національний синьо-жовтий прапор, гімн – пісню “Ще не вмерла Україна”, герб – сполучення крайового герба з національним (тризуб Володимира Великого з хрестом на середньому зубі).

У період Української революції 1917–1921 років конституційний процес розпочався відразу після проголошення Першого універсалу Центральної Ради. 29 квітня 1918 року Центральна Рада прийняла Конституцію Української Народної Республіки. УНР проголошувалася суверенною державою, “самостійною і ні від кого незалежною”.

Державотворчі процеси цього періоду були припинені тривалою окупацією українських земель східним сусідом. Свого часу абсолютна

монархія Російської імперії не потребувала будь-яких конституцій. За часів Радянського Союзу, де авторитаризм і тоталітаризм досягли крайньої стадії, існувало декілька редакцій конституцій, які лише декларували певний набір демократичних цінностей.

Першу радянську Конституцію України прийняли у березні 1919 року, яка була калькою Конституції Російської Федерації. Світле майбутнє мала уособлювати диктатура пролетаріату і повна солідарність з іншими радянськими республіками задля “спільної боротьби за торжество світової комуністичної революції”. Після утворення у 1922 році СРСР, загальносоюзну Конституцію прийняли в 1924-му. На XI Всеукраїнському з’їзді рад 1929-го оформлено нову Конституцію УСРР.

Після розвінчання культу особи Й. Сталіна відкривалися нові обрії ідеального суспільства, який намагалися втілити спочатку в СРСР (жовтень 1977-го), а потім і в Україні в Конституції Української РСР 20 квітня 1978 року. Були передбачені суверенна республіка, право виходу з СРСР (однак будь-які дії в цьому напрямку майже автоматично кваліфікувалися як зрада Батьківщини – найтяжчий злочин того часу), і “вся влада в Україні належить народові”. Водночас ст. 6 Конституції закріплювала монополію компартії, виключаючи багатопартійність.

Новітній конституційний процес в Україні нерозривно пов’язаний з відновленням української державності. Творення Конституції розпочалося із прийняттям Декларації про державний суверенітет 16 липня 1990 року. Процеси творення національного законодавства активізувалися з розпадом СРСР та ухваленням Акта проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 року. Всеукраїнський референдум засвідчив підтримку проголошення незалежності України. Більшість країн світу визнали Україну суверенною державою. Тож актуалізувалося питання прийняття Основного Закону. Однак протистояння між президентом та парламентом істотно затягнуло конституційний процес.

Конституційна комісія підготувала проект Конституції України. 1992-го року відбулося його всенародне обговорення і 26 жовтня 1993-го було вироблено остаточний варіант. Далі справа призупинилася майже на рік. У листопаді 1994 року після дострокових президентських і парламентських виборів, нові народні обранці створили ще одну Конституційну комісію. 8 червня 1995 року був підписаний Конституційний договір між Президентом України і Верховною Радою про організацію державної влади та місцевого самоврядування на період прийняття нової Конституції України .

Напередодні ухвалення Конституції, в червні 1996 року, ситуація загострилася. 26 червня Рада національної безпеки і Рада регіонів при Президентові України різко засудила будь-які зволікання з прийняттям цього документа. Однією з проблем у процесі прийняття Основного Закону було мовне питання: українська мова за Конституцією 1996 року стала єдиною державною мовою, але Основний Закон гарантує вільний розвиток та використання російської і інших мов національних меншин (ст. 10).

28 червня 1996 р. було прийнято першу Конституцію незалежної України. У ній було закріплено правові основи держави, її суверенітет і територіальну цілісність, основні права і свободи українських громадян. Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість, безпека визнаються найвищою соціальною цінністю. Конституція України містить норми прямої дії.

Власне, конституційний процес не завершився прийняттям Конституції 28 червня 1996 року. Він триває увесь час, доки існує держава і розвивається суспільство.

Список бібліографічних посилань

1. Мироненко О. М. Історія Конституції України / О. М. Мироненко. – К.: 1н Юре, 1997. – 60 с.
2. Історія українського конституціоналізму має глибоке історичне

коріння // Офіційний сайт Департаменту інформаційної діяльності та комунікації з громадськістю Полтавської обласної державної адміністрації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://polinfo.gov.ua/informatsiini-materialy/derzhavni-sviata-ta-pamiatni-daty/4984-istoriia-ukrainskoho-konstytutsionalizmu-maie-hlyboke-istorychne-korinnia>.

3. Ухвалення Конституції України. – Режим доступу: <https://cherkassyrdada.gov.ua/bez-rubryky/2020/06/26/28-cheravnua-1996-roku-verhovna-rada-ukrayiny-uhvalyla-konstytutsiyu-ukrayiny>.

4. Конституція української РСР 1978р. – Режим доступу: <http://gska2.rada.gov.ua/site/const/istoriya/1978>.

5. Конституція України – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

6. Стаття 10 Конституції України – Режим доступу: https://kodeksy.com.ua/konstitutsiya_ukraini/statja-10.htm.

УДК 340.116(410)

*Волошин Андрій Олександрович,
Студент групи 6.05.081.010.20.2
ХНЕУ імені Семена Кузнеця
e-mail: voloshin.andrey2016@gmail.com*

ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ

Глобалізація є процесом всесвітньої економічної, політичної та культурної інтеграції та уніфікації. Процес глобалізації, як і це поняття загалом були сформульовані вперше у 1983 р. американцем Т. Левіттом. На його думку, даний процес почався з давніх-давен та тривав протягом усього існування суспільства. Він викликаний існуванням проблем міжнародного значення і дає поштовх людству до об'єднання та посиленні міжнародних зв'язків. Цей процес впливає на економічне, політичне, правове і соціальне життя держав і народів, залежить від багатьох чинників та дій людини, але провідне місце посідає правова сфера [1].

Процес глобалізації відобразився не лише в Конституції України, але й у конституціях іноземних держав, особливо членів ООН, де відображені загально визнані принципи і норми міжнародного права, які є пріоритетною складовою національної правової системи, а також невідчужувані права та обов'язки кожної людини. Глобалізація – вагомий процес для зміни та покращення правових інститутів, норм і відносин не лише всередині країни, а й поза її межами.

Проблематика правової глобалізації має комплексний характер, тому повинна враховуватися при розробці правової політики зовнішнього та внутрішнього спрямування. При цьому першочерговою проблемою є розвиток у праві нашої держави юридично важливих принципів, форм, цінностей і цілей, яких потрібно дотримуватись в умовах сучасної глобалізації й уніфікації у сфері державно-правових явищ і відносин, а

також їх розвиток.

Серед тенденцій глобального та регіонального рівнів слід виділити насамперед тенденцію до універсалізації й уніфікації права. Процес уніфікації (зближення) правових систем відбувається шляхом вироблення однакового законодавства, сприйманого багатьма державами, або шляхом укладення міжнародних договорів.

До основних тенденцій розвитку національної правової системи належить:

- 1) забезпечення матеріальних і духовних потреб, свободи і благополуччя особистості;
- 2) закріплення принципу законності, підвищення ролі закону серед всіх інших джерел права, незалежність суду;
- 3) підвищення авторитету закону [2].

В основі виникнення і розвитку цієї тенденції лежить об'єктивний процес інтеграції світової економіки, фінансів, засобів зв'язку, засобів масової інформації та інших засобів і сфер життя суспільства, який не міг не відбитися як на еволюції права в цілому, так і на тенденціях його подальшого розвитку. Універсалізація і уніфікація права простежуються практично на усіх історичних етапах державно-правового розвитку, але в умовах глобалізації вона проявляється найяскравіше й має не еволюційний, а вибуховий, революційний характер [3].

Міжнародно-правові норми формально не є похідними від норм внутрішньодержавних і не можуть впливати на обов'язкову силу внутрішньодержавних норм, проте, міжнародне право може відсилати до внутрішньодержавного, а внутрішньодержавне – до міжнародного. Норми міжнародного і внутрішньодержавного права мають різний предмет регулювання. Міжнародно-правові норми регулюють лише стосунки між суб'єктами міжнародного права, а внутрішньодержавні норми – стосунки між суб'єктами внутрішнього права держави. Держави не можуть посилатися на внутрішньодержавні норми з метою звільнити

себе від виконання міжнародних зобов'язань. У той же час, з одного боку на формування норм міжнародного права певною мірою впливають норми внутрішньодержавного права, з іншого боку, має місце зворотній вплив міжнародного права на створення і розвиток тих або інших норм внутрішньодержавного права. В основному такий вплив проявляється в тому, що держави видають акти внутрішнього законодавства, необхідні для приведення в дію норми міжнародного права усередині країни, і в ряді випадків така рецепція або трансформація дає поштовх для розвитку тієї чи іншої галузі внутрішнього законодавства у новому напрямі [4]. Тобто, правова сфера займає провідне місце у розвитку даного процесу, досліджуючи його та намагаючись вирішити вагомі проблеми, що безпосередньо впливають на розвиток держави.

Список бібліографічних посилань

1. Колотов А. Ф., Курлаева Е. И., Симонов В. Н., Скуратов И. В., Ярыгина Ю. В. Теория государства и права в вопросах и ответах / А. Ф. Колотов, Е. И. Курлаева, В. Н. Симонов, И. В. Скуратов, Ю. В. Ярыгина. Оренбург, 2009. – С. 169.

2. Марченко М. Н. Про основні тенденції розвитку права в умовах глобалізації / М. Н. Марченко // Державо і право. – 2009. – № 6. – С. 5-11.

3) Конституційне право України : підручник / [Л. К. Байрачна, Ю. Г. Барабаш, Ф. В. Веніславський та ін.] ; за заг. ред. В. П. Колісника та Ю. Г. Барабаша. – Харків : Право, 2008. – 416 с.

4. Шаповал В. М. Конституційне право зарубіжних країн: академічний курс / В. М. Шаповал. – Київ : Юрінком Інтер, 2018. – 461 с.

УДК 342.4 (477)

*Гальченко Катерина В'ячеславівна,
Студентка групи 6.05.081.010.20.2
ХНЕУ імені Семена Кузнеця
e-mail: galya3320@gmail.com*

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА В УКРАЇНІ

Конституційне право посідає основоположне місце у національній правовій системі. Його розвиток переважно пов'язаний з розвитком конституції. Будь-яка конституція гарантує права людей, визначає статус органів держави та місцевого самоврядування, саме тому вона залишається важливою складовою держави. Крім того, конституційне право базується на тому, що всі суб'єкти державно-правових відносин діють у межах конституції, а держава не повинна панувати над людиною.

Конституційне право України є провідною галуззю національного права, оскільки норми цієї галузі регулюють найважливіші суспільні відносини. До того ж конституційне право України є системоутворюючою складовою національної правової системи і здійснює вплив на розвиток і функціонування всіх інших галузей публічного і приватного права в Україні. Розвиток конституційного права в Україні відбувається у контексті його орієнтації на європейське право.

Перспективи еволюційного розвитку України неможливі без переосмислення положень чинного Основного Закону та формування принципово нових конституційних засад подальшої розбудови демократичної, соціальної, правової держави, а також гармонійно розвиненого громадянського суспільства. Ці фактори зумовлюють активізацію проведення конституційної реформи в Україні.

Конституція України не досконала і потребує деяких коректив, але таких коректив, які будуть чітко продумані і науково опрацьовані. Отже, є потреба у продовженні обговорення ключових проблем конституційної реформи, поглибленні теоретичних досліджень питань українського

конституціоналізму та державного управління. Йдеться фактично про розроблення доктринальної концепції конституційної реформи, продумане її проведення без поспіху і надмірного радикалізму.

Пропонуємо розглянути Проект Конституції України 2012 року із постатейними коментарями, автором якого є В. Речицький. У цій праці розглядаються питання переходу до двопалатного парламенту, президентської форми правління. Ці питання є дискусійними; вони досліджуються вченими-конституціоналістами протягом усього часу незалежності України. Зміна форми правління відбувалася в Україні вже декілька разів, зокрема, після революцій 2004 та 2014 років.

Для ефективного функціонування Конституції потрібна демократично сильна держава, тобто держава з ефективно діючим президентом та іншими гілками державної влади. Реформування Конституції необхідне, але перш за все потрібно побудувати державу, яка здатна підтримати реформи та виконувати закони на належному рівні.

У межах реалізації конституційної реформи відбувається процес створення оптимальної моделі управління державною службою, що тісно пов'язаний з удосконаленням її правового статусу з метою підвищення ефективності її діяльності і зменшенню корупції у державному апараті.

Не менш важливим питанням є реформування і судової гілки влади. Не зважаючи на проведену у 2016 році судову реформу, важливою проблемою є винесення необґрунтованих вироків і рішень, внаслідок чого значна кількість громадян України звертається до Європейського суду з прав людини. За статистичними даними станом на 31 жовтня 2020 року від України у Європейському суді зареєстровано 10 100 позовних заяв, що становить 16,5% від загальної кількості. Це є третім показником після Росії – 14 050 позовів (22,09%) і Туреччини – 10 150 (16,6%). Для покращення ситуацію потрібно ефективно впроваджувати принцип максимальної доступності судової системи для

громадян. Також слід посилити авторитет Верховного Суду як вищої координуючої інстанції.

У сфері розвитку науки конституційного права і державного управління є певні позитивні кроки. За роки незалежності в Україні видана велика кількість індивідуальних і колективних монографій з конституційно-правової тематики, підручники з конституційного права, які використовують в ВНЗ, в тому числі двотомні академічні курси конституційного й адміністративного права. Питання конституційного права і державного управління широко висвітлені на сторінках 6-томної «Юридичної енциклопедії». Спостерігається також певне збільшення загальної кількості фахівців у галузі конституційного права і державного управління – докторів і кандидатів юридичних наук, проте український конституціоналізм досліджується невеликою кількістю докторів юридичних наук.

Ефективність науки конституційного права і державного управління пов'язана з посиленням їх прогностичної функції, більш тісним зв'язком із суміжними науками (економіка, філософія, політологія, соціологія тощо). Важливо також, щоб і практика ґрунтувалася на теоретичних дослідженнях та конституційній доктрині. Тільки у такому разі впровадження конституційної реформи набуде потрібного динамізму та належної реалізації.

Підсумовуючи викладене, можемо зазначити, що для забезпечення ефективно побудови соціальної, правової, демократичної держави в Україні необхідно ефективно впроваджувати ідеї конституціоналізму та розвивати науку конституційного права.

Список бібліографічних посилань

1. Шемшученко Ю. С. Теоретико-методологічні проблеми сучасного конституціоналізму та державного управління в Україні / Ю. С. Шемшученко // Право України. – 2009. – № 11. – С. 19. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/28723/04->

Shemshuchenko.pdf?sequence=1

2. Погорілко В. Ф., Федоренко В. Л. Конституційне право України. Академічний курс : підруч. : у 2 т. / за ред. В. Ф. Погорілка. – К., 2006. – Т. 1. – С. 76. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib>

3. Речицький В. Проект Конституції України (2012) із постатейними коментарями / Всеволод Речицький [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://khp.org/1340884962>

4. Мультимедійна платформа іномовлення України Укрінформ. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3138440-ukraina-treta-za-kilkistu-zvernen-do-espl>

УДК: 629.5

*Горбач Ірина Олександрівна,
Студентка 3 курсу
Національного аерокосмічного університету
ім. М.Є. Жуковського «ХАІ»
e-mail: irina.horbach21@gmail.com*

РІЧНИЙ ТРАНСПОРТ УКРАЇНИ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ ПРИЧОРНОМОР'Я І ПРИДУНАВ'Я В СИСТЕМІ МІЖНАРОДНИХ КОРДОНІВ

Внутрішній водний транспорт традиційно був та є важливою складовою вітчизняної економіки. Пов'язано це з тим, що, з одного боку, наша країна рясніє річками та озерами, з іншого – має велику протяжність території, через яку складно прокладати штучні транспортні шляхи.

У даний час все більш актуальними стають питання про те, як і в якому напрямку має розвиватися внутрішній водний транспорт і чи можлива повна його заміна іншими видами транспорту - залізничними або авіаційним [1].

Регіони Причорномор'я і Придунав'я виділяються своїм особливим геополітичним і геоекономічним положенням, де стикаються і перетинаються різні інтереси не тільки України, Молдавії і Румунії, але і безлічі інших країн, а саме західноєвропейських, балканських, країн Туреччини та Російської Федерації. Останні геополітичні зміни в Чорноморському регіоні, а саме членство Румунії та Болгарії в Європейському союзі дали ЄС вихід до Чорного моря. Для України це означає не тільки переваги близькості до Європейського союзу, а й передбачає певні ризики. Основний ризик полягає в конкуренції між державами Чорноморського басейну, і в першу чергу за вантажопотоки.

Слід зазначити, що положення України в цій ситуації критичне. Перш за все, це пов'язано з тим, що протягом багатьох років не приділялася належна увага такому стратегічно важливому регіону як

Українське Придунав'я. Маючи значний транспортно-розподільний потенціал, цей регіон, завдяки виходу до транс'європейської артерії – річки Дунай, був і залишається нашим південним вікном в Європу.

Сьогодні одним з найважливіших питань для транспортників країн Чорноморського регіону – як далі будуть розвиватися пан'європейські транспортні коридори у зв'язку з розширенням Євросоюзу. Слід зазначити, що Чорноморська транспортна зона для Європи завжди була важливою. При цьому, зростає необхідність співпраці та інтеграції цієї зони з коридором TRACEKA (Східна Європа – Чорне море – Кавказ – Каспійське море – Центральна Азія). Європа зацікавлена у створенні якісних транспортних зв'язків і послуг, без яких торгівля між Заходом і Сходом не може нормально розвиватися. Порти ж Чорного моря є для Європейського союзу воротами, через які можуть проходити у великих обсягах товари в Азію і з Азії. Перевантаженість традиційних маршрутів, коли виникають нові регіони, генеруючі вантажопотоки, такі як Західний Китай, Північна Індія і інші, обумовлюють необхідність розвитку існуючих і формування нових логістичних маршрутів.

У цьому об'єктивно зацікавлені країни Причорномор'я та Придунав'я. Чим активніше буде розвиватися транспортна мережа, тим швидше буде нівелюватися діюча регіональна нерівномірність. У Чорноморському і Дунайському басейнах вона досить велика і за показниками ВВП на душу населення, і за рівнем безробіття [2, с. 108-110].

Щоб забезпечити в регіонах соціальну згуртованість і стабільність, збалансований економічний ріст, необхідно наступне:

пов'язати периферійні зони регіону з економічними центрами Європи і Чорного моря;

створити сучасну портову інфраструктуру і наземні зв'язки з автомобільними дорогами та залізницями;

утримувати вартість перевезень на мінімальному рівні, оскільки

низькі витрати на транспорт залучать вантажоперевізників, а це буде сприяти перетворенню Причорномор'я і Придунав'я, і зокрема їх портових систем, в найважливіший транспортний вузол міжнародних перевезень;

по можливості розвивати внутрішні водні шляхи, особливо, такі як Дунай і Дніпро.

Виконання цих заходів дозволить досягти нової якості транспортних послуг та забезпечить наступне.

1. Прискорення руху товару, зниження транспортних витрат і підвищення доступності послуг транспортного комплексу для населення.

2. Поліпшення інвестиційного клімату і розвиток ринкових відносин на річковому транспорті.

3. Розвиток портової інфраструктури внутрішніх водних шляхів.

4. Збільшення протяжності внутрішніх судноплавних шляхів і пропускної здатності портів за рахунок оновлення парку пасажирського і вантажного флоту, а також перевантажувальної техніки з підвищенням їх якісних характеристик тощо [3, с. 125-129].

Таким чином, дослідження показало, що річковий транспорт як і раніше функціонує і необхідний як для перевезення вантажів, так і для надання туристичних послуг. Для його подальшого розвитку і уникнення катастроф необхідне технічне переозброєння, грамотний судновий менеджмент і поступовий перехід до інноваційного розвитку.

Список бібліографічних посилань:

1. Довгань В. Ефективна логістика – основа розвитку транспортної галузі України. ЛІГА. net. 2020;

2. SWOT-аналіз і аналіз прогалін (GAP-аналіз) політик, програм, планів і законодавчих актів у галузі транспорту та транспортної політики та підготовка рекомендацій щодо їх удосконалення відповідно до положень Конвенцій Ріо / А.М. Новікова – Херсон: ФОП Грінь Д.С., 2016. – 142 с.

3. Клепікова О. В. Теоретичні проблеми правової організації транспортної системи України : дис... докт. юрид. наук: 12.00.04. Київ, 2019. 502 с.

УДК 340.15(477)

Горох Дмитро Валерійович,
Студент групи 6.05.081.010.20.01
ХНЕУ ім.Семена Кузнеця
Margaritagarikovna@gmail.com

СУТНІСТЬ ТА ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ

У наука конституційного права існує декілька підходів до визначення конституціоналізму: 1) як системи знань політико-правового характеру, предмет дослідження якої становлять фундаментальні цінності демократії, обґрунтування необхідності встановлення конституційного ладу, аналіз історії і практики конституційного розвитку держави, їх груп і світового співтовариства; 2) як механізм державної влади, обмежений конституцією; політична система, що спирається на конституцію і конституційні методи управління [1].

Поняття *конституціоналізму* має два аспекти: *об'єктивний* – сукупність конституційно-правових актів, що регулюють важливі соціальні зв'язки та *суб'єктивний* – наявність теорії конституції, прогресивних уявлень про устрій суспільства і держави; сприйняття конституції, інших нормативних актів населенням.

На думку Г. Дж. Бермана, термін «конституціоналізм» був введений у науковий простір наприкінці XVIII – початку XIX ст. для позначення головним чином американської доктрини верховенства писаної конституції над звичайними законами. Проте реальність цього феномену вперше виявилася ще в міських правових системах Західної Європи в XI – XII ст. [1].

Становлення конституціоналізму у світі пов'язане з оформленням конституційного ладу в розвинених країнах Європи й Америки у період боротьби проти феодального абсолютизму (XVII ст.).

Конституціоналізм – це політико-правова категорія, яка

опосередковує місце і роль конституції у правовій системі, суспільстві і державі, що знаходять вияв у її верховенстві та характері впливу на суспільні відносини.

За змістом конституціоналізм – це конституційне будівництво, реалізація конституції та її охорона, гарантування.

За формою конституціоналізм опосередковує конституційний лад, тобто державний і суспільний лад, форми безпосереднього народовладдя, держави тощо.

Нормативно-правові основи конституціоналізму визначаються конституцією як нормативним актом найвищої юридичної сили, Основним Законом держави, що регулює найважливіші суспільні відносини і має власну структуру, особливий порядок прийняття та внесення змін.

Наукові основи формує теорія конституціоналізму, що охоплює досягнення зарубіжної наукової думки, вчення вітчизняних мислителів минулого, сучасні ідеї і концепції конституціоналізму.

Ідеологічні основи конституціоналізму визначає система правових ідей, поглядів, понять, теорій, заснованих на певних наукових і політичних знаннях та уявленнях, яка має за мету вплив на формування і розвиток правової, політичної і моральної культури.

Організаційні основи опосередковує конституційний лад (як система суспільних відносин, установлених відповідно до конституції), основними складовими якого є державний і суспільний лад.

Як зауважує Ю. М. Тодика, слід брати до уваги, що наявність конституції ще не означає існування конституціоналізму як масового політичного руху, зацікавленого у забезпеченні в країні демократичного конституційного ладу. Співвідношення конституції і конституціоналізму тісно пов'язане з проблемою конституційності самої конституції, тобто з тим, якою мірою конституційний текст відповідає принципам гуманізму, справедливості, демократизму, забезпечення прав і свобод особистості

[1].

Проблема конституційності конституції пов'язана із проблемою конституційності держави. Значення цього поняття розглядається із застосуванням двох підходів: позитивістського та природно-правового. За позитивістського підходу конституційною визнається та держава, в якій є конституція як основний закон (закони), що закріплює певний державний лад, структуру і повноваження органів державної влади, наділені реальною практичною дією, і має вищу юридичну силу та змінюється шляхом особливої (ускладненої порівняно із звичайним законодавчим процесом) процедури. Природно-правовий підхід конституційною визнає держава, в якій забезпечені гарантії прав людини та поділ влади [2].

Конституціоналізм є політико-правовим явищем, правова (юридична) сутність якого обумовлена, перш за все, нормативно-правовою основою цієї системи, якою виступає Конституція (конституційне законодавство).

Конституція має змішану політико-правову природу, як і конституційні відносини, що виникають на основі її норм, оскільки «вони регулюють процес організації і здійснення владних повноважень народом, державою та елементами політичної системи». Політична природа конституціоналізму витікає з тісного взаємозв'язку політики з конституційно-правовими інститутами і реаліями.

Зміст системи конституціоналізму ззовні відображається в певних інституційних утвореннях. Основними інститутами конституціоналізму є: 1) інститут публічної влади, який структурується на два самостійних підінститути: державної влади; місцевого самоврядування; 2) інститут конституційного контролю – наглядово-контрольні заходи з боку державних органів по забезпеченню конституційної законності, прав і свобод людини та громадянина, правової свободи, суб'єктивного публічного права, верховенства конституції у системі нормативних актів,

її прямої, безпосередньої дії; 3) інститут конституційної відповідальності.

Метою функціонування системи конституціоналізму є конституційна законність як режим точного і неухильного дотримання конституції та інших конституційно-правових актів всіма суб'єктами, яким вони адресовані, реальна дія ієрархії нормативно-правових актів, у системі яких Конституція має вищу юридичну силу [2].

Конституціоналізм веде початок від старогрецьких конституцій, що діяли за декілька сторіч до нашої ери, про яких відомо лише з праць Аристотеля. У період принципата Стародавнього Рима з'являються разом з актами римського сенату (*senatus consultus*) імператорські приписи різних видів, які отримали найменування конституцій (*constitutio ediktum, mandatum, decretum, rescriptum*). Їх зміст та місце у розвитку правової системи Рима має інтерес перш за все як екскурс в етимологію поняття.

Ближче до сучасного уявлення про конституційні акти Велика хартія Вольностей (Англія, 1215 рік), «Знаряддя управління» (повна назва – «Форма правління державою загального блага Англії, Шотландії та Ірландії і володіннями, їм належать»)» (1653 рік), Білль про права (Англія, 1689 рік), в яких вже проглядаються конституційні ідеї Декларації прав людини і громадянина (1789 р.) про те, зокрема, що права людини повинні признаватися «природними, невідчужуваними, священними».

У розвитку сучасного конституціоналізму виділяють чотири етапи.

Перший етап конституційного розвитку бере свій початок у XVIII ст. й до закінчення першої світової війни, це період становлення і утвердження буржуазного конституціоналізму в Америці і передових країнах Європи. Саме в цей період з'являються перші конституції: Конституція США (1787 р.), яка має найбільш тривалу історію існування; Декларація прав людини і громадянина (Франція, 1789 р.), Конституції Франції і Польщі, і перший конституційний акт в Україні – «Правовий устрій і Конституції прав і вольностей Війська Запорізького», відомий як

Конституція П. Орлика (1710 р.) [4].

Конституція США і Франції поклали початок двом конституційним моделям: *американській* – конституції організації і діяльності державної влади, та *французької* – ліберальній конституції, покликаній максимально обмежити втручання держави в життя громадянського суспільства й окремого індивіда [4].

Наприклад, американська конституція була прийнята на основі Декларації про незалежності США, яка була затверджена 4 липня 1776 року. Основні її положення втілювали ідеї природного права, що відстоювалися в той час американськими революціонерами демократами Томасом Пейном (1737–1809) і Томасом Джеферсоном (1743–1726). Декларація закріпила такі основні положення: рівність всіх на природні права такі як право на життя, свободу, недоторканість, власність, щастя і безпеку; право на знищення уряду, що не задовольняє інтереси народу; ідея суверенітету народу; принцип розподілу влад; право народу на вибір такої форми правління, що відповідає його інтересам; ідею про те, що уряд лише слуга народу і повинен діяти в інтересах народу. [4]

Другий етап конституційного розвитку – період між двома світовими війнами характеризується поділом єдиного світового конституційного процесу в результаті створення в Росії соціалістичної держави. Фактично, сформувалися дві антагоністичні конституційні моделі «капіталістична» і «соціалістична». В основі першої залишилася ліберальна концепція, сформувалися нові тенденції конституційного розвитку, виникнення яких обумовлювалося змінами, що мали місце в соціально-економічних і політичних структурах суспільства. Основу другої моделі склали постулати марксистської теорії про закономірності розвитку суспільства і держави в їхній класовій природі. Були закріплені основні принципи організації державної влади, політичної, соціальної й економічної організації суспільства, правового становища особистості і її

відношень з суспільством і державою. Ці принципи суттєво відрізнялися від принципів «капіталістичної» моделі конституції.

Таке роздвоєння конституційної ідеології надовго спричинило вороже ставлення однієї частини світової спільноти, що мала капіталістичні орієнтири розвитку суспільства до іншої частини яка сповідувала комуністичні ідеали розвитку суспільства.

Третій етап конституційного розвитку – період від закінчення другої світової війни до початку 90-х – характеризується розширенням масштабів конституційного процесу й істотними змінами його утримання та удосконалення. Конституційному процесу на цьому етапі властиве різноманіття основних конституційних моделей і їхніх різновидів.

Основними конституційних моделей на цьому етапі були: *західна конституційна модель*, що склалася на попередніх етапах конституційного розвитку; *соціалістична модель*, представлена радянськими конституціями, згодом конституціями інших соціалістичних країн, що з'явилися на терені Європейських держав і *нова конституційна модель*, втілена в конституціях країн, що розвиваються.

Четвертий етап конституційного розвитку почався на межі 80—90-х років із відмовою більшості соціалістичних і країн, що розвиваються, від колишнього шляху розвитку і вступом на шлях демократичних перетворень суспільства і держави, широкомасштабного здійснення конституційних реформ, відновлення практично всього конституційного законодавства.

Початок розвитку цієї моделі було покладено зі зламом Берлінської стіни та об'єднанням Східної і Західної Німеччини у одну державу. Далі був вихід з Союзу РСР Прибалтійських країн та припинення існування СРСР як держави і утворення 8 та 11 грудня 1991 року Співдружності Незалежних Держав.

У сучасній зарубіжній юридичній літературі конституціоналізм розглядається у нерозривному зв'язку з обмеженням влади держави як

«віра в існування конституційних способів щодо встановлення державних обмежень», «юридичне обмеження держави і повна протилежність свавільному правлінню» [4].

Нові напрямки дослідження конституційного права розглядають конституціоналізм із точки зору антропоцентризму, беручи за основу функціонування держави на фундаменті людського чинника, тобто знань, умінь, навичок суб'єкта публічної влади у процесі реалізації ним своїх повноважень (прав, обов'язків, дискреційні повноваження, заборон тощо) [3].

Конституціоналізм є динамічною системою, яка перманентно розвивається. Тенденції сучасного конституціоналізму характеризують основні напрямки його розвитку як складної політико-правової системи держави та суспільства. До них слід віднести:

- *тенденцію політологізації*, що виражається у впливі політичних способів і засобів на конституційно-правові відносини (зокрема – владовідносини), їх регулювання;
- *тенденцію соціалізації*, що виражає соціалізацію конституції і конституційного права у цілому. Конституціоналізм встановлює зміну акцентів у взаємовідносинах між людиною, громадянським суспільством і державою з орієнтацією на пріоритет прав людини та розвитку громадянського суспільства;
- *тенденцію біологізації*, що характеризує розвиток системи конституціоналізму з позицій захисту людини і всього людства від наслідків тих негативних процесів, які ставлять під загрозу біологічне існування особи (ускладнення демографічної, екологічної проблем, тероризм, питання клонування людини тощо). Взаємовідносини між людиною і державою повинні будуватися, перш за все, на принципах координації, кореляції інтересів, взаємної відповідальності та поваги;
- *тенденцію інформатизації*, за якою «постіндустріальне суспільство має, принаймні, два вимірювання – інформаційне

суспільство (усередині країни) і глобалізм (на міжнародній арені)»;

- *тенденцію інтернаціоналізації* виражається в зближенні національного конституційного права з міжнародним публічним правом .[5]

Отже, підводячи підсумок слід зазначити, що конституціоналізм є політико-правовою категорією, яка визначає роль конституції у правовій системі, суспільстві і державі, та має верховенство на вплив в суспільно-правових відносинах. Метою цієї системи є законність як принцип точного і неухильного дотримання конституції та інших конституційно-правових актів всіма суб'єктами, встановлення нормативно-правової ієрархії та верховенства конституції.

Список бібліографічних посилань

1. Конституційне право України: Підручник / За ред. Ю. М. Тодики, В. С. Журавського. – К.: Вид. дім «Ін Юре», 2002. – 544 с URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/390>.

2. Совгиря О. В., Шукліна Н. Г. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. / О. В. Совгиря, Н. Г.Шукліна. – 2-ге вид., перероб. і допов. – К.: Юрінком Інтер, 2018. – 544 с. URL: <http://www.nsj.gov.ua/files/1562065972Конституційне%20право%20України.%20Повний%20курс.pdf>.

3. Правознавство / За редакцією академіка /В. В. Копейчикова, А. М. Колодія 2006. – 737 с. URL: http://adhdportal.com/book_2723.html.

4. Якимович Я. В. Парадигма антропоцентризму суб'єктів публічної влади у конституціоналізмі сучасних держав Центральної та Східної Європи : дис. канд. юр. наук : 12.00.02 / Якимович Яким Васильович – Ужгород, 2020. – 214 с. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/32843>.

5. Арутюнан Г. Конституціоналізм: уроки, вызовы, гарантии / Г. Арутюнан // Віче. – № 24.(с.26-32) – 2010. URL: http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=UJRN&P21

DBN=UJRN&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=njuu_all&C21COM=S&S21
CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21COLORTERMS=0&S21P03=I=&S21S
TR=Ж14474%2F2010%2F24.

УДК 340.15(477)

Єжова Неоніла Сергіївна,

студентка групи 6.05.081.010.20.1

ХНЕУ імені С. Кузнеця

neliayezhova21@gmail.com

ВИТОКИ УКРАЇНСЬКОГО КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ

Істотним кроком для становлення Української держави стало ухвалення 28 червня 1996 року Верховною Радою України Конституції України. Вона закріплює концепцію стосунків між державою та суспільством, найголовніші юридичні та політичні засади формування української державності.

Історія українського конституціоналізму зароджується з XI–XII століття. Перші витоки права на наших землях відбулися за часів Давньої Русі, коли була створена збірка стародавнього руського права «Руська правда», яка охоплювала норми кримінального, спадкового, торгового і процесуального законодавства. Вона також передбачала ліквідацію кріпацтва, надання селянам громадянських прав, недоторканність приватної власності, поділ землі на приватну й громадську, право громадян на отримання наділу з громадського фонду для сільського господарства.

За часів входження українських земель до Великого князівства Литовського (у другій половині XIV – першій половині XVI століття) велике значення для формування нашої держави мали Литовські статuti, які були складовими системи національного права. Акти періоду Гетьманщини (Березневі статті Богдана Хмельницького, Коломацькі статті 1687 року Івана Мазепи тощо) також сприяли формуванню правової системи України.

Першими конституційними актами Української держави стали

договори з Османською імперією 1648 р. та Річчю Посполитою 1649 р., які як конституційні акти виводили Україну в один ряд з рівнем європейських країн.

Важливе значення для становлення українського конституціоналізму мала Конституція Пилипа Орлика 1710 року. Пилип Орлик намагався фактично відродити незалежну Українську державу, теоретично обґрунтувати невід'ємне право українського народу на створення незалежної національної держави.

У часи Української революції (1917-1921 р.) після оголошення Першого універсалу Центральної Ради почався наступний етап конституційного розвитку, а 29 квітня 1918 року Центральна Рада постановила Конституцію Української Народної Республіки. Однак цей акт не був запроваджений внаслідок припинення діяльності Центральної Ради.

У 1919 році була затверджена перша радянська Конституція України, в якій відобразилися характерні ознаки цього часу – диктатура пролетаріату й абсолютна взаємодопомога іншим радянським республікам заради «спільної боротьби за торжество світової комуністичної революції». [1, стаття 4].

Після формування у 1922 році СРСР було затверджено загальносоюзну Конституцію 1924 року. [2, с. 145]. На XI Всеукраїнському з'їзді рад 1929 року було вироблено Конституцію УСРР. У 1977 році була прийнята Конституція УРСР, яка також була своєрідною «калькою» союзної Конституції, яка підтримувала тоталітаризм і була непридатною для побудови правового, демократичного суспільства.

Формування сучасної Конституції України почалося з прийняття Декларації про державний суверенітет 16 липня 1990 року. Всеукраїнський референдум затвердив підтримку проголошення незалежності України. Переважна кількість існуючих зарубіжних держав визнали Україну суверенною державою.

Протягом 1991-1996 років були розроблені й обговорювалися декілька проектів Основного Закону. У 1995 році був підписаний Конституційний договір між Президентом України і Верховною Радою про організацію державної влади та місцевого самоврядування на період прийняття нової Конституції України. [2, с. 189].

Проект чинної Конституції був доопрацьований та винесений на розгляд Верховної Ради у червні 1996 року. І 28 червня 1996 р. Конституція України голосами 315 народних депутатів була прийнята.

Конституція України 1996 р. по-суті зберігала радянську модель місцевого самоврядування і не забезпечувала умов для децентралізації влади. Вона залишилася без суттєвих змін основні принципи старої радянської судової системи та прокуратури. Необхідність оновлення Конституції України 1996 р. зумовлювалася проголошенням Україною курсу на євроінтеграцію, у зв'язку з чим зміст Основного Закону щодо організації державної влади потрібно було удосконалити з урахуванням традицій європейського конституціоналізму.

Події Помаранчевої революції окремі науковці вважають такими, що засвідчують процес формування сучасного вітчизняного конституціоналізму, адже народ України змусив владу провести конституційну реформу, яка передбачала децентралізацію влади та зміцнення державного суверенітету України, орієнтацію зовнішньополітичного вектору на Західну Європу і США. Конституція України у редакції 2004 р. передбачала удосконалення системи стримувань і противаг.

Наступний етап конституційних змін пов'язаний з обранням Президентом України В. Януковича. 30 вересня 2010 р. Конституційний Суд у справі про додержання процедури внесення змін до Конституції України своїм рішенням змінив Конституцію. Він визнав неконституційним Закон «Про внесення змін до Конституції України» 2004 р. на підставі порушення встановленої Конституцією України

процедури його ухвалення, а отже відновив дію Конституції України у редакції 1996 р. Відновлення чинності Конституції України редакції 1996 р. змінило форму правління з парламентсько-президентської республіки на президентсько-парламентську [2, с. 199-200].

На думку М. В. Оніщука у 2013 р., швидкий перехід до демократії, прийняття у 1996 р. Конституції на основі ліберальних західних моделей випереджали перехідний стан пострадянського суспільства. Слабке громадянське суспільство, відсутність незалежного правосуддя, хиткі традиції прав людини викликали деформації цінностей конституціоналізму. Існувала проблема конституційного буття: розрив між конституційними деклараціями та конституційною реальністю. Головний недолік української Конституції полягав у тому, що еліти постійно намагалися використати її як інструмент перерозподілу влади, легітимації власних інтересів. Тому пострадянський конституціоналізм формувався за умов постійної політичної боротьби. Парадокс українського конституціоналізму полягав у тому, що, з одного боку, Конституція визначає правила політичної гри, а з іншого – політики, котрі конкурують за владу, приймають рішення, якою має бути Конституція. З огляду на це, Конституція залишалася продуктом, по суті, елітних домовленостей. Тому, на погляд М. В. Оніщука, одним із головних завдань конституційного процесу має бути конституційне творення сучасного парламентаризму та відповідального урядування, механізму забезпечення та охорони конституційного правопорядку й конституційної законності, формування концепцій конституціоналізму [3, с. 34-35].

Революція Гідності 2013-2014 років призвела до нових конституційних змін: ухвалення постанови про відновлення Конституції України редакції 2004 р., а отже відбулася зміна форми правління з президентсько-парламентської на парламентсько-президентську республіку.

Історія українського конституціоналізму є важливою частиною

історії держави та права України. І його формування відбувалося під впливом зовнішніх факторів: європейських конституційних ідей та конституційних принципів тих країн, до складу яких входили етнічні землі України.

Список бібліографічних посилань

1. Конституція Української Соціалістичної Радянської Республіки: офіц. текст, Харків: 1919.
2. Козаченко А. І. Історія розвитку конституціоналізму в Україні: Навчальний посібник / А. І. Козаченко// Полтавський юридичний інститут Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. – Полтава: “Астрая”, 2020. – 217с.
3. Оніщук М. В. Український конституціоналізм: виміри модернізації (вибрані статті). – Київ : Юрінком Інтер, 2013. – 120 с.

УДК 342(477)

*Єрмоєнко Дарина Андріївна,
Студентка групи 6.05.081.010.20.2
Харківського національного університету
імені Семена Кузнеця
e-mail: darinaeremenko4@gmail.com*

СУЧАСНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМ ТА КОНСТИТУЦІЙНА РЕФОРМА

Актуалізація теорії і практики сучасного конституціоналізму спричинена процесами конституційного реформування в Україні, оскільки політико-правова система конституціоналізму є важливою інструментальною і процедурною гарантією становлення, розвитку, функціонування громадянського суспільства та правової держави, тому конституціоналізм уявляється основною метою конституційних перетворень в країні.

Розвиток конституціоналізму в Україні на сучасному етапі, зважаючи на всю його складність, часто суперечливість, зумовлює становлення державності саме на конституційних засадах. Конституціоналізм в Україні невід'ємно пов'язаний з процесом державотворення та є його основоположною складовою.

Для розвитку конституціоналізму важливим є не лише сам факт наявності Основного Закону держави, а втілення його положень у практику державотворення, реальний вплив конституції на становлення правової системи на демократичних засадах. Тому основними завданнями України на сучасному етапі є проведення комплексу реформ та забезпечення фактичної реальності конституціоналізму, за якого права людини дійсно виступатимуть найвищою соціальною цінністю.

Формування сучасного українського конституціоналізму зумовлене ефективністю правового регулювання суспільних відносин, основою якого є система законодавства при визнанні пріоритету Конституції як Основного Закону держави. Система конституціоналізму є

цілеспрямованою, тобто її створення і функціонування зумовлені кінцевою метою – прагненням обмеження публічної влади на користь громадянського суспільства, прав та інтересів особи для досягнення конституційно-правової свободи людини. Вона ґрунтується на взаємопов'язаних між собою принципах: верховенства права, верховенства Конституції і законів України, пріоритету прав людини перед іншими соціальними цінностями та інтересам, конституційної законності (конституційності), конституційного демократизму.

Для реалізації конституційно-правової свободи людини у контексті сучасного українського конституціоналізму необхідним є формування громадянського суспільства у конкретних напрямках його еволюційного розвитку.

Новим етапом українського конституціоналізму, обумовленим змінами у її політичному режимі була Помаранчева революція 2004 року. Конституційна реформа 2004 р. мала забезпечити вихід України з політичної та економічної кризи, сприяти її подальшому демократичному поступу. Однак через низку суб'єктивних та об'єктивних чинників скористатися перевагами парламентсько-президентської форми правління не вдалося, більше того – сталося істотне зниження рівня керованості політичними, економічними і соціальними процесами, внаслідок чого в державі продовжували накопичуватися негативні тенденції. Ці події ознаменували період конституційного процесу, пов'язаного з процесом внесення змін та доповнень до Конституції України (конституційною реформою) і пошуком легітимних шляхів системного оновлення Основного Закону.

Правові здобутки Помаранчевої революції були втілені, передусім, у Законі України «Про внесення змін до Конституції України» (№ 2222-IV). 8 грудня 2004 р. на позачерговому пленарному засіданні Верховної Ради України було вирішене питання про внесення змін до Конституції України. 402 голосами підтримали пакет документів – Закони «Про

внесення змін до Конституції України», «Про особливості застосування Закону» (№ 2221-IV), «Про вибори Президента України» (при повторному голосуванні 26 грудня 2004 р.) (№ 2221-IV), та «Про внесення змін до Конституції України щодо вдосконалення системи органів місцевого самоврядування» (№ 3288-IV). Більшість положень Закону про внесення змін до Конституції України набули чинності з 01.01.2006 р., а вже з 25.05.2006 р., коли після складення присяги народними депутатами України набула своєї каденції Верховна Рада України V скликання, обрана за оновленою пропорційною системою, всі без винятку положення Закону України «Про внесення змін до Конституції України» (№ 2222-IV) від 8 грудня 2004 р. стали чинними. 30.09.2010 року: Відновлено дію Конституції України в редакції 1996 року шляхом прийняття рішення Конституційного суду України у справі про дотримання процедури внесення змін до Конституції від 08.12.2004 року. 19.11.2010 року попередньо схвалений Верховною Радою, 01.02.2011 року підписаний Президентом, а 04.02.2011 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до Конституції України щодо проведення чергових виборів народних депутатів України, Президента України, депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» (N 2952-VI). Попередньо схвалений Верховною Радою України 20 червня 2013 року, прийнятий 19 вересня 2013 року, а 6 жовтня 2013 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до статті 98 Конституції України» (№ 586-VII). Зміни торкнулися лише статті 98 Основного Закону, які розширили повноваження Рахункової палати. Відтепер контроль від імені Верховної Ради України за надходженням коштів до Державного бюджету України та їх використанням здійснює Рахункова палата (раніше — тільки контроль за використанням). Зміни мають на меті забезпечити повноцінний контроль за виконанням Державного бюджету України. Від початку 2014 року, на фоні Революції гідності, в політичному

просторі України активізувалися пропозиції «повернутися до Конституції 2004 року». 21 лютого 2014 року Верховна Рада на революційній хвилі конституційною більшістю в 386 голосів прийняла за основу та в цілому без рішення профільного Комітету проєкт Закону про відновлення дії окремих положень Конституції України (№ 4163). Це означає, що Верховна Рада повернула в дію Конституцію 2004 року.

Отже, конституціоналізм в Україні невід'ємно пов'язаний з процесом державотворення та є його основоположною складовою. Для розвитку конституціоналізму важливим є не лише сам факт наявності Основного Закону держави, а й передусім втілення його положень у практику державотворення, реальний вплив конституції на становлення правової системи на демократичних засадах. Стан сучасного українського суспільства і політичного процесу в Україні об'єктивно потребує необхідності вдосконалення конституційного регулювання суспільних відносин. Ці зміни мають сприяти досягненню визначеної у чинній Конституції України мети, пов'язаної, зокрема, з прагненням розвивати і зміцнювати демократичну, соціальну, правову державу, а також з необхідністю забезпечення наступництва у конституційному творенні. Подальший розвиток України як демократичної, правової, соціальної держави зумовлює необхідність належного наукового забезпечення процесу творення національного конституційного законодавства з урахуванням європейського і світового досвіду сучасного конституціоналізму. Тому основними завданнями України на сучасному етапі є проведення комплексу реформ та забезпечення фактичної реальності конституціоналізму, за якого права людини виступають найвищою соціальною цінністю. Сучасна правова держава – це насамперед такий політико-правовий режим функціонування суспільства, де держава, керуючись принципом верховенства права, в сукупності своїх складових і механізмів виступає середовищем, засобом і гарантом реалізації та захисту прав людини і громадянина.

Список бібліографічних посилань

1. Крусян А. Р. Сучасний український конституціоналізм: теорія і практика : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.02 / А. Р. Крусян; наук. консультант М.П. Орзіх; Нац. ун.-т «Одеська юридична академія». – Одеса, 2010. – 42 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://core.ac.uk/download/pdf/50594276.pdf>
2. Колісник В. Конституційні зміни та їх скасування як віддзеркалення роздоріжжя української демократії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://khpg.org/1286780557>
3. Магновський І. Й. Сучасний конституціоналізм: питання теорії та практики / І. Й. Магновський. – Альманах права. – № 10. – 2019. – С. 61-65. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/930282.pdf>
4. Белов Д. М., Гаврилко В. Еволюція українського конституціоналізму / Д. М. Белов, В. Гаврило. – Юридичний науковий електронний журнал. – № 4. – 2014. – С. 58-60. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.lsej.org.ua/4_2014/14.pdf
5. Благута Р. І. Сучасний конституціоналізм в умовах державотворчих процесів в Україні. Нац. ун.-т «Львівський державний університет внутрішніх справ». – Львів, 2020. – 397 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/suchasnyy_konstytucionalizm_problemy_teoriyi_ta_praktyky_2020_0.pdf
6. Законі України «Про внесення змін до Конституції України» визнання неконституційним від 30.06.2010 2222-IV – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2222-15#Text>
7. Про особливості застосування Закону України «Про вибори Президента України» при повторному голосуванні 26 грудня 2004 року – втрата чинності від 24.01.2005 2221-IV – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2221-15#Text>

8. Закон України «Про внесення змін до Конституції України щодо проведення чергових виборів народних депутатів України, Президента України, депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» від 01.02.2011 2952-VI – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2952-17#Text>

9. Закон України «Про внесення змін до статті 98 Конституції України» від 19 вересня 2013 року № 586-VII – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-18#Text>

УДК 342.71

Залевський Іван Володимирович,
студент групи 6.05.081.010.20.01
Харківського національного економічного університету
імені Семена Кузнеця;
e-mail:ivanzalmak@gmail.com

ПРОБЛЕМА БІПАТРИЗМУ В УКРАЇНІ

Згідно з чинним законом України про громадянство, держава визнає за громадянами України лише їх українське громадянство. Законодавством України передбачаються спеціальні умови, що мали б максимально зменшити випадки множинного громадянства. Стаття 25 Конституції України забороняє проти волі громадянина України позбавляти його громадянства України. І хоча зараз мати два громадянства в Україні заборонено, на жаль в нашій країні ця практика застосовується вибірково, і згідно з численним опитуваннями громадян чимало з них мають паспорти інших держав [2].

Єдине громадянство сьогодні закріплене у Конституції України, а у ст. 2 Закону України «Про громадянство України» зазначається: «Якщо громадянин України набув громадянство (підданство) іншої держави або держав, то у правових відносинах з Україною він визнається лише громадянином України. Якщо іноземець набув громадянство України, то у правових відносинах з Україною він визнається лише громадянином України» [2]. Тому якщо депутати підтримають ініціативу про легалізацію подвійного громадянства, знадобляться значні зміни чинного законодавства, в тому числі конституційні.

Однак не слід це сприймати як заборону множинного громадянства, оскільки втрата Українського громадянства не відбувається автоматично, разом з набуттям громадянства іншої держави, а виключно з дня ухвалення указу Президента України про припинення громадянства стосовно певної особи. Навіть у випадках, коли громадянин України

набув громадянство іншої держави або держав, то за таких умов він все одно не позбавляється українського громадянства і в правових відносинах з Україною зберігає за собою статус громадянина України. Отже, твердження про заборону подвійного громадянства в Україні є досить неоднозначним. Взагалі між Україною та державами ЄС не існує відповідного договору про обмін такою інформацією.

У травні 2020 року Президент країни В. Зеленський закликав Верховну Раду розглянути законопроект щодо дозволу українцям мати громадянство іншої країни. Однак тоді розгляд ініціативи відклали на невизначений термін. Крім того, наприкінці січня 2021 р. депутати партії «Слуга народу» внесли до Верховної Ради законопроект, що передбачає позбавлення волі на строк від двох до п'яти років за приховування громадянином України наявності у нього громадянства Росії. Також за це пропонується призначити штраф від 20 до 30 тис. неоподатковуваних мінімальних доходів громадян [6].

Громадянина України не можуть примусово позбавити громадянства, оскільки у ст. 25 Конституції України зазначено: «Громадянин України не може бути позбавлений громадянства і права змінити громадянство. Громадянин України не може бути вигнаний за межі України або виданий іншій державі. Україна гарантує піклування та захист своїм громадянам, які перебувають за її межами» [2].

Відповідно до статей 18-20 Закону «Про громадянство України» Громадянство України може бути припинено лише за таких умов: 1) внаслідок виходу з громадянства України; 2) внаслідок втрати громадянства України; 3) за підставами, передбаченими міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [1]. Легальний вихід з громадянства України здійснюється тільки за особистим клопотанням особи.

Твердження про те, що громадянство України втрачається, якщо громадянин України добровільно набув громадянства іншої країни,

певною мірою гарантує дотримання норми ст. 4 Конституції України, якою передбачено, що “в Україні існує єдине громадянство” [2].

Але у цього питання є і свої недоліки, оскільки не кожна особа, отримавши громадянство іншої країни, буде подавати заяву про відмову від українського громадянства, та звісно не кожна держава повідомить Україні про те, що надала своє громадянство людині, що є громадянином України.

Отже, в Україні подвійне громадянство може мати як позитивні, так і негативні наслідки. До перших можна віднести певні можливості під час здійснення підприємницької та інвестиційної діяльності, а також оподаткування доходів. До других – наслідки, пов'язані з виконанням військового обов'язку, дипломатичним захистом тощо. Так, відповідно до ст. 3 Гаагської конвенції, прийнятою Лігою Націй 12 квітня 1930 р. [7], держава не може надавати дипломатичний захист будь-кому зі своїх громадян від іншої держави, громадянином якої така особа також є. При знаходженні в третій країні особа, яка має громадянство більше ніж однієї країни, розглядається як така, що має тільки одне громадянство.

Враховуючи вищенаведені факти треба розуміти що, у конкретних ситуаціях питання про те, громадянином якої держави потрібно вважати особу, повинні вирішуватися у судовому порядку. У тих випадках, коли особа була вимушена виконувати свій військовий обов'язок на території однієї із країн, громадянином якої вона є, може постати питання про її притягнення до відповідальності за ухилення від виконання військового обов'язку, або за недозволену службу в іноземній армії.

Європейською конвенцією про скорочення випадків множинного громадянства від 6 травня 1963 р. [8] передбачено, що особи, які мають громадянство двох чи більше держав-учасниць, повинні виконувати свій військовий обов'язок тільки на боці однієї із цих країн. Україна не може бути учасницею зазначеної Конвенції, оскільки вона взагалі заперечує подвійне громадянство.

Подвійне громадянство в міжнародній практиці інших держав світу також не є поширеним. Як правило, воно застосовується на основі особливого договору між двома країнами, що пов'язані історично.

Договори про подвійне громадянство діють, зокрема, між Великобританією і країнами Британської співдружності, між Францією і Канадою, Іспанією та ібероамериканськими країнами, Італією і Аргентиною, Португалією і Бразилією.

Таким чином, виходячи з вищенаведених тверджень, можемо зробити висновок, що законодавча база стосовно біпатризму в Україні потребує значного вдосконалення та більш детального опрацювання відповідно до реалій сьогодення. На нашу думку, Україна потребує розробки спеціальної системи відстежування наявних у населення країни громадянств, узгодженої з іншими країнами для коректного та обґрунтованого застосування до нього законодавства України. Проблема біпатризму є актуальною і у наші часи, її подальше вирішення позитивно вплине на різні сфери життя громадян та ситуацію в країні в цілому. Ми вважаємо, що для подальшого розвитку, Україна повинна рухатися до легалізації множинного громадянства, але за певних умов, як це реалізовано у багатьох високорозвинених країнах Європи.

Список бібліографічних посилань

1. Про громадянство України: Закон України від 25.08.2019 р. № 2235-III // Відомості Верховної Ради України. - 2001. - №13. – Ст. 65.
2. Конституція України : Закон України від 01.01.2020 р. № 254к/96-ВР //Відомості Верховної Ради. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
3. Романчук І.М. Подвійне громадянство в Україні: факти, міфи і правила існування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://protocol.ua/ru/podviyne_gromadyanstvo_v_ukraini_fakti_mifi_i_pravila_isnuvannya/.
4. О. Бусол. Біпатризм у світі // Центр досліджень соціальних комунікацій НБУВ [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

http://companies.at.ua/http://nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2832:bipatrizm-u-sviti&catid=8&Itemid=350.

5. Українське право / Проблема подвійного громадянства в Україні: реалії та перспективи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ukrainepravo.com/scientific-thought/legal_analyst/problema-podviynogo-gromadyanstva-v-ukrayini-realiyi-ta-perspektyvy/.

6. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо встановлення кримінальної відповідальності за неповідомлення громадянином України про наявність громадянства (підданства) держави-агресора: Проект Закону від 25.01.2021 р. № 4641-ІХ.

7. Советская историческая энциклопедия. – М. : Советская энциклопедия. Під ред. Е. М. Жукова. 1973 – 1982.

8. Про скорочення випадків багатогромадянства та про військову повинність у випадках багатогромадянства: Конвенція від 06.05.1963 р. № 994_302.

УДК 342.4(477)

*Калюжна Анастасія Андріївна,
Студентка групи 6.05.081.010.20.01
ХНЕУ ім.С.Кузнеця,
e-mail:
anastasiyak272003@gmail.com*

КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМ І КОНСТИТУЦІЯ

Науковці розглядають конституціоналізм в широкому і вузькому сенсах. Саме тому, ця тема є актуальною, бо її можна розглянути з різних сторін. Конституціоналізм в широкому сенсі - це теорія конституції, історія та практика конституційного будівництва в тій чи іншій країні, групі країн, світовому співтоваристві в цілому. У вузькому сенсі - цілісна система знань про базові загальнолюдські політико-правові цінності, які знаходять своє відображення в демократичних конституціях і демократичної конституційної теорії, їх змісті, формах, методах і ступенях реалізації [1].

В українській конституційно-правовій науці конституціоналізм не отримав єдиного визначення і інтерпретується по-різному. Огляд різних його характеристик дозволяє зробити висновок, що в науці склалося три основні підходи до його визначення: політичний, філософсько-історичний і юридичний. Саме тому, конституціоналізм - складна система, яка складається з сукупності тісно взаємозалежних, взаємообумовлених і взаємодіючих елементів [2]. Поряд з Конституцією, нормативно-правову основу конституціоналізму складає все конституційне законодавство. І тут найбільш яскраво проявляється проблема конституційних законів.

Розвиток конституціоналізму в Україні на сучасному етапі є складним та багато аспектним, що зумовлено становленням демократичної конституційної державності. Модифікація форм правління як спроба оптимізації організації державної влади не в усіх випадках давала бажані результати. Крім того, вітчизняні дослідники не завжди

роблять акцент на основній меті функціонування держави – забезпеченні прав людини і основоположних свобод та сталого розвитку суспільства. Осмисленню цих проблем присвячено рецензовану монографію М. Савчина. Автор монографії досліджує конституціоналізм як політико-правове явище, спираючись на перевірку теоретичних гіпотез через фактичні дані, суспільно-політичні дебати щодо впровадження окремих елементів доктрини конституціоналізму та відповідну політико-правову практику.

Нині в Україні спостерігаються складні процеси щодо впровадження верховенства права та забезпечення ефективного захисту прав людини і основоположних свобод, притаманні насамперед адміністративній та судовій практиці. Тим більше, сьогодні конституційна модель в Україні поєднує окремі елементи радянської доктрини права з класичним конституціоналізмом, особливо в галузі прав людини і основоположних свобод. У зв'язку з цим, на мій погляд, дещо нівелюється пряма дія положень Конституції України, що підриває її авторитет, а також засади правової визначеності у відносинах громадян і держави.

Конституція і конституціоналізм – не тотожні поняття. Тому, я вважаю, цілком слушно автор не ототожнює конституціоналізм із писаною конституцією, а навпаки, розкриває його як методологічну основу реалізації і правового захисту конституції [4]. М. Савчин розглядає конституціоналізм як багатоаспектне явище, що виражає режим правління, згідно з яким державна організація побудована на раціональних засадах з метою забезпечення прав людини і основоположних свобод. Залежно від особливостей національної правової системи та конституційної традиції конституціоналізм виявляється по-особливому переважно у країнах Північної Америки і Європи. Досвід конституціоналізму внаслідок демократичних трансформацій суспільства був запозичений країнами Латинської Америки і Південної Європи, а пізніше країнами Центральної та Східної

Європи. Складніші процеси практичного втілення доктрини конституціоналізму спостерігаються у колишніх республіках СРСР, оскільки спадщина тоталітаризму тут є гнітючою і більше перешкоджає лібералізації суспільного життя, обмежує політичну активність громадян та ускладнює підзвітність і відповідальність влади. Викликає інтерес дослідження природи конституційних цінностей, які, на думку автора, становлять основу сучасного конституціоналізму як певні програмні положення, цілі діяльності держави, щодо яких існує консенсус у суспільстві та які спрямовані на вільний розвиток у демократичному суспільстві. У роботі проаналізовано тричленну структуру конституційних цінностей в Україні, спираючись на аналіз тексту Основного Закону: честь і гідність, життя і здоров'я людини – права і свободи людини, суверенітет і територіальна цілісність України — положення розділу I, III, XIII Конституції України [6]. Водночас М. Савчин теоретично обґрунтовує ідею ієрархії конституційних цінностей, на вершині якої перебувають універсальні цінності – гідність людини, свобода, рівність, справедливість, солідарність, толерантність, субсидіарність і верховенство права. До інституціональних цінностей автор відносить народний суверенітет, демократію, легітимність публічної влади і конституційну державність. Імпонує те, що автор спочатку розкриває сутність конституційних цінностей, а потім переходить до визначення природи конституції. Важливим також є те, що конституційні цінності зважуються через аналіз актів конституційної юстиції, що дає змогу на основі усталеної судової практики визначити їх вагомість у національній правовій системі.

Концепція прав і свобод людини у контексті сучасного конституціоналізму повинна ґрунтуватися на оптимальному поєднанні природно-правової та позитивістської теорій прав людини[3]. Увагу приділено захисту конституційно-правової свободи людини, яка у контексті сучасного українського конституціоналізму міститься у двох

площинах, а саме: захист від держави, тобто її можливого свавілля та захист державою. Спираючись на концептуальні основи сучасного конституціоналізму, обґрунтовується важливість визнання міжнародної правосуб'єктності індивіда як підґрунтя наявності та реальності існування механізму захисту прав і свобод людини від держави. За результатами аналізу існуючої соціально-правової практики та на основі концептуальних положень щодо громадянського суспільства визначено напрямки розвитку та запропоновано шляхи вдосконалення чинного законодавства як соціально-правові передумови сучасного українського конституціоналізму, а саме: тенденції економізації та розвитку інституту приватної власності, тенденції підвищення людського виміру та екологізації громадянського суспільства, тенденції гуманізації, політологізації та інформатизації громадянського суспільства та інші.

Щодо сучасного українського конституціоналізму та конституційної реформи: необхідність оновлення Конституції України 1996 р. зумовлювалася проголошенням Україною курсу на євроінтеграцію, у зв'язку з чим зміст Основного закону щодо організації державної влади потрібно було удосконалити з урахуванням традицій європейського конституціоналізму. З огляду на це, Л.Кучма ініціював проведення конституційної реформи. 16 квітня 2000 р. було проведено все-український референдум, який схвалив усі положення, винесені на його обговорення. У квітні 2003 р. відбулися парламентські слухання у Верховній Раді з питань конституційної реформи [4]. Більшість депутатів Верховної Ради виступили проти запропонованого проекту Конституції України. У листопаді-грудні 2004 р. відбулися масові акції протесту, що отримали назву Помаранчевої революції. Ці події стали підставою для досягнення компромісу між парламентською більшістю і опозицією у Верховній Раді.

Отже, я вважаю, що події Помаранчевої революції слід вважати такими, що засвідчують процес формування сучасного вітчизняного

конституціоналізму, адже народ України змусив владу провести конституційну реформу, яка передбачала децентралізацію влади та зміцнення державного суверенітету України, орієнтацію зовнішньополітичного вектору на Західну Європу і США.

Список бібліографічних посилань

1. Мироненко О. М. Витоки українського революційного конституціоналізму 1917–1920 рр. Теоретико-методологічний аспект : монографія / О. М. Мироненко. – Київ: Ін-т держави і права НАНУ країни, 2002. – 260 с.

2. Мироненко О. М. Історія Конституції України / О. М. Мироненко. – Київ: Ін Юре, 1997.

3. Речицький В. В. Конституціоналізм. Коротка версія. Читанка з конституціоналізму для зацікавлених / В. В. Речицький. – Харків: Харків. правозахис. група, Правалюдини, 2014. – 264 с.

4. Рішення Конституційного Суду України від 30 вересня 2010 р. No 20-рп/2010 у справі за конституційним поданням 252 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України “Про внесення змін до Конституції України” від 8 грудня 2004 року No 2222 (справа про додержання процедури внесення змін до Конституції України) // Вісн. Конституц. Суду України. – 2010. – No 5. – С. 36.

5. Савчин М.В Конституціоналізм і природа конституції: Монографія. – Ужго-род: Поліграфцентр «Ліра», 2009. – 372 с.

6. Словська І. Український конституціоналізм: етапи становлення і розвитку : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 Конституційне право / І. Словська. – Київ : б. в., 2004. – 20 с.

УДК 340.1

Кващук Поліна Сергіївна,
Студентка групи 6.05.081.010.20.2
ХНЕУ ім. Семена Кузнеця
e-mail: polinakvashchuk@ukr.net

ПРАВОВА ГЛОБАЛІЗАЦІЯ

Кожний історичний етап суспільного розвитку відзначається певними особливостями. Знаковою стала тенденція глобалізації, яка проявляється у сферах економіки, державного і суспільного буття, у тому числі й сфері права. Завдяки цьому більшої актуальності набувають питання аналізу розвитку національної правової системи у контексті сучасних напрямів суспільного розвитку, якою і є глобалізація. Глобалізація – це процес створення єдиних правових принципів і методів правового регулювання та системи правозастосування, з метою формування єдиної правової системи і наднаціональних механізмів правового регулювання

Держава, право і національна правова система в умовах світових глобалізаційних процесів піддаються трансформації, глибина і масштаб якої визначається їх цивілізаційною характеристикою, рівнем та динамікою їхнього розвитку, здатністю і потенціалом до змін. Функціонування національних правових систем в сучасних умовах залежить від значної кількості чинників, які дозволяють їм, не втрачаючи своєї цінності й самобутності, залучатися до глобалізаційних процесів.

Осмислення суті трансформаційних процесів у національній правовій системі відкриває нові можливості у пізнанні права та дозволяє розглянути перспективу його розвитку та суспільства в цілому. Національна правова система – це правова система конкретного суспільства, що відображає його своєрідність в різних сферах життя, єдність суспільства та виступає одним із виявлень державного суверенітету держави.

Вплив глобалізаційних подій на національну правову систему позначається на правотворенні і правотворчості, що представляють собою досить складні процеси. Правові норми, а також нормативно-правові акти, прийняті в таких умовах, як у формальному, так і змістовному аспекті, враховують специфіку глобалізаційних процесів. Правотворення і правотворчість в умовах глобалізації трансформуються в напрямку розширення їх соціальної бази, тобто все більше і більше суб'єктів беруть не пасивну, а найактивнішу особисту участь у цьому процесі.

Значним змінам піддається і національна держава, що обумовлює формування принципово нових підходів вирішення проблеми. Національна держава в умовах глобалізації змушена підпорядковуватися нормам, створеним без її участі та згоди, на основі заздалегідь делегованих нею повноважень міжнародним організаціям або регіональним об'єднанням.

Істотній зміні піддається концепція прав і свобод людини і громадянина, посилюються тенденції їх стандартизації. Визначальним у цьому плані стає питання про гарантії їх реалізації та дотримання, які забезпечуються на національно-державному і глобальному рівнях. Проблема прав і свобод людини перестала бути тільки внутрішньою справою держави і вийшла на наднаціональний рівень правового регулювання.

Для України правова глобалізація є:

1) складовою частиною загального процесу суспільних перетворень, зумовлених чинниками історичного, політичного, економічного, соціокультурного характеру, сприяючи та супроводжуючи трансформацію суспільства, якісні зміни у ньому;

2) проявом неоднорідності та суперечливості динаміки соціальних процесів усередині держави та її політики у міжнародному просторі;

3) об'єктивним процесом, що виступає прискорювачем для

розвитку національної правової системи;

4) характеристикою взаємозв'язку та взаємодії національного та міжнародного права;

5) елементом формування якісного та збалансованого національного законодавства як необхідної умови суспільного розвитку.

Під правовою глобалізацією слід розуміти явище, яке виражає трансформаційні процеси, що на міжнародному рівні сприяють формуванню загальної системи правових норм, як умови та основи міждержавної взаємодії у різних сферах буття. Завдяки їхнім впливам на національному рівні відбувається форматування правової системи держави.

Список бібліографічних посилань

1. Бірюкова М. Правова глобалізація: до визначення поняття // Науковий вісник публічного та приватного права. – Вип. 1. – Том 1. – 2018. – С. 3-7 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nvppp.in.ua/vip/2018/1/tom_1/3.pdf

2. Бірюков Р. М. Національна правова система в умовах глобалізації

(Основні напрямки трансформації). - 2011. – с. 7-12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/1775/%d0%91%d0%b8%d1%80%d1%8e%d0%ba%d0%be%d0%b2.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

3. Бірюкова А. Трансформація національної правової системи в умовах глобалізації // Науковий вісник «Теорія держави і права». – 2018. – с. 2-3 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pgr-journal.kiev.ua/archive/2018/5/39.pdf>

4. Собкова В. В. Вплив процесів глобалізації на правову систему в Україні. – с. 1-2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/18674/1/%D0%A1%D0%BE%D0%B1%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%92.%D0%92.pdf>

УДК 342(477)

Кімакович Ярослава Олегівна,
Студентка групи 6.05.081.010.20.1
ХНЕУ ім. Семена Кузнеця
e-mail: kimakoviich@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ ФУНКЦІЙ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА

Забезпечення функціональності конституційного права, його спроможності утверджувати й регулювати конституційні правовідносини різної спрямованості та характеру відбувається шляхом внесення змін до Конституції України та чинного конституційного законодавства.

Функції права в загальній теорії права визначаються як «основні напрями юридичного впливу на суспільні відносини, які визначаються сутністю й соціальним призначенням права в житті суспільства» [1, с. 124].

В юридичній науці поняття функцій права загалом узгоджується з етимологією слова «функція». У конституційному праві популярним залишається визначення функцій цієї галузі права як «напрямів або видів впливу конституційного права на суспільні відносини». Але, якщо так розуміти функції конституційного права, то ми не можемо знайти відповіді на запитання про їх цілі, мету, завдання та призначення в механізмі конституційноправового регулювання тощо.

Функції конституційного права не можуть бути повністю пов'язані з функціями Основного Закону, бо вони є різноманітнішими та усеосяжними. Методологічні підходи наукових досліджень функцій Конституції України й результати відповідних досліджень заслуговують на увагу. У даному випадку слід погодитися з О. В. Скрипнюком, який стверджував, що висвітлення функцій Основного Закону стосується не лише Конституції України, а й її призначення в державі й функціонування права в суспільстві загалом [2, с. 67].

На думку М. І. Малишка, «функції Конституції відображують

найголовніші шляхи її впливу на розвиток держави й суспільства в сучасних умовах національного відродження України» [3, с. 48]. Білоруський учений Г. О. Василевич пише: «Функції – це основні напрями впливу Конституції на навколишню дійсність» [4, с. 65].

Функції конституції поділяють за різними критеріями. Однією з найпоширеніших є класифікація функцій Конституції України на загальні та спеціальні. За об'єктами впливу Основного Закону на суспільні відносини: політичні, економічні, соціальні, гуманітарні тощо. На даний час їх можна доповнити й такими новими функціями, як інформаційна, природоохоронна, антикорупційна, антитерористична тощо.

Якщо звернути увагу на те, що відповідні функції, так чи інакше охоплюють всю конституційно-правову діяльність й отримують своє продовження у правах та обов'язках людини й громадянина, правах народу, національних меншин і корінних народів тощо, то можна говорити про десятки тисяч функцій і субфункцій конституційного права.

Правова наука пропонує доволі широку номенклатуру цих функцій, яка співвідноситься з функціями конституції та функціями держави.

Функції конституційного права передусім потрібно класифікувати за їх сутністю, змістом, суб'єктами, формами та механізмами реалізації. Права, обов'язки й повноваження суб'єктів конституційного права є легітимізованими й позитивно закріпленими функціями конституційного права.

Проблеми детермінації категорії «функції конституційного права», розкриття її змісту та сутнісних ознак, співвідношення з такими спорідненими, хоча й не тотожними категоріями, як «функції конституції», «функції конституціоналізму», «функції науки конституційного права» тощо, а також узагальнення та систематизація цих функцій, не вичерпують усього кола питань, пов'язаних з теоретико-методологічними основами функцій конституційного права як галузі національного права [51, с. 34].

Таким чином, поряд з діалектичними та історичними методологічними підходами до пізнання функцій конституційного права, доречно та ефективно буде застосувати детерміністичгі, синергетичні і порівняльно-правові світоглядні методологічні принципи [5, с. 34]. Відомі переваги в дослідженні функцій конституційного права мають і прогностичні методологічні підходи. Якщо застосувати метод прогностичного моделювання то можна розглянути конституційне право як систему спеціальних суб'єктів і функцій конституційного права. Важливою є проблема реалізації функцій конституційного права та механізмів забезпечення їх діяльності. Ідеться про проблему функціонування та функціональності конституційного права. Ця та інші проблеми й питання мають стати предметом наукових досліджень у галузі конституційного права та сприяти оптимізації конституційної теорії та практики. Адже, проведення конституційної реформи, яке успішно започатковане у 2015-2016 рр., – це насамперед робота щодо трансформації особливих положень Конституції та законів України в ефективне функціонування конституційного права як важливого регулятора соціальних відносин.

На нашу думку, функції Конституційного права України від функцій Конституції України суттєво відрізняються. Адже наука конституційного права реалізує кілька взаємопов'язаних між собою функцій, а саме: політичну, ідеологічну, прогностичну, комунікативну, експертну; а будь якій конституції – незалежно від соціальної системи – властиві наступні функції: установча, організаторська, зовнішньополітична, ідеологічна, юридична. Кожна з цих функцій відіграє різну роль як для конституційного права, так і для Конституції України.

Список бібліографічних посилань

1. Общая теория права и государства : учебн / под ред. В. В. Лазарева. – 2-е изд. перераб. и дополн. – М. : Юристъ, 1996. – 472 с.

2. Скрипнюк О. В. Конституція України та її функції: проблеми теорії та практики реалізації. До 10-ої річниці прийняття Конституції України / О.В. Скрипнюк. – К. : Академія правових наук України, 2005. – 168 с.

4. Конституційне право України : підручн. / За ред. В. Я. Тація, В. Ф. Погорілка, Ю. М. Тодики. – К. : Український центр правничих студій, 1999. – 376 с.

5. Василевич Г. А. Конституционное право Республики Беларусь : учебн. / Г. А. Василевич. – Мн. : Книжный Дом, 2010. – 768 с.

3. Сінькевич О. В. Основні напрями дослідження функцій і функціонування конституційного права / О. В. Сінькевич // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. – 2016. – Вип. 2. – С. 29-36. – Режим доступу: <http://journal.lduvs.lg.ua/index.php/journal/article/download/415/446/>

УДК 342(477)

Кіпеть Дарина Юріївна
студентка групи 6.05.081.010.20.1
ХНЕУ імені С. Кузнеця
kipetd@gmail.com

РОЗВИТОК УКРАЇНИ ЯК ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ

Уперше термін «правова держава» сформулював німецький вчений К. Велькер у 1813 р., а в 1829 р. його співвітчизник Р. Моль увів це поняття в політико-правовий обіг. Першим вченим, який застосував поняття «правовий закон» і визначав державу як об'єднання багатьох людей, які підпорядковані правовим законам, а її метою назвав панування ідеї права, був І. Кант.

Правова держава – це держава з особливими ознаками й організацією політичної влади, в якій забезпечуються права і свобода громадян, налагодженні стосунки між державою на населенням і діє верховенство права. Правова держава відрізняється від неправової своєю сутністю, змістом, призначенням, функціями, гарантіями тощо.

На думку С. Комарова, правова держава є формою здійснення народовладдя, політичною організацією громадян, яка функціонує на основі права, і є інструмент захисту та забезпечення прав, свобод та обов'язків кожної особи [1].

В. Лазарєв виділяє такі ознаки правової держави: ідея народного суверенітету; панування закону; розподіл влади; принцип вертикального поділу влади (для правової держави з федеративним устроєм) між федерацією та її суб'єктами; реальне забезпечення прав і свобод особи; наявність розвиненого громадянського суспільства; створення інститутів політичної демократії; верховенство і пряма дія конституційного закону, встановлення в законі і проведення у подальшому суверенності державної влади; піднесення суду як одного із засобів забезпечення правової державності; відповідність законів праву та правова організація

державної влади [2].

Вчені-конституціоналісти виділяють декілька принципів правової держави: правова рівність, тобто формальна незалежність суб'єктів права один від одного; невідчужуваність прав і свобод людини; правовий захист людини і громадянина (рівність сторін, взаємна відповідальність держави і громадянина); єдність права і закону (юридичний акт за змістом повинен бути правовим, тобто відображати природно-правові витоки, відповідати міжнародним нормам про права людини і громадянина) [3].

Наприклад, А. Соколов розрізняє принципи формального і матеріального характеру. До перших він відносить принципи розподілу влади, верховенства закону, передбачуваності та визначеності державних розпоряджень, а до других – гарантії людської гідності, свободи та рівності [4].

Знання законів сприяє формуванню позитивної правосвідомості, захисту та охорони сформованого і функціонуючого в країні правопорядку. Знаючи і не порушуючи закони, люди забезпечують і реалізують свої права та свободи, користуються тими можливостями, які для них створює і забезпечує держава, що стає важливим фактором в умовах переходу до ринкових відносин і потребує правового регулювання.

Побудова правової держави неможлива без високої правової культури та правосвідомості людини, що тягне за собою пріоритет правомірної поведінки громадян і зменшення кількості правопорушень.

Для того, щоб Україну вважали правовою державою, вона повинна відповідати ознакам такої держави. Проголошення та закріплення в Конституції України ознак правової держави є підставою для того, щоб говорити про те, що така держава є правова, але це не дає гарантії того, що Україна є правовою державою.

Політичні події 2013-2015 рр., довготривала війна на сході держави

та не вирішення численних проблем свідчать, що Україна як правова держава не набула достатнього розвитку і належним чином не забезпечує задоволення суспільних потреб громадян. Тому сьогодні в Україні, яка прагне увійти до Європи як рівноправний член світового співтовариства, існує проблема формування реальної правової держави.

В Україні закладено лише підґрунтя правової держави, тому надалі держава повинна працювати над легітимацією влади, забезпеченням у суспільстві свободи, ефективним функціонуванням принципу поділу влади, дотриманням її окремими гілками принципу верховенства права, відповідністю законів суспільній етиці, усуненням численних порушень прав і свобод людини і громадянина та стабільність законодавства. Ці завдання є найголовнішими та визначають розвиток держави для реалізації мети стати повноцінною правовою державою та увійти до Європи як рівноправний член світового співтовариства.

Виходячи з викладеного, можемо дійти висновку, що для набуття Україною статусу реально правової держави треба формувати нові пріоритети взаємодії інтересів особи та держави, змістом яких є визнання особи вищою соціальною цінністю, забезпечувати належне виконання законів, свободи у суспільстві, ефективне функціонуванням принципу поділу влади та усунення порушень прав і свобод людини і громадянина.

Список бібліографічних посилань

1. Комаров С. А. Общая теория государства и права: [учебник] / С. А. Комаров. – [4-е изд., перераб. и доп.]. – М.: Юрайт, 1998. – С. 416.
2. Лазарев В. В. Общая теория государства и права: [учебник] / В. В. Лазарев. – М.: Юрист, 1994. – С. 384.
3. Теорія держави та права : навч. посіб. / [Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.] ; за заг. ред. С. Д. Гусарева, О. Д. Тихомирова. – К. : НАВС, Освіта України, 2017. – С. 320.

4. Соколов А. Н. Правовое государство: состояние, проблемы и перспективы развития / А. Н. Соколов // Правовое государство : теория и практика. – 2011. – № 2 – С. 24.

УДК 347.211

*Коробко Ігор Анатолійович,
Студент групи 6.05.081.010.20.2
Харківського національного
економічного університету
ім. С. Кузнеця
e-mail: korobkoigor02@ukr.net*

ВЕРХОВЕНСТВО КОНСТИТУЦІЇ ЯК ПРИНЦИП ЗАСАД КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ УКРАЇНИ

Верховенство Конституції є безпосереднім та найголовнішим принципом засад конституційного ладу, оскільки весь конституційний лад базується на нормах Конституції і знаходить закріплення у її тексті.

Конституційний лад – це система суспільних відносин, закріплених конституційно-правовими нормами, яка характеризується тим, що у країні дотримуються права і свободи людини, а діяльність державної влади обмежена нормами права. Основи конституційного ладу України закріплено у першому розділі Конституції України.

Засади конституційного ладу являють собою загальні принципи конституційного права, які складають його каркас, є базою, основою, на якій формуються конституційно-правові зв'язки. Вони включають принципи, які містять вихідні начала системи права України.

Засади конституційного ладу містяться у I розділі Конституції України і складаються з конституційних норм, серед яких перш за все норми-цілі (ст. 1 Конституції України проголошує Україну суверенною і незалежною демократичною, соціальною, правовою державою), норми-принципи (ст. 8 визначає, *що в Україні діє принцип верховенства права*), норми-зобов'язання держави перед суспільством і громадянином (ст. 7 вказує, що держава гарантує місцеве самоврядування).

Звідси ми бачимо, що в самих засадах конституційного права, зазначається, що верховенство права є принципом конституційного ладу, а отже і верховенство Конституції.

Ми не можемо розглядати верховенство Конституції, як щось відокремлене від верховенства права «ані теоретично, ані практично» – пише М. І. Козюбра, завідувач кафедри загальнотеоретичних та державно-правових наук Національного університету «Києво-Могилянська академія», суддя Конституційного Суду України у відставці. [2, С. 27]

Верховенство права та Конституції є найголовнішим показником правової держави, де Конституція є головним та основоположним законом, коли держава підлаштовується під конституційні закони, а не пристосовує їх як для власної державної системи, дотримується принцип народу як єдиного джерела публічної влади, де забезпечується та права та свободи громадян, рівність усіх перед законом, політична багатоманітність.

На думку А. Зайця, верховенство Конституції – це складова верховенства права, яка його конкретизує. [3, С. 4–6]

Деякі науковці розуміють це поняття ще ширше. Так, М. Баглай вважає, що разом з природним правом, Конституція утворює фундамент усієї правової системи та покликана створювати такий порядок, при якому і закон і право не розходяться. При цьому верховенство права та конституції будуть тотожними. [4, 800 с]

Звідси виходить, що без верховенства Конституції та права не може існувати й самого конституційного ладу.

І тому в країні повинні створюватися і виконуватися всі умови для забезпечення верховенства права та Конституції, як головного закону, та двигуна конституційної держави й суспільства.

Список бібліографічних посилань

1. Конституція України. – К., 1996.
2. Козюбра М. І. Принципи верховенства права і верховенства Конституції України: співвідношення // Конституційне будівництво в Україні: теорія та практика. Матеріали міжнародної науково-практичної

конференції 1–3 червня 2000 р.– Ужгород: «Закарпаття», 2000.– С. 27

3. Заєць А. Принцип верховенства права (теоретично-методологічне обґрунтування) // Вісник Академії правових наук України.– 1998.– № 1(12).– С. 4–6.

4. Баглай М. В. Конституционное право Российской Федерации.– М.: Норма, 2003.– 800 с

УДК 342.4(477)

*Куденко Владислав Валерійович,
студент групи 6.05.081.010.20.2
ХНЕУ ім. Семена Кузнеця
e-mail: Vladislavkudenko13@gmail.com*

КОНСТИТУЦІЙНА РЕФОРМА ТА ЇЇ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА В УКРАЇНІ

Перспективи еволюційного розвитку України неможливі без переосмислення положень чинного Основного Закону та формування принципово нових конституційних засад подальшої розбудови демократичної, соціальної та правової держави.

Передусім, визначимо основні проблеми сучасного конституційного права в Україні.

Ключовою проблемою конституційного права, на превеликий жаль, є низький рівень правової свідомості і правової культури людей. Сьогодні велика кількість громадян України не знає своїх прав і свобод, або нехтує нормами, що прописані в Конституції. Через це до відповідних правоохоронних органів щодня надходить сотні протоколів щодо порушення правових норм.

Політична відповідальність парламенту перед президентом і всіх органів державної влади перед народом України та громадянами, провідне становище парламенту України у державному механізмі, зумовлене його правовим статусом, свідчить про особливе значення парламентського контролю в системі державного контролю.

Проблема чіткого розподілу повноважень органів державної влади та органів місцевого самоврядування згідно з покладеними на них Конституцією функціями.

В основу відповідної доктрини було покладено три висхідні ідеї, зміст яких передбачає, по-перше, модернізацію системи стримувань та противаг між гілками влади; по-друге, забезпечення єдності виконавчої

влади при збереженні її формування парламентом за результатами загальнонаціональних виборів і, по-третє, розвиток народовладдя в Україні. Ці ідеї отримали своє продовження у принципах сформованої новітньої конституційної доктрини.

Розвиток людства не стоїть на місці, тому із розвитком діяльності в різних сферах необхідно й удосконалювати законодавство, у зв'язку з цим, влада розробила проект реформи Конституції. Вказані позитивні зрушення правового забезпечення громадянського суспільства зумовили певне розширення прав людини і громадянина, громадських об'єднань. Тому, виходячи з положення Конституції України про те, що «права і свободи людини і громадянина, закріплені цією Конституцією, не є вичерпними» (ст. 22), було б логічно закріпити їх шляхом приведення окремих конституційних норм у відповідність з нормами нових законів, які надають ширші права суб'єктам громадянського суспільства. У чинній редакції Конституції України закріплено конституційні засади, необхідні для функціонування громадянського суспільства відповідно до загальноновизнаних міжнародно-правових актів. Разом з тим, завдяки інституалізації громадянського суспільства, реалізації державної політики сприяння його розвитку та якісному поліпшенню нормативно-правової бази цих процесів, створено необхідні передумови для удосконалення конституційних засад, що набуває особливої актуальності у контексті розпочатої конституційної реформи.

Концепції системного оновлення конституційного регулювання суспільних відносин в Україні.

Єдність виконавчої влади та її цілісність, як умова відповідального політичного урядування силами, що перемогли на загальнонаціональних виборах, забезпечується: єдністю джерела формування усього складу уряду; виведенням із системи виконавчої влади місцевих державних адміністрацій і перетворення їх на органи, які представляють Президента на місцях і виконують контрольні-наглядові функції ліквідацією інституту

зупинення актів уряду.

Ще однією ідеєю є розвиток народовладдя та удосконалення форм безпосередньої демократії – досягається запровадженням інститутів народної законодавчої ініціативи і народного вето, наданням громадянам права на конституційне звернення, широким застосуванням референдної демократії, особливо для вирішення питань місцевого значення.

Отже, можна дійти висновку, що теоретично влада запустила величезну реформу конституціоналізму, що має призвести до поліпшення життя, тобто відкинути ті оскали минулого, що заважали розвитку країни, а фактично – було змінено лише деякі статті, і не видно на горизонті того самого поліпшення. Із основних змін можу зазначити – деякі правки в 11 розділі Конституції та зняття недоторканості з народних депутатів України, проте, чи спроможний артист та комік в минулому, зробити із України саме ту, в якій мріє жити кожен громадянин?

*Кухаренко Єлизавета Павлівна,
Студентка групи: 6.05.081.010.20.01
ХНЕУ ім. С. Кузнеця
e-mail: liza.kykharenko@gmail.com*

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ІНСТИТУТУ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ УКРАЇНИ

Конституційне право України як галузь національного права складається з норм, що складають окремі конституційно-правові інститути. Кожен з таких правових інститутів регулює певну групу однорідних і взаємопов'язаних суспільних відносин. Одним із найважливіших інститутів конституційного права України є конституційний лад України. Норми цього інституту регулюють одну з найважливіших груп суспільних відносин, що підлягає регулюванню конституційним правом України.

Конституційний лад України – це система суспільних відносин, передбачених і гарантованих Конституцією і законами України, прийнятими на її основі і відповідно до неї. Зміст конституційного ладу наповнюється тими правовідносинами, які визначені і гарантовані Основним Законом України.

Конституційний лад України включає комплексну систему економічних, політико-правових та суспільних відносин, в його закріплені включають усі галузі національного права, проте провідне місце серед них належить нормам Конституції, оскільки вона є нормативним актом вищої юридичної сили і базою галузевого законодавства [1].

Цікавим тлумаченням цього наукового терміну запропоноване в працях Н. О. Богдановою, яка розглядає конституційний лад як певну логічну структуру, об'єктивовану нормами конституційного права, структурою держави та суспільства та становищем людини і громадянина в системі відносин «держава-суспільство» [1].

Без дослідження виток формування конституційного ладу, його характеристика буде не повною, так-як це не абстрактне явище, а множинна інституція, яка розвивається з категорії суспільного й державного ладу. Тому звернемо увагу на початок історії.

Ідейну основу для формування засад конституційного ладу України закладено у Декларації Про державний суверенітет України, що прийнята 16 липня 1990 року. Прийняття Декларації про державний суверенітет у 1990 році та Акта проголошення незалежності України у 1991 році зумовило початок нового етапу розвитку Українського суспільства та держави [2].

Першоосновою виникнення конституційного ладу є державний лад, у свою чергу державний лад виникає на базі суспільного ладу. Поза межами соціуму, тобто людської спільноти, не може виникнути і розвиватися ні державний, ні конституційний лад. Відтак складається принцип трьохсистемної піраміди: суспільний лад, державний лад, конституційний лад [1].

Окремо варто проаналізувати взаємозв'язок понять «конституційний лад» і «засади конституційного ладу». Якщо конституційний лад – це сукупність суспільних відносин, то його основне є система принципів, що їх регламентують визначають та закріплюють найважливіші засади правового статусу суб'єктів конституційно-правових відносин. Іншими словами, основи конституційного ладу забезпечують політичну та правову основу, на якому базується якому базується весь конституційний устрій у держав.

Серед конституційних норм головну роль відіграють норми, що закріплюють загальні засади конституційного ладу, в яких закладено основні принципи українвиток формування ської конституційної держави, що відображають її сутність.

Виходячи зі змісту положень розділу і Конституції України, загальними принципами конституційного ладу України є :

1) принцип, за яким, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю (ч. 1 ст. 3) [2];

2) принцип народного суверенітету, згідно з яким народ є носієм суверенітету і єдиним джерелом державної влади (ст. 5) [2];

3) принцип визначення форми Української держави як унітарної, суверенної і незалежної, демократичної, соціальної, правової держави з республіканською формою правління (ст. ст. 1, 2 та 5) [2];

4) організація та діяльність державної влади будується на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу і судову (ст. 6) [2];

5) визнання і гарантування місцевого самоврядування (ст. 7) [2];

6) принцип верховенства права, згідно з яким закріплюється загальна підпорядкованість праву, пряма дія і безпосереднє застосування норм Конституції (ст. ст. 8 і 19 Конституції) [2];

7) визнання і гарантування основ громадянського суспільства, його саморозвитку, свободи його інститутів (ст. ст. 11, 13 та 14) [2];

8) принцип, згідно з яким суспільне життя в Україні ґрунтується на засадах політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності, заборони цензури, свободи політичної діяльності, не забороненої Конституцією і законами України (ст. 15) [2];

9) принцип визнання української мови державною (ст. 10) [2];

10) визнання плюралізму форм власності і гарантування захисту прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, соціальної спрямованості економіки (ст. 13) [2];

11) принцип, згідно з яким норми міжнародного права, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, становлять частину національного законодавства (ст. 9) [2];

12) визначення основних функцій держави: захисту суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки, забезпечення екологічної безпеки і підтримання

екологічної рівноправності України, оборона держави, здійснення зовнішньополітичної діяльності (ст. ст. 16, 17 та 18 Конституції) [2];

13) принцип, згідно з яким правовий порядок в Україні здійснюється на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законом [1].

Водночас конституційний лад не є чимось сталим та раз і назавжди визначеним. Упродовж розвитку певних суспільств і держав він зазнає суттєвих змін, трансформується, а також враховуючи різні історичні періоди та різні країни відмінності спостерігаються і в якісних характеристиках [1].

Конституційний лад має свої особливості які залежать від різних аспектів, наприклад: зміна законодавчо встановленої співпраці та діяльності між суспільством і державою; демократичні традиції; рівень соціальної політики, правової культури та інших факторів. Значною мірою конституційний лад залежить від форми державного правління і політичного режиму, які безпосередньо впливають на рівень демократичності суспільного життя і правової системи, повноту законодавчого закріплення прав і свобод людини і громадянина, ефективність механізму їх забезпечення і захисту.

Розділ I Конституції України «Загальні засади» є провідним у структурі Основного Закону і має особливе значення не тільки для галузі конституційного права, а й для всієї системи національного законодавства і правової системи в цілому.

У висновку можна сказати, що конституційний лад має прямий вплив на стан і розвиток суспільства. Визначаючи принципи законодавства, статус державних установ та принципи організації соціального життя, він може стимулювати або перешкоджати його розвитку, тобто. він може бути прогресивним або консервативним, демократичним або тоталітарним тощо.

Список бібліографічних посилань:

1. Конституційне право України : підручник / за ред.: В. П. Колісника, Ю. Г. Барабаша. – Х. : Право, 2016. – 416 с.
2. Конституція України від 28.06.1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

УДК 340.15(477)

Кущинська Ангеліна Миколаївна,
студентка групи 6.05.081.010.20.01
Харківського національного економічного університету
імені Семена Кузнеця;
e-mail: mrsgeya19@gmail.com

ГОЛОВНІ ЕТАПИ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ ТА ЇХ ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

28 червня 1996 року Верховна Рада України ухвалила Конституцію України, яка становить ядро національної правової системи, фіксує головні юридичні та політичні аспекти відносин між державою та суспільством: від забезпечення прав і свобод людини до подальшого розвитку держави.

Історія українського конституціоналізму має глибоке історичне коріння. Враховуючи державно-правовий статус України, розвиток конституційної думки є найважливішою особливістю національної правової культури. Український конституціоналізм пройшов тривалий і складний шлях розвитку. Вагоме значення для зародження українського конституціоналізму мало поширення демократичних правових звичаїв нашого народу. Однак визначальним фактором формування українського конституціоналізму був процес національного державотворення [5].

За умов створення незалежної української держави відбувався динамічний розвиток конституційного права та властивих йому державних і суспільних інститутів. Український конституціоналізм характеризується сприйняттям політичних і правових учень минулого, а також досягнень світової конституційної думки. Водночас йому притаманні власні національні риси.

Український конституціоналізм особливий за формами конституцій та інших конституційних актів (угоди, універсали тощо) і за своїм змістом.

З огляду на рівень соціально-економічного, політичного, ідеологічного, культурного розвитку та особливості державно-правового статусу України, процес формування вітчизняного конституціоналізму пройшов п'ять етапів [6].

Перший етап характеризується зародженням вітчизняного конституціоналізму за часів Речі Посполитої та України-Гетьманщини. Тоді з'явилися вчення про природне право і розподіл влади, ідеї української держави Йосипа Верещинського, Северина Наливайка та Петра Могили. Існують вагомі підстави вважати, що процес виникнення вітчизняного конституціоналізму слід відносити до середини XVII ст., коли в результаті національно-визвольної війни під проводом Б. Хмельницького утворилася Українська держава. Цей процес спирався на конституційні ідеї створення української національної держави та закріплення демократичних прав і свобод. Носіями таких ідей стали впливові релігійні діячі-просвітителі Й. Борецький, Й. Верещинський, П. Могила, К. Острозький, М. Смотрицький. Обґрунтовували та намагалися втілити в життя ідею створення української козацької держави гетьмани М. Дорошенко, С. Наливайко, П. Сагайдачний. У період України-Гетьманщини козацьке звичаєве право, "Статут про устрій Війська Запорозького" 1648 р., Магдебургське право, міжнародні угоди як джерело конституційного права закріпили українську державність, права та вольності козацтва, демократичні принципи організації державної влади. Результатом розвитку конституційної думки України цього періоду стала Конституція Пилипа Орлика 1710 р.

Другий етап формування конституційних ідей відбувся за часів Російської та Австрійської імперій (кінець XVIII – початок XX ст.). За умов, коли Україна втратила національну державність, процес розвитку вітчизняного конституціоналізму характеризувався напрацюванням конституційних ідей. Конституційні проекти розробили Микола Костомаров у праці "Книга буття українського народу", Михайло

Драгоманов у праці “Вільна спілка”. Відомо, що значний вплив на становлення українського конституціоналізму мала буржуазно-демократична революція в Російській імперії 1905-1907 рр. Під її впливом на початку ХХ ст. сформувалося декілька напрямків українських конституційно-правових ідей: соціал-демократична конституційна концепція Михайла Грушевського; націократична конституційна концепція Миколи Міхновського. Під впливом буржуазно-демократичної революції в Австрії 1848 р. відбувся процес становлення вітчизняного конституціоналізму на території Західної України.

Третій етап розвитку українського конституціоналізму за доби національно-визвольної боротьби 1917-1921 рр. пов'язаний з формуванням парадигми українського конституціоналізму і створенням його української моделі. Лютнева буржуазно-демократична революція в Росії 1917 р. стала каталізатором для розвитку українського конституціоналізму, що спирався на ліберальну соціал-демократичну конституційну концепцію. Особливого значення набули конституційно-правові ідеї Михайла Грушевського, Володимира Винниченка, Симона Петлюри. Українська Центральна Рада 1917 р. ухвалила чотири Універсали – конституційно-правові акти і програмні документи, проекти Конституції України – Статут вищого управління України 1917 р., Конституцію УНР 1917 р. та Конституцію УНР 1918 р [4]. За часів Української держави Павла Скоропадського 1918 р. відбулася спроба реалізації консервативних конституційних ідей. Значну законодавчу діяльність у галузі конституційного права здійснювала Директорія УНР. Результатом відродження державності в західних регіонах України стало прийняття Тимчасового Основного закону 1918 р. У період національно-визвольної боротьби 1917-1921 рр. український конституціоналізм отримав часткове юридичне закріплення – його було втілено у низці конституційно-правових актів та програмних документів.

Четвертий етап – радянське конституційне будівництво 1919-1991

рр., яке повністю залежало від більшовицької ідеології, покладеної в основу радянської конституційної доктрини. Конституції УСРР 1919 р., 1929, 1937 і 1978 р.р. встановлювали соціалістичний суспільний і радянський державний лад, суверенний державно-правовий статус. Радянські конституції мали формальний характер. За часів перебудови розпочалося відродження українського конституціоналізму, що знаменувало ухвалення Декларації про державний суверенітет України 1990 р.

П'ятий етап – формування вітчизняного конституціоналізму після проголошення незалежності України у 1991 р. і до нашого часу. Подіями, що започаткували виникнення сучасного вітчизняного конституціоналізму, як юридичного і фактичного явища, науковці здебільшого називають ухвалення Декларації про державний суверенітет України 1990 р., проголошення незалежності України 1991 р. та прийняття Конституції України 1996 р.

Процес формування вітчизняного конституціоналізму відбувався, спираючись на два фактори: досягнення європейської конституційної теорії і практики та на власний національний конституційний досвід. Особливість формування сучасного конституціоналізму в незалежній Україні полягала у відмові від радянської моделі псевдоконституціоналізму та запровадженні доктрини європейського конституціоналізму.

Основною подією формування сучасного українського конституціоналізму стало прийняття Верховною Радою Конституції України 1996 р., яка проголосила людину найвищою соціальною цінністю в Україні, а утвердження і забезпечення прав людини – головним обов'язком держави. Фактором, що став визначальним для подолання негативних наслідків радянського періоду та проведення демократичних перетворень, було становлення зрілого громадянського суспільства.

Відверте порушення державою громадянських прав і свобод стало

причиною Помаранчевої революції 2004 р. та Революції Гідності 2013-2014 рр. Завдяки революційним подіям, під тиском громадянського суспільства відбулася зміна влади, що створило умови для запуску процесу формування сучасного європейського конституціоналізму в Україні.

Таким чином, важливу роль у процесі розвитку української моделі конституціоналізму відіграє вітчизняна юридична наука, завданням якої є розробка конституційної доктрини, адаптованої до політичних і соціально-економічних умов України. На нашу думку, стратегічними напрямками конституційної реформи повинно стати удосконалення механізму реалізації і гарантування прав людини; децентралізація влади шляхом запровадження нової системи місцевого самоврядування; удосконалення народовладдя, запровадження нової виборчої системи, яка б забезпечила представництво українського народу у парламенті за політичним і територіальним принципом; удосконалення форм безпосереднього народного суверенітету через референдум та подання петицій; удосконалення механізму взаємодії законодавчої та виконавчої влади; удосконалення системи судоустрою і судочинства. Головним напрямком формування сучасного конституціоналізму є реалізація Основного Закону шляхом дотримання, виконання, використання і застосування конституційних норм. За допомогою громадянського суспільства держава повинна забезпечити такі умови, які б сприяли формуванню сучасного європейського конституціоналізму в Україні.

Список бібліографічних посилань

1. Антологія конституційного процесу в сучасній Україні / Автор-укладач В. Мусіяка. Центр Разумкова. – Київ : Вид-во “Заповіт”, 2017. – 393 с.
2. Бедрій Р. Б. Розподіл влад за Конституцією Пилипа Орлика // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2008. – Вип. 3.

3. Гончаренко В. Конституційне будівництво в Україні за часів нової економічної політики (1921–1929 рр.) // Вісник Національної Академії правових наук України. – 2015. – с. 17-26.

4. Українська Центральна Рада. Документи і матеріали : У 2-х т. – Т. 1. (4 березня – 9 грудня 1917 р.) / Ред. кол. В. А. Смолій, В. Ф. Верстюк та ін. – Київ : Наук. думка, 1996. – 426 с.

5. Історія конституційного законодавства України: Зб. док. / упор. В. Д. Гончаренко. – Харків : Право, 2007. – 217 с.

6. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради. – 1996. – № 30. – Ст. 141

Ляшенко Анастасія Сергіївна,
студентка групи 6.05.081.010.20.2
факультету економіки і права
Харківського національного економічного університету
імені Семена Кузнеця;
e-mail: lyashenko180103@gmail.com

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ІНСТИТУТУ ВИБОРЧОГО ПРАВА В УКРАЇНІ. ПРИНЦИПИ ВИБОРЧОГО ПРАВА

Одним з найдавніших інститутів людського суспільства є інститут виборів.

Виборність на території сучасної України існувала з моменту виникнення держави. Її елементи спостерігаються, зокрема, у слов'янських племен. Керівництво в цих племенах належало кращим людям, які обиралися. Це були переважно представники визнаних родів, які набули поваги своєю діяльністю. Вони збиралися на «віче» – раду, де вирішували важливі питання життя племені, війни та миру.

З утворенням і зміцненням Київської держави принципи виборності набули загального характеру, хоча публічна влада в Київській Русі ще не мала парламентських форм.

Подальший розвиток інституту виборності в Україні пов'язується з існуванням Гетьманської держави, Запорізької Січі та Слобідської України, їм притаманна одна і та ж форма державного управління – Демократична Республіка. Носієм суверенної влади в цих республіках виступає весь народ. Спільною для названих державних утворень була тенденція об'єднання функцій суспільно-політичних, державних з військовими. Усі державні установи без винятку формувалися тільки шляхом виборів. Акт, який має назву «Правовий Уклад і Конституції щодо прав і вольностей Війська Запорозького», названий Конституцією України 1710 р. гетьмана Пилипа Орлика, можна вважати першим нормативним актом писаного виборчого права України, оскільки він вперше фіксував принципи діяльності органів державної влади, порядок,

строки та періодичність скликання вищого представницького органу тих часів – Генеральної Ради.

Особливий період розвитку виборчого права України становить радянське виборче право. Радянська виборча система, звичайно, не була постійною. Основними характерними ознаками першого періоду встановлення так званої «пролетарської» виборчої системи були: 1) впровадження виборів на засадах не загального, непрямого, нерівного виборчого права при відкритому голосуванні; 2) існування в законодавстві відкритого переліку політичних, соціальних, економічних, релігійних цензів щодо виборчих прав; 3) відсутність встановленої законом системи проведення виборів і підрахунку голосів; вибори проводилися аналогічно з виборами в партійні органи; 4) відсутність судового захисту прав громадян; 4) установи специфічних форм контролю за проведенням виборів, непередбачених законодавством, з боку партійних і репресивних державних органів.

Початок другого періоду розвитку радянської виборчої системи пов'язаний з Конституцією СРСР 1936 року, який характеризується тим, що: 1) вибори проводилися на принципах загального, рівного і прямого виборчого права при таємному голосуванні; 2) підрахунок результатів виборів здійснювався фактично за мажоритарною виборчою системою абсолютної більшості; 3) ліквідовувалися виборчі цензи, які існували раніше, крім передбачених у Законі; 4) з 1936 р. до 1977-1978 рр. загальне правове регулювання виборів вищих представницьких органів України здійснювалося на основі Конституції СРСР, Конституції УРСР та підзаконних актів: «Положення про вибори до Верховної Ради УРСР» від 21.02.1938 р., «Положення про вибори в УРСР» від 26.10.1946 р., «Положення про вибори до Верховної Ради» від 12.12.1950 р., а після прийняття Конституції СРСР 1977 р. та Конституції УРСР 1978 р. – відповідними нормами цих конституцій та Законом «Про вибори до Верховної Ради Української РСР» від 19.12.1978 р.

Останній період радянської виборчої системи почався у 1985 р. з реформування всього масиву виборчого законодавства на території СРСР, в тому числі в УРСР. Виборчі кампанії 1988-1990 рр. можна назвати першими демократичними, або, принаймні, напівдемократичними виборами в СРСР. Вперше, за період існування радянської влади в процесі виборів панувала політична боротьба, різноманітність думок і кандидатів. Основні новели реформи виборчого законодавства були пов'язані з:

1) затвердженням, як у законодавстві, так і у виборчій практиці, загальноприйнятих принципів виборчого права та впровадженням новел, таких як змагальність або альтернативність, гласність, з розширенням гарантій впровадження цих принципів виборчого права протягом усього виборчого процесу;

2) розширенням сфери судового захисту виборчих прав;

3) впровадженням більш чіткого правового регулювання всіх процедур виборчого процесу.

На сучасному етапі поняття виборчого права використовується для позначення двох юридичних явищ. По-перше, об'єктивне виборче право – це система конституційно-правових норм, що регулюють суспільні відносини, пов'язані з виборним формуванням органів державної влади та місцевого самоврядування. По-друге, суб'єктивне виборче право – це право громадян брати участь у виборах органів держави або місцевого самоврядування.

У свою чергу, суб'єктивне право поділяється на активне і пасивне. Під першим розуміють право обирати при голосуванні на виборах; під другим право бути обраним до виборних органів держави або самоврядування, право висувати свою кандидатуру або давати згоду на висування, право брати участь у формуванні виборчих органів, у висуванні кандидатів, оскаржувати підсумки виборів тощо.

Будь-які суспільні відносини передбачають чітке визначення кола їх

учасників, суб'єктів, їх основні права та обов'язки. Суб'єктами виборчого права та відносин, пов'язаних з ним, в Україні є: а) фізичні особи, які мають право голосу, тобто громадяни України; б) органи державної влади, які призначають позачергові вибори (Верховна Рада України, Президент України, Верховна Рада Автономної Республіки Крим); в) органи державної влади, які організують проведення виборів (Кабінет Міністрів України, міністерства та інші центральні і місцеві органи державної виконавчої влади та органи місцевого самоврядування); г) органи судової влади; ґ) виборчі органи (комісії); д) кандидати у депутати та їх довірені особи; е) політичні партії та їх блоки, які висунули кандидатів у депутати.

Конституційні засади виборчого права України

Принципи виборчого права закріплені в ст. 71 Конституції України та статтях Виборчого кодексу України. З них випливає, що вибори народних депутатів України є вільними і проводяться на принципах загального, рівного і прямого виборчого права при таємному голосуванні. Ці принципи носять універсальний характер, вони відносяться до всіх видів виборів.

Принцип загальності виборчого права

Він означає, що виборчі права визнаються за всіма дорослими і психічно здоровими громадянами. Однак це ідеальний варіант, якого в житті практично не буває. Коло осіб, які мають виборчі права, обмежуються цензами, тобто спеціальними умовами. Цензи обов'язково повинні бути передбачені Конституцією.

Першою такою умовою в Україні є громадянство. Відповідно до законодавства, що право обирати і бути обраним в Україні мають громадяни України. Іноземні громадяни та особи без громадянства, які проживають в Україні, виборчого права не мають. Крім того, в Україні існує обмеження пасивного виборчого права щодо громадян, які мають судимість за вчинення умисного злочину, якщо ця судимість не погашена

і не знята в установленому законом порядку.

Наступний виборчий ценз – віковий. Він означає визнання за особою виборчих прав після досягнення певного віку. В Україні активне виборче право надається особам, які досягли 18 років, а пасивне виборче право регламентується дещо жорсткіше. Так, народним депутатом може бути обраний громадянин України, який досяг на день виборів двадцяти одного року, який має право голосу, а ст. 103 Конституції України встановлює тридцятип'ятирічний віковий ценз для кандидата в Президенти. Крім того, додається ценз осілості (тобто проживання в Україні певний час) для кандидата в народні депутати п'ять років, для кандидата в Президенти України - десять років.

Принцип вільних виборів

Принцип вільних виборів означає, що виборець сам вирішує, чи брати участь йому у виборчому процесі і якщо так, то в якій формі. Виборцям забезпечуються умови для вільного формування своєї волі та її вільного вилучення при голосуванні.

Неучасть виборців у виборах називається абсентеїзмом. Абсентеїзм може бути як політичним, так і аполітичним. Аполітичним абсентеїзм буває, якщо виборець не йде на вибори через хворобу, від'їзд, або тому, що його це просто не цікавить. Політичним абсентеїзм буває, коли виборець використовує свою неучасть у виборах як політичну демонстрацію, коли його не влаштовують висунуті кандидати, їхні позиції.

Рівне виборче право

Цей принцип передбачає рівну для кожного виборця можливість впливати на результати виборів. Рівність виборчого права забезпечується, перш за все, наявністю у кожного виборця такого ж числа голосів, що і у будь-якого іншого виборця.

Принцип таємного голосування

Принцип таємного голосування полягає у виключенні зовнішнього

спостереження і контролю над волевиявленням виборця. Сенс його в тому, щоб гарантувати повну свободу цього волевиявлення.

Принцип гласності та відкритості виборчого процесу

Важливим моментом у підготовці та проведенні виборів є гласність і відкритість виборчого процесу. Виборчі комісії повинні інформувати громадян про свій склад, місцезнаходження, режим роботи, про утворення виборчих округів і дільниць, знайомити їх зі списком виборців, виборчими програмами (платформами) кандидатів у депутати, партій та їх виборчих блоків і т.д. Засоби масової інформації об'єктивно висвітлюють хід підготовки та проведення виборів депутатів.

Отже, становлення інституту виборів в Україні пройшло складний шлях. Історичний аналіз свідчить, що українська нація здійснила свій внесок до скарбниці загальнолюдських надбань, таких як безпосередня демократія, свобода тощо.

УДК 342.726

Папаладзе Елісо Темуріївна,
Студентка групи 6.05.081.010.20.2
Факультету економіки і права
Харківського національного університету
імені Семена Кузнеця
e-mail: ingaeliso@gmail.com

ПРАВОВИЙ СТАТУС ОСОБИ В УКРАЇНІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Конституційно-правовий статус людини і громадянина відображає закріплене в основному законі конституції становище людини і громадянина в суспільстві і державі. Цей статус обумовлюється, насамперед, існуючими у суспільстві відносинами власності і характером праці, формою державного правління і політичним режимом. Конституційно-правовий статус громадянина включає певний зв'язок між людиною і державою, з якого випливають додаткові права, свободи й обов'язки особи та їх гарантії. До статусу людини і громадянина входять такі елементи: правосуб'єктність людини; його принципи; права і свободи людини і громадянина, гарантії їх реалізації; обов'язки людини та гарантії їх виконання [1].

Забезпечення прав і свобод людини і громадянина є одним з найважливіших принципів правової системи, організації і функціонування основних державно-правових інститутів, органів державної влади, місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб, тощо. Саме на фундаменті і навколо прав і свобод людини і громадянина може засновуватися і практично функціонувати демократична соціальна держава.

Права людини – це природні можливості людини, що забезпечують її життя, людську гідність і свободу діяльності у всіх сферах суспільного життя. Ці правові можливості мають розцінюватися як своєрідні юридичні блага, зміст яких полягає у встановленні і гарантуванні певних меж

свободи чи несвободи особи. Тому права і свободи людини і громадянина є органічною складовою юридичною частиною особистості як соціальної характеристики людини, входять до її структури.

Права і свободи людини і громадянина є невід'ємними і є їх правовим надбанням, а тому людина як соціальна істота, що позбавлена прав, не тільки безправна у вузькому юридичному розумінні, але й не може бути особистістю, бо не має можливості для задоволення свої потреб та інтересів. Держава, що порушує або обмежує права людини, має нести за це відповідальність. Цей принцип знайшов закріплення в Конституції України.

Права людини повинні бути не тільки загальними, але й рівними для кожного, тобто без урахування належності до національності, релігії, політичних переконань тощо. Рівність і недопустимість дискримінації особи – це не тільки конституційні принципи національної правової системи України, а й фундаментальні цінності світового співтовариства, на чому наголошено у міжнародних правових актах з питань захисту прав і свобод людини і громадянина.

Права і свободи людини і громадянина залежно від спрямованості потреб особи щодо сфери суспільних відносин поділяють на фізичні (ст. 27, 28, 29, 30, 32, 33, 35 Конституція України), особистісні (ст. 27–35, 51–52 Конституції України), політичні (ст. 36–40 Конституції України), економічні (ст. 41–45 Конституції України), гуманітарні (ст. 53–54 Конституція України), права на соціальний захист (ст. 46 Конституція України) [2].

До громадянських прав і свобод людини належать право на життя, на свободу та особисту недоторканність, на безпечне для життя і здоров'я довкілля, на охорону здоров'я та медичну допомогу, на достатній життєвий рівень – свій і сім'ї.

До категорії особистісних прав і свобод включають право на вільний розвиток своєї особистості, на повагу гідності, на свободу думки і

слова, світогляду і віросповідання, свободу пересування і вибору місця проживання.

Політичними правами і свободами людини і громадянина слід вважати право на громадянство, на свободу об'єднань у політичні партії, право збиратися мирно без зброї і проводити мітинги, походи і демонстрації, брати участь в управлінні державними справами, у референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади і місцевого самоврядування, рівного доступу до державної служби.

Як економічні права розглядають право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, право на працю, на підприємницьку діяльність, на заробітну плату, на страйк. До соціальних прав Конституція України відносить право на соціальний захист, що включає право на соціальне забезпечення, пенсії та інші види соціальних виплат і допомоги, право на житло.

Гуманітарні права і свободи людини – це право її на освіту, на користування досягненнями культури і мистецтва, свобода творчості, авторські права.

Відносини між людиною, державою та суспільством передбачають наявність як прав та свобод людини і громадянина, так і їх певних обов'язків.

Конституцією України закріплено такі обов'язки людини та громадянина: захищати Вітчизну (ст. 65 Конституція України); шанувати державні символи України (ст.65), не чинити шкоди природі (ст.66 та 68 Конституція України), відшкодувати завдані збитки(ст. 152 Конституція України), сплачувати податки і збори в порядку і розмірах, встановлених законом (при тому всі громадяни щорічно зобов'язані подавати до податкових інспекцій за місцем проживання декларації про свій майновий стан та доходи за минулий рік)(у розд. II ст. 67 Конституції України), неухильно дотримуватись Конституції та законів України (ст. 68

Конституція України), не посягати на права та свободи, честь і гідність інших людей (ст. Ст. 65-68); виконувати судові рішення (ст. Ст. 124, 129, 150); знати закони (ст. 68); набути загальну середню освіту (ст. 53); нести обов'язки у сім'ї, піклуватися про дітей та про непрацездатних батьків (ст. 51).

Як держава має виконувати свої права перед людиною і громадянином, так само і громадяни перед державою мають також виконувати певні обов'язки.

Якщо проаналізувати стан прав особи на сьогодні, то найчастіше порушуються права соціально незахищених громадян (малозабезпечені особи, особи з інвалідністю, учасники бойових дій, в тому числі АТО, діти-сироти тощо). Саме ці незахищені категорії населення не отримують рівний доступ до реалізації своїх прав і свобод. Багато випадків порушення прав людини з боку працівників державних медичних закладів та поліції, що відмовляли у наданні послуг, порушуючи, тим самим ст. 25 Загальної декларації прав людини, яка наголошує, що кожна людина має право на медичний догляд.

За Конституцією України всі люди рівні між собою і мають рівні права. Так, жінки, отримали ширші можливості у здобутті освіти, політичній і господарській сферах. Однак, проблеми із забезпеченням їхніх прав все одне не було вирішено повною мірою. По-перше, насильство, на жаль Україна не є виняток. Більшість жінок стурбовані проблемою насильства над жінками, зокрема 64% з них кажуть, що це поширене явище: одна десята (10%) жінок стикалася з переслідуванням, дві третини (67%) жінок стверджують, що у віці 15 років і старшому вони зазнали психологічного, фізичного та емоційного насильства. По-друге, дискримінація жінок у трудових відносинах [3]. «На жаль, у нашому суспільстві роботодавці все ще дискримінаційно ставляться до працівників-жінок. Міністерство соціальної політики зазначає, що лише в питанні заробітної плати це призводить до розриву в розмірі до 25

відсотків», – сказав колишній Прем'єр-міністр України Денис Шмигаль [4].

Бідністю є неможливість підтримувати мінімальний рівень споживання, що визначається на основі фізіологічних, соціальних і культурно зумовлених нормативів. В Україні за методикою ООН бідними є більше 60% населення, а за звітом МВФ, Україна вважається найбіднішою країною Європи як по валовому продукту на душу населення так і у рейтингу з найменшою зарплатою, серед працюючих — кожен 5-й є бідним. Ця проблема не оминула, на жаль, і Україну. В Україні наприкінці 2020 року в категорії бідних опиниться 45% населення [5].

Екологічна загроза – це наявність дій та процесів, що можуть впливати на стан навколишнього природного середовища, яке внаслідок надмірного забруднення обмежує або виключає можливість життєдіяльності людини та впровадження господарської діяльності в цих умовах. Україна задекларувала на конституційному рівні право людини на безпечне довкілля, однак, екологічні проблеми лишаються для держави актуальними. Україна продовжує втрачати природні екосистеми – луки, степи, річки, ліси, болота. В деяких областях України орні землі становлять понад 80% території. Окрім втрати природних територій, проблему ускладнюють надмірне використання та забруднення річок і підземних вод, фізичне змінення русл, створення перешкод на річках і штучних водних об'єктів. Екологів насамперед турбує відсутність реального контролю за використанням хімікатів у сільському господарстві – як за переліком препаратів, так і за кількісними показниками їх використання. Хімізація, особливо неконтрольована, спричиняє безліч негативних впливів на природу та здоров'я людей. Крім того, треба дбайливо ставитись до природи, економити ресурси, отримувати електроенергію з чистих джерел.

Звичайно, усі проблеми мають вирішуватися. Наприклад, для подолання проблеми у сфері захисту прав жінок Верховною Радою,

зокрема, і було прийнято Закон України «Про протидію та запобігання домашньому насильству» [6].

Отже, треба не закривати очі на усі проблеми, а поетапно їх вирішувати. Якщо не брати до уваги важливі питання, що стосуються прав і свободи людей, країна ще довго буде знаходитися у стані не правової держави

Список бібліографічних посилань:

1. Конституційно-правовий статус особи: поняття та система прав і обов'язків [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ru.osvita.ua/vnz/reports/law/10017/>

2. Конституція України № 254к/96-ВР від 28.06.1996 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.

3. Добробут і безпека жінок. Україна. Доповідь про результати дослідження [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.osce.org/files/f/documents/0/8/440318_0.pdf

4. Губенко Л. Шмигаль заявив про дискримінацію жінок на ринку праці в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.dw.com/uk/shmyhal-zaiavyv-pro-dyskryminatsiiu-zhinok-na-rynku-pratsi-v-ukraini/a-55721383>

5. Подолання бідності в Україні: стан та її оцінка: конкурсна робота на Всеукраїнський конкурс на кращу студентську наукову роботу 2018/2019 навчального року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eir.zntu.edu.ua/bitstream/123456789/4074/1/Patyaka_Overcoming.pdf

6. Про протидію та запобігання домашньому насильству: Закон України від 7 грудня 2017 року № 2229-VIII // Відомості Верховної Ради. – 2018. – № 5. – Ст. 35.

*Пухно Марія Сергіївна,
Студентка групи 6.05.081.010.20.2
ХНЕУ ім. Семена Кузнеця
e-mail: mariia.pukhno@hneu.net*

ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА ПРАВОВУ СИСТЕМУ

Шляхом трансформації кордонів і детериторіалізації поведінки, глобалізація піднімає безліч питань і проблем, що мають фундаментальне значення для закону. Багато коментаторів стверджують, що міжнародне право і конституційне право перестають бути адекватними категоріями для всієї сукупності «права» сьогодні, і пропонують ряд нових концепцій, таких як транснаціональне право, глобальне право, глобальний правовий плюралізм тощо.

Право традиційно було прерогативою конституційної держави, чиї суди і поліція забезпечують дотримання правових норм. У той час як міжнародне право було порівняно слабким і не мало ефективних правозастосовних повноважень. Але глобалізація змінює контури права і створює нові глобальні правові інститути і норми.

Розвиток «глобального суспільства», також зване «глобалізацією», призводить до фундаментальних змін не тільки в економіці, суспільстві і політиці, а й в законодавстві. Ці зміни зачіпають сфери, що підлягають правовому регулюванню. Технології комунікації і подорожей, розширення економічних зон і політична відкритість держав призводять до збільшення міжнаціональних комунікацій, міжнародного розосередження виробничих систем, транснаціональної торгівлі, глобальних ринків, мобільності людей і підприємств і офшорним інвестицій. Ці процеси мають як бажані, соціально вигідні, так і шкідливі для суспільства наслідки. Розповсюдження газет спрощено, як і поширення мови ворожнечі; прибуток від торгівлі легальними товарами, так само як і від торгівлі нелегальними товарами; спрощується мобільність туристів і працівників, а також небажаних осіб. Усі ці процеси регулюються

законами, які покликані створити основу, що сприяє міжнародному обміну, і в той же час мінімізувати ризики. У зв'язку зі зростаючою транснаціоналізацією діяльності, що підлягає правовому регулюванню, все частіше виникають правові питання, що виходять за рамки меж.

Якщо глобалізація є основною парадигмою нашого часу, то главу про глобалізацію і праві можна було б назвати просто законом нашого часу. Мало які, якщо такі є, області права фундаментально зачеплені глобалізацією. Звичайно, вплив глобалізації на правову думку досі був більш обмеженим. На то є різні причини. Перша причина полягає в тому, що глобалізація, хоча (або, можливо, тому що) загальноприйнята як нова парадигма суспільства, залишилася в загальному дискурсі досить розмитим поняттям. Фундаментальні дебати з приводу глобалізації 1990-х років більш-менш затихли, не навівши до чіткого консенсусу.

Те ж саме можна сказати і про більшу частину соціальної теорії, яка також залишається в рамках такої державної парадигми. Глобалізація ще не привела до істинного зсуву парадигми. Нарешті, третя причина полягає в тому, що глобалізація створює міждисциплінарні проблеми, а міждисциплінарність в праві і глобалізації взагалі відсутні. З одного боку, багато концептуальних і теоретичних дискусій про глобалізацію ігнорують або применшують важливість права як важливого фактора (крім випадкових натяків на міжнародне право). У широко розповсюдженому розумінні глобалізації виділяються три аспекти: економіка, культура, політика. Словом, закону немає. З іншого боку, в юридичному мисленні глобалізація часто або повністю відсутні (де дискусії носять чисто доктринальний характер), або виступає як проста ідея інтернаціоналізації, яка якимось чином впливає на закон.

Німецький юрист Савіньї говорить, що закон – це дух спільноти, а це означає, що положення закону повинні відповідати потребам спільноти і вирішувати його проблеми. Зміна норм і звичаїв народів призводить до зміни потреб і проблем. Багатонаціональні компанії

відіграють різні ролі в створенні міжнародних етичних норм і правил ведення бізнесу, чинячи тиск на держави, щоб внести зміни в свої правові системи і законодавство в інтересах більшого числа економічних інтересів. Що стосується природи самого злочину, то явище глобалізації відобразило його вплив на сферу організованої злочинності і зробило злочини особливо тяжкими. Отже, оскільки надзвичайна відкритість в торгівлі, фінансах, подорожах і комунікаціях сприяла економічному зростанню і добробуту, вона також дала злочинцям величезні шанси на процвітання свого бізнесу. Нові види злочинів добре організовані, і злочинці використовують для їх здійснення найсучасніші методи, такі як комп'ютери, мережеві системи, інформаційні системи, Інтернет і технології зв'язку.

Висновок полягає у тому, що якісний стрибок в кіберпростір дійсно перетворив наш величезний світ в «глобальне село». Добре це чи погано, але він зруйнував природні і штучні бар'єри між країнами, полегшуючи тим самим обмін товарами, послугами, інформацією та технологіями, а також прийняття соціальних і культурних моделей. Дійсно, виникло безліч юридичних проблем і питань, які, як і раніше, вимагають інноваційних правових рішень, які могли б йти в ногу із запаморочливою швидкістю змін. Тому всім нам, особливо юристам і суддям, належить пам'ятати про роль, яку кожен може грати в світі, який постійно розширює право, оскільки саме верховенство закону уможлиблює досягнення міцного миру і гармонії. Саме верховенство закону дозволяє нам зберігати перевірені часом інститути, які є відмінною рисою цивілізованого суспільства. Саме верховенство закону дає нам можливість робити те, що ми повинні робити зараз, щоб наші діти могли вижити у все більш конкурентному світі.

Список бібліографічних посилань

1. Юськів Б. Глобалізація і трудова міграція в Європі. – 2009.
2. Войтович Р. Глобалізаційні процеси в сучасному світі. – 2003.

3. Фукуяма Ф. Політичний порядок і політичний занепад. – 2019.

4. Шамрай В. Конституційне право в умовах глобалізації та міждержавної інтеграції. – 2018.

УДК 342.41

Рандоха Даніл Денисович,
Студент групи 6.05.081.010.20.2
ХНЕУ ім. Семена Кузнеця
e-mail: randoha.danil333@gmail.com

ВЕРХОВЕНСТВО КОНСТИТУЦІЇ ЯК ПРИНЦИП ЗАСАД КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ УКРАЇНИ

Основні положення вказують на те, що Конституція має найвищу юридичну силу серед нормативно-правових актів. Найбільш складним питанням є сутність її правового верховенства.

Через це, актуальним є питання: що являє собою верховенство Конституції? На нашу думку, верховенство Конституції – незаперечна і, навіть, природна річ. Використовуючи ч.1 ст. 8 Конституції України. В Україні діє принцип верховенства права. Можна сказати, що це панування права в державі та суспільстві. Верховенство права, вимагає внесення його в державу, в правозастосуванні і правотворчій діяльності. А саме, в закони які мають контролювати, і проникатися ідеями свободи, рівності, соціальної справедливості. Право не обмежується законодавством як однієї з форм, воно примикає до себе й інші соціальні регулятори: традиції, норми моралі, звичаї, обумовлені історичними подіями, культурним рівнем, рівнем розвитку. Все це об'єднано ідеологією справедливості, правовими ідеями, які ввійшли до Конституції України.

До загальних положень конституційного ладу відносять затвердженні риси Конституції України, які саме характеризують її конституційною державою. Так, в статті 1 Конституції України визначає Україну суверенною і незалежною, демократичною, соціальною, правовою державою. Загальні ознаки суверенітету держави: верховенство влади по всій території України; державна влада повинна бути неподільна, самостійна та незалежна.

Із загального прийнятого поняття «конституційна держава» впливає визначення саме конституційного ладу нашої держави. Але, конституція затверджує своє призначення лише загальними основи конституційного ладу, які являються відправними для діяльності держави.

Можна зробити висновок, що основи конституційного ладу в Україні – це загальні принципи організації і діяльності держави, вони задають форму організації Української держави, повинні забезпечити людині та громадянину прав і свобод, саме це характеризує її як конституційну державу.

Посилаючись на це, одним з найголовніших положень є з'ясування змісту ідеї «конституційного ладу», є саме людина з невід'ємними правами і свободами.

За розділом I Основного закону про «Загальні засади» обумовлюються та закріплюються окремі права та обов'язки громадянського суспільства у статтях 13, 15 та 19, а також у розділі II про «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина», на цих підставах визначаються основні та загальні принципи конституційного ладу України.

Взагалі, за такими принципами відзначають: виключно народ має право визначати та вносити зміни в конституційний лад України, воно не повинно бути узурповано державою або її органами, чи окремими посадовими особами (ч. 3 ст. 5), принцип поділу державної влади (ст. 6), принцип верховенства права (ст. 8) та ін.

У свою чергу на основі цих загальноприйнятих принципів конституційного ладу України, створюється сутність устрою держави.

Згідно з ч. 2 статті 3 Конституції України «права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави».

Окрім того, державний лад включає також до себе певні системи відносин, такі як: соціальні, економічні та політико-правові. Вони встановленні і закріпленні нормами конституційного права. Також, до них відносять норми, які характеризують Українську державу в цілому (ст. 1), за формою держави (форми територіального устрою України (ст. 2); за формою правління (ст. 5), та державним режимом (ст. 1) та інші.

Але, конституційний та державний лад можуть сильно відрізнятись один від одного, при умові якщо вплив держави на суспільство проявляється у неправовій формі, в обхід до Конституції та минуючи інші легітимні джерела права, порушуючи інші обов'язки держави щодо людини і громадянина. Саме тому Конституція України також являє собою засіб обмеження державної влади.

Саме для цього, обмеження державної влади обов'язково має на меті створення певних умов для правильного функціонування громадянського суспільства, це є невід'ємним атрибутом для конституційної держави. Громадянське суспільство представлено в системі самостійних та незалежних від держави суспільних відносин, які будуть забезпечувати всі умови для реалізації приватних інтересів людини та громадянина, також колективів у духовних, соціальних і культурних сферах життєдіяльності суспільства. Взагалі, воно включає в себе сукупність моральних, правових, економічних, політичних відносин, охоплює власність, працю, підприємництво, організацію і діяльність громадських об'єднань, сферу виховання, освіти, науки і культури, сім'ю, різні засоби масової інформації, поведінку та норми етики людини.

Конституція обов'язково повинна визначати та контролювати межі державної влади, які будуть виключати в себе її втручання в сферу громадянського суспільства. Але, в наш час без такого типу втручання в межі, суворо визначені в Конституції, неможливо задавати нормальне функціонування громадянського суспільства. Взагалі, даний тип втручання являється в неприпустимий для задоволення прав громадян

на шкоду в політичних, економічних і духовних свободах; Тим самим, в конституційній державі, громадянське суспільство може функціонувати самостійно, так і використовуючи управління з боку самої держави. У свою чергу конституційна держава повинна повністю залежати від громадянського суспільства, та звертати увагу на його потреби.

Отже, можна зробити висновок, що загальні засади, які являють собою форму вираження конституційного ладу в Україні, визнають головними людину і громадянина, їх права та свободи, вони є базовими, закріплюються в основних принципах конституційного ладу, на підставах яких формується державний устрій та загальні основи громадянського суспільства в Україні.

Список бібліографічних посилань

1) Офіційний сайт Верховної Ради України «Конституція України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

2) Кравчук В. Інститут основ конституційного ладу у системі конституційного права України / В. Кравчук // Історико-правовий часопис. - 2015. [Електронний ресурс]- Режим доступу: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/9172/1/%D0%BA%D1%80%D0%B0%D0%B2%D1%87%D1%83%D0%BA.pdf>.

3) Погорілко В.Ф. Основи конституційного ладу України [Текст] / В. Ф. Погорілко ; НАН України, Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького. - К. : Ін Юре, 1997. [Електронний ресурс]- Режим доступу: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/ukr0000014998>.

4) Офіційний вебсайт Конституційного Суду України. Основи конституційного ладу. Загальні принципи [Електронний ресурс]- Режим доступу: <https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/3-osnovy-konstytuciynogo-ladu-zagalni-pryncypu>.

УДК 342.71

*Рудаков Євген Станіславович,
Студент групи 6.05.081.010.20.01
Харківський національний економічний університет
імені Семена Кузнеця
Yevhen.Rudakov@hneu.net*

СУЧАСНИЙ СТАН, ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Конституційне право України є провідною (фундаментальною) галуззю національного права і являє собою сукупність правових норм, перш за все принципів і норм конституції, які закріплюють основи політичної та економічної організації суспільства, форму держави, порядок і принципи формування та компетенцію органів державної влади, основи правового статусу людини і громадянина.

Сьогодні в науці конституційного права особливої уваги набуває проблема дослідження витоків та змісту українського конституціоналізму. Доктрина конституціоналізму належить до абсолютних конституційно-правових цінностей. Світове співтовариство має багатий досвід формування ідеології конституціоналізму з часів боротьби з абсолютизмом у Західній Європі на початку XVII ст. Теоретичні витoki сучасного конституціоналізму закладено в правових, філософських, історичних, культурологічних поглядах мислителів минулого. Водночас, неможливо переоцінити внесок України в історичне становлення і розвиток сучасного світового конституціоналізму. «Перша Українська Конституція», відома як Конституція Пилипа Орлика 1710 року, випередила час.

Сучасна конституційно-правова наука має належний потенціал для самоаналізу, для того щоб дати відповідь на ряд запитань, що пов'язані з її минулим, сучасним і майбутнім. За час свого утвердження та розвитку наука конституційного права в Україні почала ефективно здійснювати не лише свою пізнавальну, а й прогностичну функцію. Сьогодні

спостерігається тенденція використання потенціалу конституційних процесуальних технологій суб'єктами конституційного права; інтенсивного впровадження та застосування ними таких технологій у рамках усіх форм реалізації норм конституційного права. Про зазначені процеси свідчить сучасний стан конституційного процесуального законодавства, збільшення кількості норм процесуального характеру, впровадження нових конституційних процедур, які потребують подальшого та детальнішого правового регулювання.

Узагальнюючи доктринальні позиції представників школи конституційного процесуального права, слід відзначити, що конституційний процес уособлює надзвичайно важливі сфери процесуальних відносин, зокрема відносини реалізації конституційних прав, свобод та обов'язків; відносини безпосередньої і представницької демократії, виборчі та референдумні; відносини у сфері реалізації влади Українського народу, державної, муніципальної влади регламентні, парламентські, законодавчі, бюджетні, судові, муніципальні. Функціонування та якісно нові зміни суб'єктно-об'єктного складу й змісту зазначених суспільних відносин спричиняють відповідні зміни в механізмі конституційно-процесуального регулювання; модифікацію засобів, способів і технологій такого регулювання; запровадження міжнародних правових стандартів, які матеріалізують світові, транснаціональні, «міжсімейні» (правові) концептуальні підходи до праворозуміння в його суб'єктивному сенсі, усвідомлені та апробовані на теоретичному та прикладному рівнях. Отже, процеси відповідної трансформації, розвитку та вдосконалення конституційного процесуального інструментарію об'єктивуються в тенденціях конституційного процесу.

Загальними тенденціями становлення та розвитку конституційного процесу є тенденції розвитку конституціоналізму в цілому та конституційного права зокрема. Причому дослідниками висвітлюються основні тенденції розвитку конституційного права як у світовому

масштабі, так і в національному вимірі. Наприклад, аналізуючи основні тенденції розвитку конституційного права в сучасному світі, О. В. Батанов акцентує увагу на таких, як: його глобалізація та інтернаціоналізація; розширення об'єкта конституційно-правового регулювання; соціалізація, політизація та ідеологізація (в органічному зв'язку з деідеологізацією); універсалізація конституційного права; диверсифікація; гуманізація та біологізація; екологізація; тенденція прогресуючої професіоналізації та спеціалізації; тенденція відмежування президентів від виконавчої влади; посилення парламентського режиму; тенденція муніципалізації конституційного життя та конституційного права; тенденція приватизації конституційного права; тенденція зближення федеральних і регіональних систем; тенденція процесуалізації і кодифікації конституційного права; тенденція зовнішньополітичної орієнтованості конституційного права; тенденція зниження ролі конституції як Основного Закону.

Виокремлені зазначеним автором основні світові тенденції розвитку конституційного права є методологічно і концептуально обґрунтованими; вони відтворюють існуючу проблематику становлення та розвитку національного конституційного права; окреслюють (визначають) пріоритети транснаціональної системи конституційних цінностей. Водночас, необхідно зазначити, що спостерігаються й негативні тенденції, які, на наш погляд, мають суттєвий регресний вплив на конституційний процес. Ідеться про зниження ролі Конституції як Основного Закону, що може в підсумку призвести до конституційної деградації держав; утопією насамперед для інституту прав і свобод, а значить і для правореалізаційного процесу.

Так, серед головних тенденцій сучасного розвитку галузі конституційного права виділяються такі:

1) правове забезпечення дійсного (справжнього) суверенітету України, становлення її в якості самостійної, незалежної держави;

2) деідеологізація конституційного законодавства;

3) гуманізація усіх конституційно-правових інститутів, перенесення центру ваги на забезпечення прав і свобод людини, які визнаються в Україні найвищою цінністю (ст. 3 Конституції), визнання невідчужуваності та нерушимості її прав і свобод (ст. 21), неможливості їх скасування, звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод (ст. 22);

4) нормативна регламентація в конституційному праві України зорієнтована на врахування позитивного світового конституційного досвіду, найважливіших демократичних цінностей (права людини, народний суверенітет, верховенство права, політичний, економічний, ідеологічний, плюралізм тощо). Разом з цим враховується власний вітчизняний досвід;

5) визначальною тенденцією конституційно-правового регулювання є бурхлива законотворчість;

6) збільшення в конституційно-правовому матеріалі процесуально-процедурних норм. Разом з цим, ні кількість процесуально-процедурних механізмів, відповідних норм, ні їх якість ще не відповідає реальним потребам конституційного реформування суспільства на сучасному етапі;

7) в рамках галузі конституційного права України відбувається процес формування нових конституційно-правових інститутів, серед яких особливу роль відіграє інститут конституційного ладу України. Їх становлення відбувається на демократичних засадах врахування світової конституційної практики;

8) реформування нормативної бази конституційного права України супроводжується паралельним процесом структурного реформування державного механізму. Про це, зокрема, свідчать розробка Концепції адміністративної реформи, інших правових реформ в Україні;

9) перехід до ринкових відносин стало фактором формування конституційних установ, утворюючих рівні можливості функціонування

різних форм власності.

Таким чином, об'єктом кодифікації на сучасному етапі розвитку конституційного процесу є конституційні процедури, переважна більшість яких регламентується окремими конституційними законами.

Список бібліографічних посилань

1. Конституційне право України: Підручник / За ред. Ю. М. Тодики, В. С. Журавського. К.: Вид. дім «Ін Юре», 2002. - 544 с
2. Барський В. Р. Нормотворчість представницьких органів місцевого самоврядування в Україні : дис. с канд. юрид. наук : 12.00.02 / В. Р. Барський. Одеса, 2006. 221 с
3. Батанов О. В. Основні тенденції розвитку конституційного права в сучасному світі // Курс конституційного права України. Т. 1: Загальна частина: Основи теорії конституційного права: навч. / Під ред. М.А. Баймуратова і А. В. Батанова. Х.: Одиссей, 2008.
4. Тодика Ю. Н. Конституційне право України: навч. посіб. / Ю. М. Тодика, О. Ю. Тодика. Харків: Рейдер. 2005. С. 142-144.

УДК 340.15(477)

*Соє Юлія Віталіївна,
Студентка групи 6.05.081.010.20.2
ХНЕУ імені Семена Кузнеця
e-mail: yuliyasoya2@gmail.com*

ІСТОРИЯ СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ

У ХХІ столітті конституціоналізм включає обґрунтування з демократичних, соціальних, світських позицій необхідності і ролі конституції, її сутності, змісту і структури, аналіз конституційних моделей, конституційної практики, різних концепцій конституціоналізму, його історії, тенденцій конституційного розвитку. Український конституціоналізм становить собою особливу систему конституційно-правових відносин, які опосередковують у загальному вигляді повновладдя народу, його суверенітет. Як специфічна форма відображення об'єктивної реальності, конституціоналізм має значний вплив на конституційну свідомість, а в результаті є реальним засобом захисту і оновлення суспільних і конституційних відносин.

Ґрунтовне вивчення історії українського конституціоналізму розпочалося у пострадянський період, але особливого значення такі дослідження набули на початку ХХІ століття, коли стала актуальною проблема проведення конституційної реформи, що мала за мету впровадження сучасної європейської моделі конституціоналізму.

Історія розвитку українського конституціоналізму має глибоке історичне коріння і розглядає не лише явища українського національного конституціоналізму, а й конституційні явища тих країн, до складу яких тимчасово входили етнічні українські землі. Це пояснюється тривалим перебуванням України у складі інших країн, що вплинуло на розвиток вітчизняного конституціоналізму.

О. М. Мироненко зазначає, що у період з Х по ХVІ століття на

українських землях формувалася протоконституційна думка і практика, яка дійшла до нашого часу у русько-візантійських договорах, Законі руському та Руській Правді. На його погляд, національно-визвольна війна під проводом Богдана Хмельницького започаткувала новий етап розвитку конституціоналізму нашої країни. Першими конституційними актами Української держави стали договори з Османською імперією 1648 р. та Річчю Посполитою 1649 р. Вчений обґрунтовує конституційний характер гетьманських статей – україно-російських договорів другої половини XVII ст. і доводить, що витoki українського конституціоналізму слід вбачати у період з XVII до XVIII століття.

Взагалі розрізняють п'ять періодів історії розвитку українського конституціоналізму, враховуючи державно-правовий статус України, розвиток конституційної думки, найважливіші особливості національної правової культури, соціально-економічного та політичного розвитку.

Перший період – зародження конституціоналізму в Україні за часів Речі Посполитої та Гетьманщини. Вчені вважають, що процес виникнення українського конституціоналізму слід відносити до середини XVII століття, коли в результаті національно-визвольної війни під проводом Богдана Хмельницького утворилася Українська держава. Цей процес спирався на конституційні ідеї створення української національної держави та закріплення демократичних прав і свобод, що набули поширення у другій половині XVI – першій половині XVII століття. Носіями таких ідей стали впливові релігійні діячі-просвітителі Й. Борецький, П. Могила, К. Острозький, М. Смотрицький, К. Терлецький. У період Гетьманщини козацьке звичаєве право, “Статут про устрій Війська Запорозького” 1648 року, Магдебургське право, міжнародні угоди як джерело конституційного права закріпили українську державність, права та вольності козацтва, демократичні принципи організації державної влади. Результатом розвитку конституційної думки України цього періоду стала Конституція Пилипа Орлика 1710 року, яку фахівець у галузі

конституційного права України Ю. М. Тодика вважає початком українського конституціоналізму.

Другий період – формування конституційних ідей за часів Російської та Австрійської імперій. У першій половині XIX століття набули поширення конституційні погляди Товариства об'єднаних слов'ян, розроблено проекти конституції декабристами Павлом Пестелем та Микитою Муравйовим. У другій половині XIX століття конституційні проекти розробили Микола Костомаров у праці «Книга буття українського народу», Георгій Андрузький у «Начерку Конституції Республіки», Михайло Драгоманов у праці «Вільна спілка». На початку XX століття сформувався декілька напрямків українських конституційно-правових ідей: соціал-демократична конституційна концепція Михайла Грушевського та консервативна конституційна концепція В'ячеслава Липинського та Стефана Томашівського, а також націократична конституційна концепція Миколи Міхновського. Під впливом буржуазно-демократичної революції в Австрії 1848 р. відбувся процес становлення українського конституціоналізму на території Західної України, сформувалися конституційно-правові погляди представників соціал-демократичної конституційної концепції Остапа Терлецького та Івана Франка.

Третій період – розвиток українського конституціоналізму за доби національно-визвольної війни 1917-1921 років. Особливого значення набули конституційно-правові ідеї Михайла Грушевського, Володимира Винниченка, Симона Петлюри. Українська Центральна Рада 1917 р. ухвалила чотири Універсали, проекти Конституції України – Статут вищого управління України 1917 р., Конституцію УНР 1917 р. та Конституцію УНР 1918 р. У період національно-визвольної війни 1917-1921 рр. український конституціоналізм отримав часткове юридичне закріплення – його було втілено у низці конституційно-правових актів документів.

Четвертий період – радянське конституційне будівництво 1919-1991 років. У радянський період конституційне будівництво в Україні повністю залежало від більшовицької ідеології, яка була покладена в основу радянської конституційної доктрини. Конституції УСРР 1919 р., 1929, 1937 і 1978 рр. встановлювали соціалістичний суспільний і радянський державний лад, суверенний державно-правовий статус. Радянські конституції носили формальний характер. За часів перебудови розпочалося відродження українського конституціоналізму, що знаменувало ухвалення Декларації про державний суверенітет України 1990 року.

П'ятий період – український конституціоналізм після проголошення незалежності України у 1991 році і до нашого часу. Науковці здебільшого пов'язують розвиток конституціоналізму в цей період з прийняття Декларації про державний суверенітет України 1990 року, проголошення незалежності України 1991 року та прийняття Конституції України 1996 року. Переважна більшість фахівців у галузі конституційного права України вважають, що прийняття Конституції України 1996 р. лише поклато початок процесу формування сучасного українського конституціоналізму.

У наш час характерною рисою конституційного процесу стала боротьба політичних сил у Верховній Раді за проведення конституційної реформи з метою удосконалення механізму державної влади. У результаті проведення Помаранчевої революції 2004 року та Революції гідності 2013-2014 років Україна стала на шлях формування сучасного європейського конституціоналізму.

Список бібліографічних посилань

1. Історія українського конституціоналізму має глибоке історичне коріння // Офіційний сайт Департаменту інформаційної діяльності та комунікації з громадськістю Полтавської обласної державної адміністрації [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<https://polinfo.gov.ua/informatsiini-materialy/derzhavni-sviata-ta-pamiatni-daty/4984-istoriia-ukrainskoho-konstytutsionalizmu-maie-hlyboke-istorychne-korinnia>.

2. Козаченко А. І. Історія розвитку конституціоналізму в Україні: Навч. посібник. – Полтава: “Астроя”, 2020. – 217 с. – Режим доступу: <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/17752>

3. Мироненко О. М. Історія Конституції України. — К.: Ін Юре, 1997. – 60с. – Режим доступу: https://shron1.chtyvo.org.ua/Myronenko_Oleksandr/Istoriia_Konstytutsii_Ukrainy.pdf

УДК 342.41

Стороженко Діана Олексіївна,
студентка 1 курсу, групи 6.05.081.010.20.01
факультету Економіки та права
ХНЕУ ім. С. Кузнеця
dianastorozhenko03@ukr.net

ВЕРХОВЕНСТВО КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

Принцип верховенство права – це один з основних принципів становлення та розбудови держави, який закріплений у статті 8 Конституції України. У юридичній літературі цей принцип часто ототожнюють з принципом верховенства Основного Закону, або іншими словами з принципом верховенства Конституції України, характерний для більшості демократичних держав.

Поняття верховенства Конституції, на думку вчених, можна розуміти у вузькому та більш ширшому значенні.

У вузькому значенні верховенство Конституції означає, що конституційно-правові норми, які закріплені у Конституції, яка займає головне місце у системі національного права, мають найвищу юридичну силу. Підтвердженням цього може бути текст частина друга статті 8 Конституції України: «Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй» [1].

Деякі науковці, наприклад М. Баглай, розглядають поняття верховенство Конституції у широкому значенні. Він наголошує, що Конституція є фундаментом усієї правової системи.

Норми, що закріплені у Конституції, поширюються на всі сфери державної діяльності. Як нам відомо, Конституція займає важливе місце у правовій системі держави, оскільки вона є Основним Законом для громадян та держави, який закріплює: загальні засади; права, свободи та обов'язки людини і громадянина; положення про вибори та

референдуми; закріплює повноваження Президента України, Кабінету Міністрів України, інших органів виконавчої влади та органів правосуддя тощо.

На наш погляд, верховенство Конституції полягає в тому, що:

1) вона відіграє важливу роль у правовому регулюванні основних сфер суспільного і державного життя;

2) норми Конституції застосовуються в різних судових інстанціях як норми прямої дії у процесі вирішення конкретних справ;

3) забезпечується найвища юридична сила Конституції й пріоритетне застосування в ієрархії нормативно-правових актів країни;

4) конституційні конфлікти та колізії, що виникають між різними суб'єктами права, вирішуються на підставі конституційних норм та на основі конституційного правосуддя;

5) щодо Конституції обов'язково застосовується системне тлумачення для забезпечення комплексного впливу на правову систему загалом.

Верховенство Конституції в історичному вимірі відображає процес удосконалювання механізму реалізації Основного Закону, збільшення засобів і методів, за допомогою яких конституційні права і свободи забезпечуються, а обов'язки виконуються.

Існують гарантії, які забезпечують дієвість принципу верховенства Конституції. Наприклад, частина третя статті 8 Конституції України «Норми Конституції України є нормами прямої дії. Звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини та громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується» [1].

Конституція України встановлює своє верховенство й щодо міжнародних договорів. Стаття 9 Конституції України закріплює: «Чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. Укладення міжнародних договорів, які суперечать Конституції України,

можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції України» [1].

Правова охорона Конституції означає активну дію держави, що спрямована на захист та контроль конституційних цінностей, проте воно суперечить конструкції забезпечення Конституції, оскільки основним порушником Конституції є держава, бо напевно можна сказати, що переважно держава порушує базові цінності Конституції, такі як: свобода, людська гідність, заборона дискримінації, якість законів тощо.

Існує дві моделі судового конституційного контролю:

1. Американська (децентралізована) – за цією моделлю конституційність законів перевіряється судами загальної юрисдикції.

2. Європейська (централізована) – за цією моделлю конституційність законів перевіряється спеціально утвореними судами. Ця модель і використовується в Україні [2].

Орган конституційної юрисдикції гарантує реалізацію принципу верховенства Конституції. Тому, головним завданням Конституційного Суду України є забезпечення верховенства Конституції України. Крім того, Конституційний Суд України вирішує питання про відповідність Конституції України законів України та у передбачених Конституцією України випадках інших актів, здійснює офіційне тлумачення Конституції України, а також інші повноваження відповідно до Конституції України [3].

Існує велика кількість проблем реалізації верховенства права, пропонує розібрати проблеми, які існують у Кримінальному Кодексі України.

Одним із чинників реалізації принципу верховенства права є право особи на свободу та особисту недоторканність [1], яке гарантується Конституцією України. Тобто, відповідно до нього ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою без законних на те підстав. На жаль, безпідставне затримання та незаконне тримання осіб під вартою в Україні постійно здійснюється та ніяк не карається. Найбільш суттєвою

проблемою правового регулювання є нерозвинений інститут затримання (поліцейського арешту), що і дозволяє розвиватися таким злочинам. Можна сказати, що майже не існує ефективних механізмів захисту від безпідставного затримання. Нікого з правоохоронців уже давно не лякає той факт, що незаконне затримання й арешт за законодавством України є злочином, оскільки практично не існує судової практики щодо застосування цієї норми закону.

Не менш важливою проблемою є складний порядок доступу затриманих осіб до адвокатів. Вважають, що своєчасний допуск захисника до участі у справі в багатьох випадках дасть змогу уникнути катувань. Однак, нагадаю, що допуск захисника до участі у справі залежить від слідчого. Нерідко слідчі маскують небажання допускати адвоката під виглядом необхідності отримання санкції керівника, вищого офіцера тощо, що не має жодної правової підстави.

Реалізація принципу верховенства права вимагає суворого дотримання принципу таємниці особистого життя. Однією з найгостріших проблем вітчизняного законодавства є доволі нечітке формулювання дозволених законом випадків та засобів втручання у приватне життя особи: до її житла, кореспонденції тощо.

Список бібліографічних посилань:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр/conv#n4191>

2. Витрук Н. В. Конституционное правосудие. Судебно-конституционное право и процес : учеб. Пособие / Н. В. Витрук. -3-е изд., перераб. И доп. – М. : Норма ; ИНФРА-М, 2011. -592 с.

3. Закон України «Про Конституційний Суд України» від 13.07.2017 р. №2136-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text>

УДК 340.15(477)

*Тихонович Анастасія Євгенівна,
студентка групи 6.05.081.010.20.2
ХНЕУ ім. Семена Кузнеця
e-mail: asya.tikhonovich@gmail.com*

ВИТОКИ УКРАЇНСЬКОГО КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ

Український конституціоналізм має неабияке історичне підґрунтя. Його становлення проходило надзвичайно багато етапів перш ніж постати перед нами у такому вигляді, який він має сьогодні.

Виник український конституціоналізм не на порожньому місці, біля його витоків – «Руська Правда», «Березневі статті», «Литовські статuti» тощо.

Зародженням конституціоналізму в українській історично-правовій та конституційній науках прийнято вважати «Конституцію прав і свобод Війська Запорозького». Основні засади розвитку демократичної держави були задекларовані саме у цьому документі. Цей документ відомий більше під назвою «Конституція Пилипа Орлика 1710 року» та тлумачиться в науковій літературі по-різному: угода між гетьманом та старшиною і військом запорозьким, перша Українська Конституція, перша писана конституція в світі.

Разом з тим, Конституція Орлика містить низку демократичних принципів, що дає підстави віднести її до списку прогресивних правових актів пов'язаних зі створенням та організацією державної влади: самовизначення козацького народу, «військового народовладдя» та виборності, соціальної спрямованості держави, гарантування недоторканності прав та вольностей.

Щодо кодифікації права, першими та найбільш відомими спробами відбулися ще за часів Давньої Русі. Зафіксована кодифікація була у «Руській Правді» в XI-XII столітті. Якщо говорити про подальший розвиток конституціоналізму в Україні, то можна дійти до висновку, що наступні історичні епохи продемонстрували невпинний пошук шляхів та

методів задля того, щоб закріпити основні принципи суспільно-державної взаємодії.

Говорячи про перші реальні спроби адаптувати та втілити західноєвропейські конституційні ідеї, враховуючи історичний розвиток українського суспільства, не можливо не відмітити членів Кирило-Мефодіївського братства, а саме Миколу Костомарова та Георгія Андрузького. Ідеологія братства поєднала в собі демократичні ідеї таємних польських та російських декабристських організацій, автономістські ідеї українських суспільних діячів.

З поміж різних українських політичних проєктів реформування суспільства вперше термін «конституція» використано членом Кирило-Мефодіївського товариства Георгієм Андрузьким. Його ідеї ґрунтувалися на теоріях лібералізму, слов'янофільства та положеннях конституції США.

Окремий напрямок політичних ідей щодо розуміння суспільного устрою та взаємовідносин громадян з державою представляли видатний історик, «демократ і соціаліст» Михайло Грушевський.

Він же виклав у праці «Конституційне питання і Українство в Росії» (1905) конституційні ідеї періоду Російської імперії– децентралізація державної влади з наданням народностям широкої національної чи територіальної автономії; парламентське правління; самоврядування територіальних громад; рівність у політичних правах чоловіків і жінок.

Наприкінці XIX – початку XX ст. в українському політично активному середовищі починають поширюватися ідеї націоналізму. Серед його теоретиків слід виділити Юліана Бачинського, Миколу Міхновського та Дмитра Донцова. Юліан Бачинський, будучи одним з найбільш яскравих діячів «молодшого», соціал-демократичного покоління галицьких народовців у 1895 р. опублікував працю «Україна Irredenta». І. Франко, аналізуючи зміст брошури, відмітив, що її автор вперше довів, що «Україна не тільки існує, а мусить швидше чи пізніше стати самостійною

державою».

Яскравою сторінкою історії українських конституцій є період УНР – ЗУНР, котрий представлений як низкою конституційних актів, зокрема чотири Універсали Української центральної Ради, Конституція УНР, Тимчасовий основний закон ЗУНР, її законодавство, Акт Злуки від 18 січня 1919 р., конституційні акти української держави гетьмана Павла Скоропадського та «Конституції Західно - Української Народної Республіки» тощо. Дані документи передбачали відновлення незалежної демократичної української держави, в якій визнано й гарантовано права особи і громадянина, права національних меншин, інститут місцевого самоврядування, а державна влада будується за принципом її поділу на окремі гілки.

Клерикальні ідеї українського конституціоналізму відстоював митрополит Андрей Шептицький. Його погляди щодо форм суспільної організації людей, розуміння політичної влади та свободи, політичних форм правління, ролі та місця церкви в суспільстві, викладено у трактаті «Наша державність. Як будувати Рідну Хату» (1941). В розумінні Митрополита, держава – витвір людського розуму, створюється та функціонує для реалізації мети тих, хто її заснував, чи нею управляє.

Питання конституціоналізму знайшли свій відбиток у працях відомого українського юриста першої половини ХХ століття, одного з представників соціологічної школи права, Станіслава Дністрянського. Системно свої конституційні погляди виклав у проєкті конституції ЗУНР. Дністрянський особливу увагу приділив тим правам та свободам, які назвав «натуральними та особистими».

Отже, розуміння сутності конституції, соціальних цінностей, які мають бути в ній закріплені, в українського народу сформувалося на підставі власної тривалої історії державотворення. Ідеї народного суверенітету, виборності органів правління, самоврядності територіальних громад визначалися, як такі, що витворилися

українською історією та є її невід'ємною традицією.

Концепції рівності прав людини витворилися та розвивалися під впливом американського та європейського лібералізму, польського патріотизму, російського шовінізму.

Концепція політичної незалежності України будучи побудованою на історичному досвіді, пройшла тривалу еволюцію від ідеї конфедерації слов'янських народів, федерації та автономії в складі інших держав до незалежної, самостійної держави. При цьому, значний вплив на розвиток ідей щодо розуміння державної влади, прав та свобод людини мали клерикальні ідеї.

Власне, конституційний процес не завершився прийняттям Конституції 28 червня 1996 року. Він триває увесь час, доки існує держава і розвивається суспільство.

Список бібліографічних посилань

1. Білостоцький С. Історія конституціоналізму України. Навчально-методичний посібник / Степан Білостоцький. – Львів, 2015. – 225 с.
2. Козаченко А. І. Історія розвитку конституціоналізму в Україні: Навчальний посібник – Полтава: “Астроя”, 2020. – 217 с.
3. Історія українського конституціоналізму має глибоке історичне коріння: <https://polinfo.gov.ua/informatsiini-materialy/derzhavni-sviata-ta-pamiatni-daty/4984-istoriia-ukrainskoho-konstytutsionalizmu-maie-hlyboke-istorychne-korinnia>.
4. Мироненко О.М. Історія конституції України / О.М. Мироненко. – Київ: «Ін Юре», 1997. – 60 с.

УДК 340.15(477)

Ткачина Дарія Андріївна,
Студентка 1 курсу факультету економіки і права
ХНЕУ ім. С. Кузнеця
e-mail: dariya.tkachina@gmail.com

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ТЕОРІЇ КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ

Конституціоналізм сьогодні охоплює теорію конституції, історію та практику конституційного розвитку різних країн. Він часто розглядається як універсальний принцип, що охоплює такі критерії як розподіл влади, права людини, конституційний контроль, верховенство права в політичній, економічній, ідеологічній, правовій системі та конституційність у правовій системі. [1]

Конституціоналізм є більш широким поняттям, ніж конституція, яка є лише складовою першого. Якщо конституція діє в межах певної держави, то конституціоналізм, як доктринальна теорія про конституційно-правові процеси і явища, формується і поширюється на основі конституційно-правової теорії та практики певних національних держав. Конституціоналізм не можна ототожнювати з системою конституційного законодавства та його реалізацією.

Конституціоналізм є історичним явищем, оскільки багатьма видатними вченими тієї чи іншої епохи він сприймається як глибокий інтелектуальний розвиток, що виражається в національному політичному та правовому мисленні [1].

Основними положеннями теорії конституціоналізму визнають визначення поняття та ознак конституції як основного закону. Серед основних положень теорії конституціоналізму слід виділити наступні. [4]

Конституція є актом, що має встановлювати належну (конституційну) організацію державної влади, яка покликана забезпечувати рівність людей, їх захист та гарантованість природних прав і свобод людини. Її призначення полягає у закріпленні нової моделі

державної влади, що є захищеною від можливої узурпації та функціонує в інтересах всього народу. Необхідним є закріплення нової системи владовідносин у суспільстві під час переходу від тоталітаризму (феодалізму) до демократії, і тут конституція відіграє роль юридичного засобу, за допомоги якого ця нова система влади закріплюється, надає їй легітимного характеру.

Належна (конституційна) організація державної влади повинна базуватися на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову гілки влади, що саме й ускладнює можливість узурпації влади й дозволяє захистити людей від тиранії (система «стримувань і противаг»). [3]

Установлювати належно (конституційно) організовану державу може лише народ, тільки якому і належить верховне право вирішувати власну долю. З цього випливає право народу на насильницьке повалення тиранічної влади, яка посягає на природні права і свободи людини.

Конституція, як акт, за допомогою якого народ установлює належно (конституційно) організовану державу, характеризується найвищою юридичною силою щодо актів державної влади, оскільки остання має похідну від установчої влади народу. Це означає, що жоден орган державної влади не може на свій розсуд змінювати конституційні положення, які визначають установлений народом характер організації державної влади [1; 3].

За своєю соціально-політичною сутністю конституція являє собою певний компроміс інтересів різних частин суспільства (станів, класів, верств, спільнот тощо). Під кутом зору конституційного ідеалу конституція – це своєрідний суспільний договір, угода між членами суспільства з приводу установлення тієї або іншої конкретної форми організації влади, яка більшістю народу була б визнана справедливою. [1; 3].

Як суспільний договір конституція повинна мати письмову форму,

що забезпечує чітке виконання умов договору, однозначне тлумачення його положень.

Таким чином, конституціоналізм – це теорія і практика конституційної структури. Його складовими є передові, науково обґрунтовані та практично апробовані теорії, доктрини, концепції, ідеї. В його основі лежать сформульовані у працях учених XVII-XVIII ст. теоретичні положення щодо суспільного договору, народного суверенітету, установчої влади тощо. Ці положення були використані при розробці перших письмових конституцій і діють і сьогодні [4].

Отже, виходячи з вищевикладеного та враховуючи сучасні тенденції права на розуміння, можна зробити висновок, що конституційність можна розглядати принаймні як юридичну практику (політико-правову категорію) та юридичну теорію (доктринальне вчення).

Конституціоналізм, як юридична практика (політико-правова категорія) – це суспільно-політичний режим за якого основи суспільних, соціальних, правових відносин між суспільством, державою та людиною визначаються розгалуженою системою, демократичного, гуманістичного та прогресивного конституційного законодавства, що є основою для формування усіх інших нормативно-правових актів, політичної, економічної, ідеологічної та правової системи суспільства у цілому [2].

Беззаперечно, що розуміння та сутність конституціоналізму, як юридичної практики та юридичної теорії дуже тісно взаємопов'язані, оскільки конституціоналізм, у формі теорії може знайти зміст та підтвердження лише тоді, коли вона стає практикою суспільства, держави та особистості.

Отже, теорія конституційної реформи належить до основних положень теорії конституціоналізму [2].

Список використаних джерел

1. Конституція України та її розвиток [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу:

https://arm.naiu.kiev.ua/books/konst_pu/rozdil/rozdil2.html.

2. Конституційна реформа в Україні [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://shag.com.ua/z-navchalenoyi-disciplini-konstitucijna-reforma-v-ukrayini-kat.html>.

3. Конституція Пилипа Орлика [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://uahistory.co/article1/jhxx1.html>.

4. Стецюк П. Б. Основи теорії конституції та конституціоналізму. Частина перша: Посібник для студентів. – Львів: Астролябія, 2003. – 232 с.

УДК 342.5

Щербиніна Єлизавета Михайлівна,
студентка групи 6.05.081.010.20.2
факультету Економіки і права
Харківського національного економічного університету
імені Семена Кузнеця;
e-mail: scherbinina2003@gmail.com

ПОЛІТИКО-ПРАВОВЕ ЗНАЧЕННЯ УХВАЛЕННЯ КОНСТИТУЦІЇ В УКРАЇНІ

Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. Конституція України стала найважливішою історичною подією в житті українського народу, пов'язаної з процесом утвердження України як суверенної держави зі своєю конституцією [1].

Прийняття конституції свідчить про те, що держава досягла певного рівня стабільності в суспільстві. Адже цей процес, як правило, спричинений переходом суспільства від однієї якісної держави до іншої, особливо, як і в Україні, результатом зміни соціальної структури стало формування громадянського суспільства та демократичної, соціальної конституційної держави.

При цьому її значення як Основного Закону не вичерпується історичними «припущеннями». Вагомим аргументом є зміст самої конституції, важливість закладених в ній положень і принципів.

Конституція України встановлює основи її соціального та державного устрою, визначає напрями розвитку суспільства та держави, основи організації та діяльності державних органів та органів місцевого самоврядування, встановлює конституційні гарантії прав людини та громадянина та свобод, очолює розвиток державних та самоврядних форм демократії.

Не зовсім коректно вважати Конституцію України лише правовим актом. Це надзвичайно важливий політико-правовий документ довгострокової дії, який закладає основу не лише сучасних, а й

майбутніх соціальних змін.

Конституція закладає основи державної політики в Україні, яка спрямована насамперед на гарантування прав і свобод людини, а також гідних умов життя. Вона є підґрунтям розвитку та зміцнення демократичної, соціальної та конституційної держави, в якій люди, їхнє життя та здоров'я, честь і гідність, недоторканість та безпека вважаються найвищою соціальною цінністю [1]. Зміст конституції реалізує надзвичайно цінну і гуманну ідею про те, що держава діє від імені людини, несе відповідальність за її діяльність, а не навпаки. І в цьому полягає їх головна мета. Ми вже сьогодні розуміємо, що інакше не повинно бути. Адже українці – це джерело влади, яку вони можуть реалізувати через відповідні органи державної влади та місцевого самоврядування. Тому держава та її апарат повинні в першу чергу служити своєму народові.

На конституційному рівні передбачено, що державна влада в Україні здійснюється за принципом поділу на законодавчу, виконавчу та судову владу. Крім того, законодавча, виконавча та судова влада незалежні та здійснюють свої повноваження в межах, встановлених Конституцією та відповідно до законів України. Тут можна звернутися до історії законодавства в Україні та згадати відомі Пакти документів та Конституцію законів і свобод Війська Запорізького, написані губернатором Війська Запорізького Пилипом Орликом. На думку іноземних експертів, це була перша європейська конституція, оскільки вона закріпила та реалізувала ідею поділу влади. Минуло майже триста років, і це положення знайшло відображення в новій конституції незалежної України.

Конституційною основою зовнішньої політики України є забезпечення її національних інтересів та безпеки шляхом підтримання мирної та взаємовигідної співпраці з членами міжнародного товариства на основі загально визнаних принципів та норм міжнародного права,

основним джерелом яких є затверджені міжнародні договори Верховною Радою. Як визначено в Конституції (ст. 9) [1], ці угоди є частиною національного законодавства України. Вступ до Ради Європи, активна співпраця з країнами СНД, ОБСЄ, Європейським Союзом, Північноатлантичною асамблеєю та іншими міжнародними організаціями, а також з окремими державами вимагає гармонізації національного законодавства України з міжнародним правом.

Крім політичного значення, Конституція України як правовий акт має надзвичайно високу юридичну цінність. Основний Закон держави має найвище правове регулювання. Усі закони та нормативні акти, видані відповідно до нього, повинні відповідати їм. Це означає, що Конституція є основним джерелом нашого довгострокового законодавства.

Тому конституцію слід розглядати як основу для подальшого розвитку законодавства та правової системи в цілому.

Таким чином, прийняття Конституції є найвищою форма закріплення державою і суспільством окремого соціально-економічного і політичного вибору. Здійснення Конституції в цілому, її окремих норм є досягненням конституційних цілей та інтересів шляхом правомірної діяльності суб'єктів конституційного права.

Список бібліографічних посилань

1. Конституція України: закон України № 254к/96-ВР від 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Конституційний процес в Україні / Офіційний сайт Верховної Ради України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gska2.rada.gov.ua/site/const/index.html>
3. Історія прийняття Конституції України / Офіційний сайт Білоцерківського відділу поліції Головного управління Національної поліції Київської області. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://web.archive.org/web/20160310155452/http://bc->

mvs.gov.ua/index.php/legislationarticle/368-istoriya-prinyattya-konstitutsiji-ukrajini

ЗБІРНИК

матеріалів Круглого столу

**«Конституція України: історія, сучасність, перспективи»,
присвяченого 25-річчю Конституції України**

(Харків, 23 червня 2021 року)

Відповідальний за видання *В. В. Сергієнко*